

πρεσβ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΔΗΜ. ΤΑΤΣΗ

ΤΟ ΛΙΣΚΑΤΣΙ ΚΟΝΙΤΣΗΣ (Άσπροχώρι)

094953
ΤΑΤ

1985

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΤΟ ΛΙΣΚΑΤΣΙ ΚΟΝΙΤΣΗΣ

(΄Ασημοχώρι)

Εθνική Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

πρεσβ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΔΗΜ. ΤΑΤΣΗ

ΤΟ ΛΙΣΚΑΤΣΙ ΚΟΝΙΤΣΗΣ

(΄Ασημοχώρι)

Εθνική Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

1984

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ	
ΚΟΝΙΤΣΑΣ	
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	Αχρ. 28899
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	8/2/1993
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ.	398.094953 ΤΑΤ

Κωδ. ΕΛ: 7020

Τό εξώφυλλο, τά σχέδια τοῦ κειμένου καί οί φωτογραφίες εἶναι τοῦ Δημητρίου Γ. Γεωργάκη. Τά κοσμήματα, δουλεμένα ἐπίσης ἀπό τόν ἴδιο, εἶναι παρμένα ἀπό παλιές λισκατσίτικες φορεσιές καί ἀπό τό τέμπλο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Παναγίας.

Τέσσερα σχέδια φέρουν τήν ὑπογραφή τοῦ Μιχάλη Ν. Τάτση.

Φωτοστοιχειοθεσία - Ἐκτύπωση - Βιβλιοδεσία

«Βιβλιοδετική Μέλισσα»

Τηλ. Ἀσπροβάλλτας: 0397 22-193

Θεσσαλονίκης: 031 731-552

Διεύθυνση συγγραφέα:

Πρεσβύτερος Διονύσιος Δημ. Τάτση

44100 ΚΟΝΙΤΣΑ

Τελέφωνο: 0655 - 22788

Στό Θεοφάνη,
στό Γιάννη καί τήν Παρασκευή,
στή Γεωργία καί τή Χριστίνα.

Εθνική Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Σέ τοῦτο τό βιβλίο ὑπάρχουνε ἱστορικά στοιχεῖα
γιά τό χωριό ΛΙΣΚΑΤΣΙ (Ἄσημοχώρι), περιγράφονται,
τό κατά δύναμη, οἱ ἐκκλησιές καί οἱ
ὀμορφιές του καί ἐξιστοροῦνται τὰ βάσανα καί
οἱ ποικίλες περιπέτειες τῆς ζωῆς τῶν βουνίσσιων
ἀνθρώπων του.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
Πρόλογος	9
Κεφάλαιο Α' - Περιγραφή τοῦ Χωριοῦ	11
Κεφάλαιο Β' - Ἱστορικά στοιχεῖα	32
Κεφάλαιο Γ' - Οἱ ἑπτὰ ἐκκλησίαι	48
Κεφάλαιο Δ' - Τό σχολεῖο	75
Κεφάλαιο Ε' - Ταξίδια καί Σύλλογοι	79
Ἐπίλογος	90
Βιβλιογραφικόν σημείωμα	92
Φωτογραφικό ἐπίμετρο	95

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ ἰδέα νά συγκεντρώσω ὅλα τὰ ἱστορικά στοιχεῖα πού ἀναφέρονται στό χωριό μου, τό Λισκάτσι Κονίτσης (σημ. Ἄσημοχώρι), μέ ἀπασχολοῦσε «ἐκ νεότητός μου».

Τό 1977 μέ τήν ἔκδοση τοῦ πολυγραφημένου περιοδικοῦ «Ἄσημοχώρι» ἔγινε τό πρῶτο βῆμα. Στίς σελίδες του ἀποθησαυρίστηκαν πολύτιμες πληροφορίες καί παραδόσεις πού γιά τόν μελετητή τοῦ μέλλοντος θά εἶναι χρήσιμες.

Ἡ ἱστορία τοῦ χωριοῦ μου ἔπρεπε νά γίνει βιβλίο. Πολλοί μοῦ τό ζητοῦσαν ἐπίμονα καί μέ ἀνάγκασαν, μπορῶ νά πῶ, ν' ἀναλάβω αὐτήτῃ δουλειά, πού δέν ἦταν καί τόσο εὔκολη.

Τό λιγιστό ὑλικό πού συγκέντρωσα, τό ἐπεξεργάστηκα μέ σεβασμό πρὸς τήν ἱστορική ἀλήθεια, χαλιναγωγώντας τή σφοδρή ἀγάπη πού τρέφω γιά τό Λισκάτσι. Δέν ἐπέτρεψα στό συναίσθημα νά μέ παρασύρει σέ μονοπάτια φανταστικῶν διηγήσεων καί παραδόσεων, παρουσιάζοντας τό μαῦρο ἄσπρο. Ἀφήνω ὅμως σέ μερικά σημεῖα νά ἐκφράζεται, γιατί διαφορετικά τό κείμενο θά ἦταν στεγνό καί δύσπεπτο στόν ἀναγνώστη. Ποτέ ὅμως σέ βάρος τῆς ἱστορίας.

Καθώς ἔγραφα, ὁ νοῦς μου συγκινημένος ἀπό τό χθές φτερούγιζε στούς σημερινούς νέους τοῦ χωριοῦ, σ' αὐτούς πού πρέπει ν' ἀγαπήσουν τό Λισκάτσι περισσότερο ἀπό μένα καί ὅλους τούς μεγαλύτερους μου, γιατί ἐμεῖς γεννημένοι σ' αὐτό ζυμωθήκαμε μέ τό χῶμα του καί τό νερό του καί δέν λησμονοῦμε. Τά παιδιά μας ὅμως θά τό ἀγαπήσουν ἀπό «δεύ-

τερο χέρι», μέ τή δική μας βοήθεια: Τά θερμά λόγια καί τά γραπτά.

“Αμποτε τό βιβλίο τουτο νά βοηθήσει σ’ αυτό τό δύσκολο ἔργο!

Ἡ συμβολή του φίλου καί χωριανοῦ Δημητρίου Γ. Γεωργάκη στήν καλλιτεχνική ἐμφάνιση τοῦ βιβλίου ἦταν μεγάλη. Πρόθυμα ἀνέλαβε νά φιλοτεχνήσει τά σχέδια καί νά φωτογραφήσει ὅ,τι ἦταν χρήσιμο γιά τό βιβλίο. Τόν εὐχαριστῶ καί ἀπό τούτη τή θέση.

Λισκάτσι, καλοκαίρι '84
πρεσβ. δ.δ.τ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

Ένα Γραμμοχώρι.

Τό Λισκάτσι είναι ένα μικρό χωριό της επαρχίας Κονίτσης, στην περιοχή του Γράμμου, χτισμένο στις υπώρειες του Γκόλιου. Οί χαρτογράφοι τις περισσότερες φορές τό ξεχνοῦν. Καί είναι φυσικό, αφού ἔχουν σάν κριτήριο τόν πληθυσμό ενός χωριού. Έτσι τούς ξεφεύγει καί δέν τό σημειώνουν μέ μία κουκκίδα.

Ἡ περιοχή έγινε γνωστή στους νεοέλληνες ἀπό τις μάχες που διαδραματίστηκαν κατά τόν ἀδελφοκτόνο πόλεμο τοῦ 1948-49. Ὁ Γράμμος κυριαρχεῖ στό βορειότερο ἄκρο τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων καί ἔχει ὑψόμετρο 2.520 μ. Οί γυμνές κορυφές του μόνο τούς θερινούς μήνες μένουν ἀκάλυπτες ἀπό χιόνι. Τότε χιλιάδες πρόβατα ἀνεβαίνουν στά ἐκτεταμένα βοσκοτόπια.

Τό Γκόλιο ἐπίσης είναι βουνό μέ 1.940 μ, στην Ἑλληνοαλβανική μεθόριο. Ἡ γυμνή κορυφογραμμή ἀνήκει στή Βούρμπιανη, τήν Πυρσόγιαννη καί τό Λισκάτσι, ἐνῶ μικρό τμήμα περιῆλθε στην Ἀλβανία. Τό ὄνομα τοῦ βουνοῦ ὀφείλεται στή γυμνή κορυφή του¹.

1. Ὁ Χ.Ν. Ρεμπέλης γράφει ὅτι ἡ λέξη Γκόλιο είναι σλαβική καί σημαίνει γυμνό. Βλέπε «Κονιτσιώτικα», 1953, σελ. 261.

Καθώς ἀνηφορίζει τό αὐτοκίνητο, μετά τήν Πυρσόγιαννη καί τή Βούρμπιανη, φαίνονται τά μακρύτερα χωριά, ἐνῶ τό Λισκάτσι ἀποκαλύπτεται μόνο σάν φτάσεις ἐκεῖ. Μετά ἀπό τή διακλάδωση τῆς Ὁξυᾶς βλέπεις τό Τούρνοβο (σημ. Γοργοπόταμος) καί τίς Χιονάδες, μέ τόν ἀφέντη ἸΑιθανάση στητό πάνω στό βράχο νά δεσπόζη στό μεσαῖο μαχαλά. Τό Πληκάτι εἶναι πιο πάνω ἀπό τό Τούρνοβο, δέν φαίνεται. Εἶναι γνωστό κυρίως ἀπό τή θαυματουργό εἰκόνα τῆς Παναγίας. Ἐκεῖ, στίς 16 Φεβρουαρίου, ἀνεβαίνουν πολλοί προσκυνητές ἀπό τά γύρω χωριά. Ἡ Παναγία ἢ Πληκαδίτισσα εἶναι ἡ προστάτις τῶν Γραμμοχωρίων².

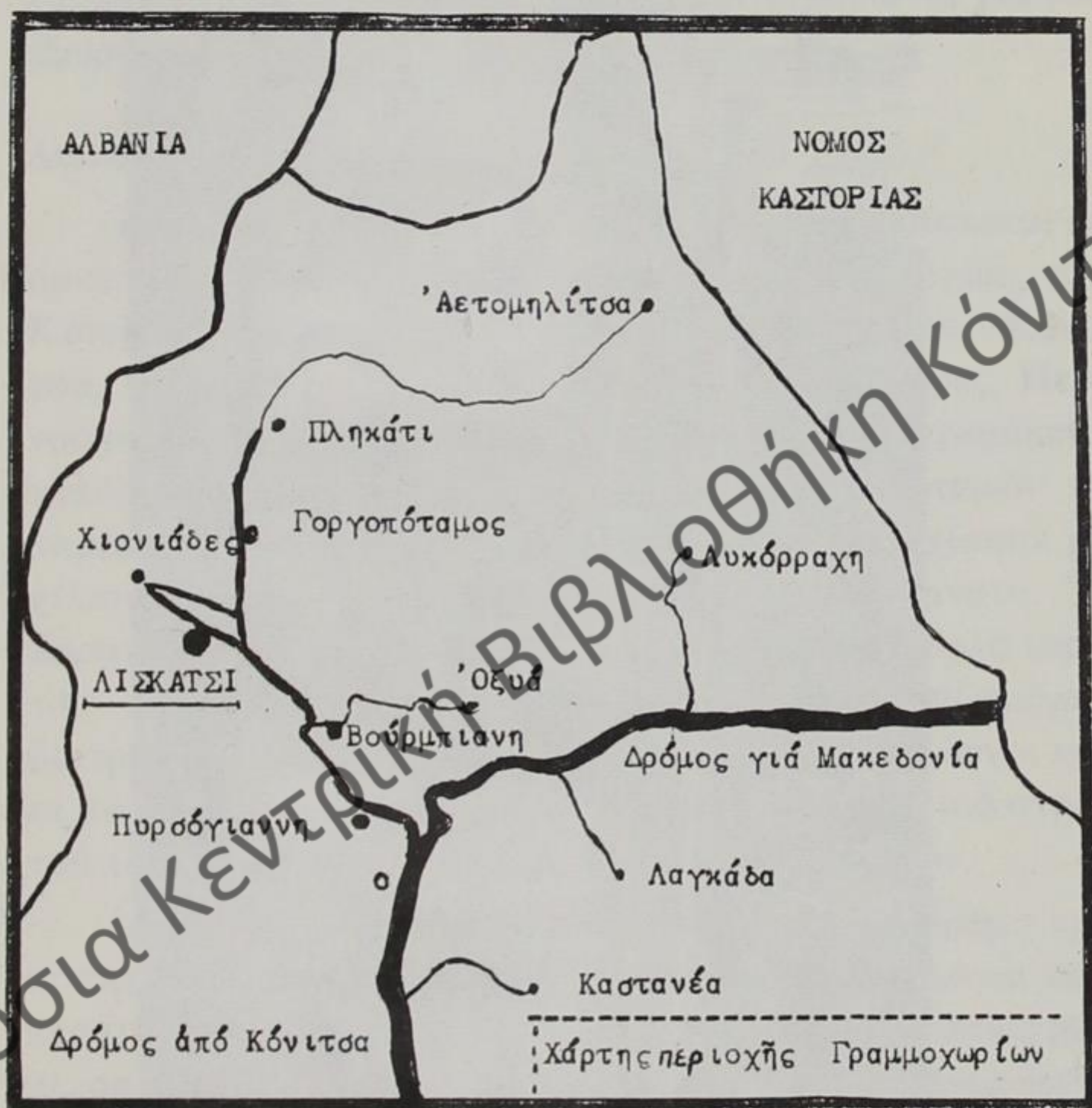
Τό Λισκάτσι προβάλλει μετά τή στροφή τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ξαφνικά καί ἀπροειδοποίητα. Εἶναι πνιγμένο στό πράσινο. Μετά τό «λάκκο τό μικρό» καί τό «Μπουρδούκα» βρίσκεσαι στό μεσοχώρι.

Ἡ ἀπόσταση ἀπό τήν Κόνιτσα εἶναι περί τά 40 χιλιόμετρα, μιά ὥρα μέ τό αὐτοκίνητο. Τό ταξίδι δέν εἶναι κουραστικό, παρόλο πού ἡ ἄσφαλτος δέν ἔχει φτάσει ἀκόμη μέχρι ἐκεῖ. Ἡ διαδρομή εἶναι εὐχάριστη, γιατί οἱ ὄγκοι τῶν βουνῶν καί οἱ παραπόταμοι τοῦ Σαραντάπορου δίνουν ὁμορφες εἰκόνες στόν ταξιδευτή.

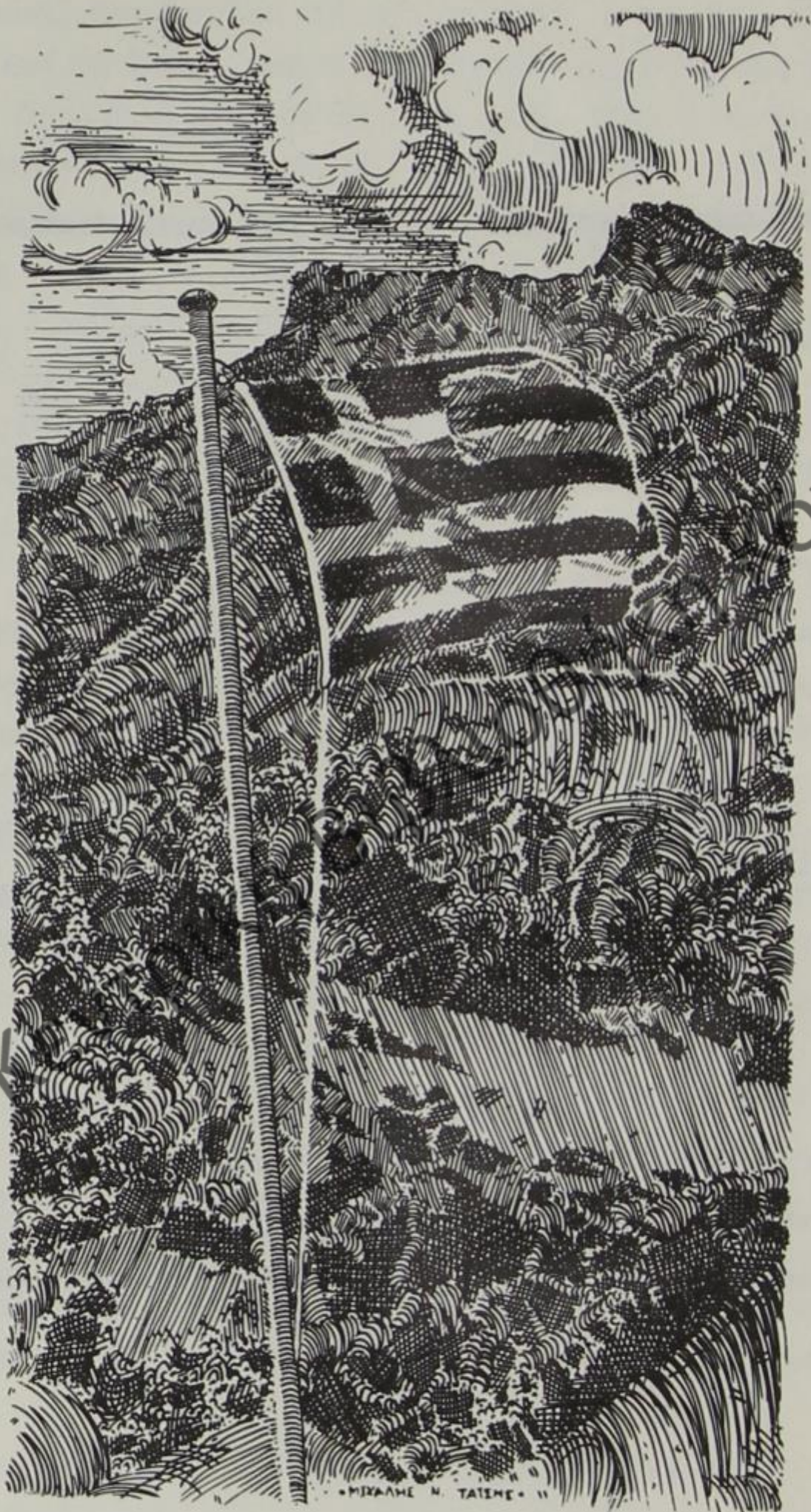
Ο πληθυσμός τοῦ Λισκατσιοῦ, ὅπως καί ὅλων τῶν χωριῶν τῆς ἐπαρχίας, ἔχει ἐλαττωθεῖ ἐπικίνδυνα. Τώρα πιά δέν μπορούμε νά μιᾶμε γιά ἑκατοντάδες ἀνθρώπους. Αὐτό εἶναι παλιά δόξα. Οἱ μόνιμοι κάτοικοι δέν ξεπερνοῦν τίς τρεῖς δεκάδες. Οἱ νέοι ἔφυγαν καί οἱ ἐλπίδες κοντεύουν νά σβήσουν, καθώς πεθαίνουν καί οἱ τελευταῖοι γερασμένοι ἀκρίτες.

Τό Λισκάτσι εἶναι γνωστό καί σάν δασοχώρι. Ἔχει μεγάλο κοινοτικό δάσος πού ξεπερνάει τά 5.000 στρέμματα. Τά ἔλατα καί τά πεῦκα κατεβαίνουν καί αἰχμαλωτίζουν τά

2. Σχετικό ἄρθρο δημοσίευσα στήν ἐφημ. «Ἡπειρωτικόν Μέλλον» τῆς 5-7-1978.

Χάρτης περιοχής Γραμμοχωρίων

Τό Λισκάτσι κρατάει ψηλά τή σημαία τοῦ ἔθνους.

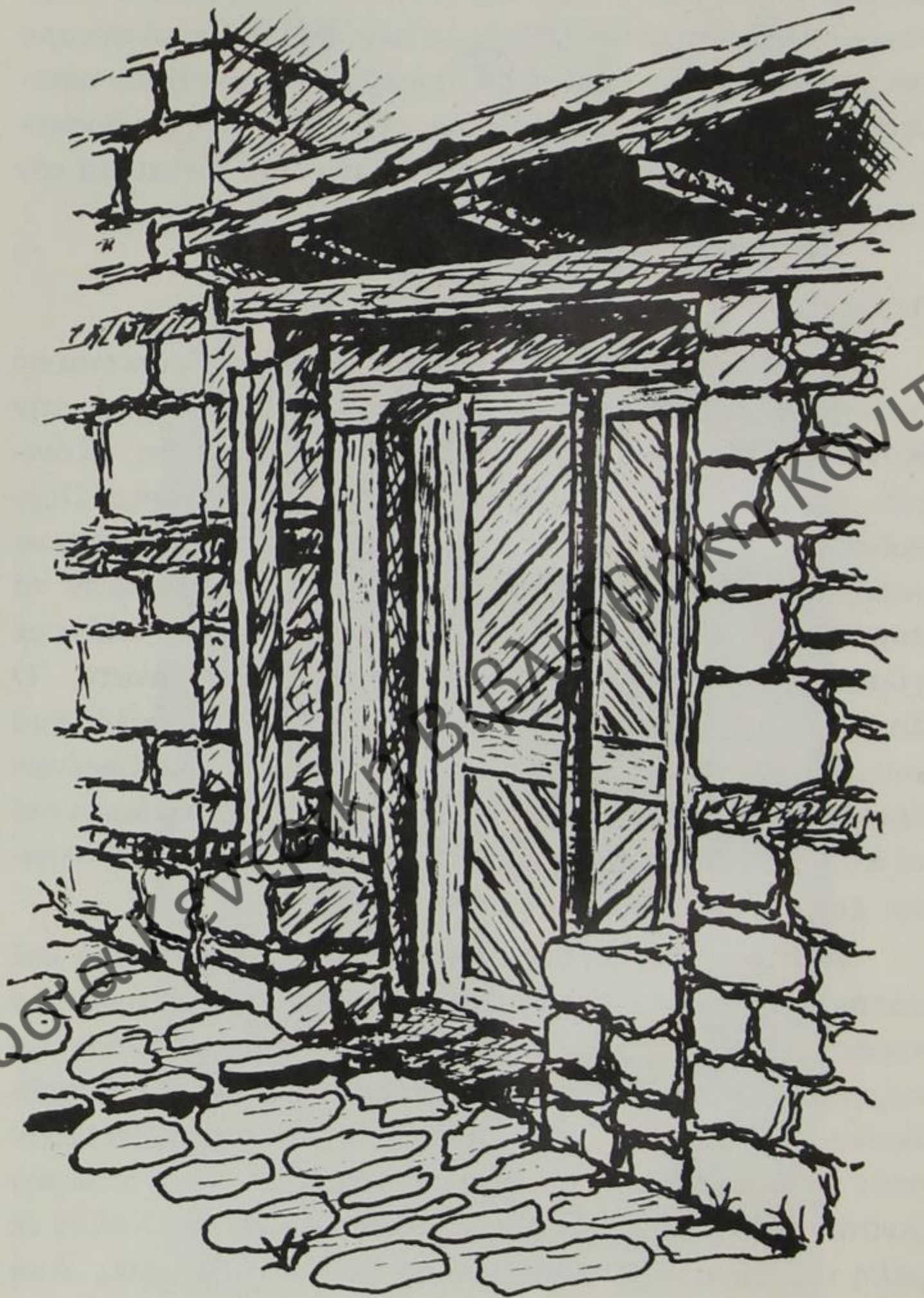
ἀδούλευτα χωράφια. Ἐκεῖ πού οἱ Λισκασίτες ἄλλοτε σπέρναν, σήμερα φύτεψαν λογιῶν λογιῶν δέντρα καί τά σύνορα τῶν χωραφιῶν ἔχουν χαθεῖ. Οἱ νεώτεροι δέν γνωρίζουν τοποθεσίες καί ὄρια. Ὅλες οἱ ἐκτάσεις τοῦ χωριοῦ ἔγιναν βοσκοτόπια πού νοικιάζονται καί τά χρήματα διατίθενται γιά τόν ἐξωραϊσμό του³

Δεινά τοῦ παλιοῦ καιροῦ.

Τό Λισκάτσι εἶναι παραμεθόριο χωριό καί βρίσκεται σέ ἀρκετή ἀπόσταση ἀπό τήν πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας, τήν Κόνιτσα. Προπολεμικά ἡ σύνδεση αὐτή, Λισκάτσι - Κόνιτσα, ἦταν δύσκολη καί ἀπαιτοῦσε ὀχτώ ἐννιά ὄρες. Περνοῦσε κανεῖς ἀπό μονοπάτια ἐπικίνδυνα καί τρεμάμενα γεφύρια, πού οἱ ὀρμητικές κατεβασίες τῶν ποταμῶν τά παράσερναν καί οἱ διαβάτες ἔπρεπε νά τά διασχίσουν μέ χίλιους δυό κινδύνους. Πολλοί ἔβρισκαν τό θάνατο. Ὁ Σαραντάπορος μετά ἀπό βροχές ἀγριεύει καί στά θολά νερά του κατρακυλοῦν πέτρες, πλέουν κορμοί ξεριζωμένων δέντρων καί εἶναι δύσκολο νά τόν περάσεις. Οἱ κίνδυνοι καί οἱ πνιγμοί σταμάτησαν μέ τίς σιδερένιες γέφυρες τοῦ στρατοῦ πού τοποθετήθηκαν πρό τριάντα καί πλέον ἐτῶν.

Ἀπό τότε συνδέθηκε τό χωριό μέ ἀμαξιτό δρόμο καί κόπηκαν οἱ πεζοπορίες καί τά μαρτυρικά δρομολόγια τῶν κερατζήδων. Ἴσως δέν πρέπει νά λησμονήσω τίς στάσεις τῶν πεζοπόρων στά διάφορα χάνια· τά ὑποτυπώδη ξενοδοχεῖα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Τούς χειμερινούς μήνες διανυκτέρευαν στόν ἴδιο συνήθως χῶρο ἄνθρωποι καί ζῶα, ὅπου τό κρύο γινόταν αἰσθητότερο, ἄν ὄχι ἀνυπόφορο. Κρυστάλλιαζαν τά μέλη τοῦ σώματος ἀπό τά νερόχιονα καί τίς παγωνιές. Ζωή

3. Παλιότερα ἀντί γιά χρήματα οἱ βλάχοι δίνανε τυρί, πού τό μοιραζόταν οἱ μόνιμοι κάτοικοι τοῦ χωριοῦ. Κάθε μέρα ὁ «κουμπάρος» κατέβαζε μέ τά ἄλογα τίς τσαντίλες στήν πλατεία, ὅπου γινόταν ἡ διανομή μέ κατάσταση, ἀνάλογα μέ τά μέλη τῆς οἰκογένειας τοῦ κάθε σπιτιοῦ.

Εἴσοδος παραδοσιακοῦ Λισκατσιτικου σπιτιοῦ.

γεμάτη παιδεμούς και κακουχίες.

Όπως θα δούμε πιο κάτω οι Λισκασιίτες ζούσαν σκληρή ζωή, γεμάτη βάσανα. Σήμερα τά πράγματα έχουν αλλάξει. Τά δεινά του παλιού καιρού μπήκαν στο αρχείο της μνήμης, γίνανε ανάμνηση και προσφέρονται για λαογραφική μελέτη, πλὴν δὲν τρέφουν τὴ νοσταλγική ἀναπόληση. Ήταν μιά πικρή ζωή.

Καθημερινά διασχίζει τό χωριό πενηνταδυάρι λεωφορεῖο και τά ιδιωτικά αὐτοκίνητα τῶν ταξιδεμένων Λισκασιτῶν μέρα μέ τή μέρα αὐξάνουν. Ὡστόσο και σήμερα ὑπάρχει ἡ παλιά εἰκόνα τῆς ζαλικωμένης γυναίκας. Ἡ «ρόδα» δὲν φτάνει παντοῦ, γι' αὐτό οι λιγοστές Λισκασιίτισσες συνεχίζουν τό ζαλίκι. Ἡ τριχιά ταλαιπωρεῖ ἀκόμη τους ὤμους και τίς πλάτες τους, ἀφοῦ εἶναι ὑποχρεωμένες νά φορτώνονται ξύλα και χορτάρια γιά νά τά μεταφέρουν στά σπίτια τους. Οι ἄντρες, σύμφωνα μέ τήν παράδοση, εἶναι ἀπαλλαγμένοι και ἀπ' αὐτό τό βάσανο, γιατί θεωρεῖται ὑποτιμητικό γιά τό φύλο τους κάτι τέτοιο.

Γενική εἰκόνα.

Τό Λισκάσι εἶναι συμμαζεμένο χωριό. Μιά φωλιά ἀνθρώπων φιλοτεχνημένη μέ περισσό μεράκι στή μέση τῆς καταπράσινης πλαγιάς, πού ἀρχίζει ἀπό τίς δασόφυτες «Μπουρντες» και καταλήγει στίς «Ποταμιές». Οι παλιοί λέγανε ὅτι τό χωριό εἶναι χτισμένο «στό ξέρασμα του Ἴζε-ροῦ»⁴. Τό παλιό χρῶμα δὲν ὑπάρχει πιά. Πρό του ἐμφυλίου πολέμου ὅλα τά σπίτια ἦταν σκεπασμένα μέ πλάκες «ἀπό βολικές πέτρες, πού κομματιάζονται φύλλο τό φύλλο, καθὼς τό βιβλίο», ὅπως λέει ὁ λογοτέχνης Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλος. Τόν Αὐγουστο του 1949 τό μισό χωριό κάηκε κατά λάθος ἀπό τόν στρατό, γιατί εἶχε πληροφορίες ὅτι ὑπῆρχαν ἐκεῖ ἀντάρτες. Τό 1954-55 πού ξαναχτίστηκαν τά καμένα σπίτια,

4. Ὁ Ἴζερός εἶναι τοποθεσία νότια του χωριού.

χρησιμοποιήθηκαν νεώτερα υλικά με αποτέλεσμα να βλέπει κανείς ένα μωσαϊκό. Τά τελευταία χρόνια για καλύτερη ασφάλεια τοποθετούνται στις στέγες κεραμίδια. Παραδοσιακά σπίτια δέν είναι δυνατό να συντηρηθούν· χάθηκαν πιά οί μαστόροι μέ τό μεράκι, πού ύπομονετικά πελεκοῦσαν τίς πέτρες καί πλάκιαζαν τά σπίτια.

Παραδοσιακό ἀσημοχωρίτικο σπίτι.

Μιά παρένθεση ἐδῶ εἶναι χρήσιμη. Ὄταν γυρίσαμε (1954) ἀπό τό ἀναγκαστικό ταξίδι στίς σοσιαλιστικές χῶρες τοῦ βορρᾶ καί εἶδαμε τά σπίτια μας στάχτη, δέν μπορέσαμε νά διατηρήσουμε τή χαρά τῆς ἐπιστροφῆς γιά πολύ χρόνο, γιατί ἐπιδοθήκαμε μέ μόχθο νά τά ξαναχτίσουμε. Ὁ ἀγῶνας ἦταν μέγας καί ἐπώδυνος. Δάκρυα καί ἰδρώτας ζυμώθηκαν μέ τίς στάχτες καί τ' ἀποκαΐδια. Τό ψυχικό ἄλγος πού νιώθαμε ἦταν ἀπερίγραπτο, καθώς μέ τά ἴδια μας τά χέρια ξεθάβαμε τά μεταλλικά ἀντικείμενα καί τά διάφορα σκεύη. Ἐκεῖ στό χῶμα, στίς στάχτες, στά κάρβουνα καί τίς πέτρες ἦταν πνιγμένες ὅλες οἱ προσπάθειες καί ὁ ἀγῶνας τῶν παππούδων μας.

Ἐμεῖς σκάβαμε γιά νά ἐνώσουμε τούς ἑαυτούς μας μέ τό χθές, παρόλο πού οἱ φλόγες εἶχαν καταστρέψει τά κειμήλια, πού θά μπορούσαν νά μᾶς συνδέσουν πιά αἰσθητά καί ἄπτά μέ τό παρελθόν καί τά γνησιότερα ἦθη. Μέ προσωπική ἐργασία καί τή μικρή κρατική βοήθεια ξαναφύτρωσαν τά σπίτια στόν τόπο τῆς συμφορᾶς. Ἐδῶ κλείνω τήν παρένθεση.

Τά σπίτια τοῦ χωριοῦ δέν ξεπερνοῦν τά σαράντα, παλιά καί καινούργια. Στά περισσότερα δέν ὑπάρχουν μεγάλες αὐλές καί κηπάρια γύρω. Οἱ δρόμοι εἶναι ὀλοκάθαροι, μέ τσιμεντένια αὐλάκια στίς ἄκρες γιά τόν «πότο» (νερό γιά τό πότισμα τῶν χωραφιῶν) καί σέ διάφορα σημεία βρύσες καί «γιαννάκια» ἀγριολούλουδα μέ χνουδωτά φύλλα καί χαρακτηριστική μυρουδιά.

Μετά τό 1950 οἱ δρόμοι στρώθηκαν μέ πέτρες, καλντερίμι. Ἦταν πολύ ὁμορφο, ἀλλά δυσκόλευε τά αὐτοκίνητα, γι' αὐτό τελευταῖα τσιμεντοστρώθηκαν οἱ δρόμοι καί θάφτηκε τό καλντερίμι. Ἡ εὐκολία ἐκτόπισε τήν ὁμορφιά· ὅπως συνήθως συμβαίνει στους νεοέλληνες. Ἴσως ἀργότερα, ὅταν νοσταλγήσουμε τό παρελθόν, νά χρειαστεῖ νά ἐλευθερώσουμε ἐκεῖνο πού ἐπιπόλαια σκεπάσαμε.

Στό μεσοχώρι εἶναι ἡ μικρή πλατεία, τό σχολεῖο καί τά δύο μαγαζάκια. Σήμερα τό σχολεῖο χρησιμοποιεῖται γιά κοινοτικό κατάστημα, τηλεφωνεῖο καί ξενώνα. Ὁ ἀμαξιτός δρόμος πού συνεχίζει γιά Χιονιάδες καί Γοργοπόταμο χωρίζει τό χωριό σέ δύο μαχαλάδες, τόν πάνω καί τόν κάτω. Στόν κάτω μαχαλά, ἀνατολικά, λίγα μόλις βήματα ἀπό τό δρόμο, εἶναι ἡ Παναγία (1877), ἡ μεγάλη μητέρα τοῦ χωριοῦ μέ τό ἐλαφρῶς κεκλιμένο καμπαναριό. Γιά τήν κεντρική αὐτή ἐκκλησία καί γιά τό σχολεῖο θά κάνουμε ἰδιαίτερο λόγο σέ ἄλλο κεφάλαιο.

Ἀπό τά σπίτια τοῦ χωριοῦ ἐπιβλητικότερο καί πιά ἐντυπωσιακό εἶναι τό ἀρχοντικό τῶν Γιαννουλαίων στόν πάνω μαχαλά, πού ἀντέχει ἀκόμη στά χτυπήματα τοῦ χρόνου. Εἶ-

Τό καμπαναριό τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας.

Τό σπίτι τοῦ Παύλου Γιαννούλη με τίς ρωγμές.

ναι μεγάλο, τρίπατο, μένοντάδες καί πολλά δωμάτια. Ὑπάρχουν ἐπίσης καί μερικά σπίτια πού ἡ ἐγκατάλειψη καί ὁ χρόνος ἔχουν ρυτιδώσει τούς τοίχους τους καί εἶναι ἀκατοίκητα. Συνήθως τέτοια κατάληξη ἔχουν τά σπίτια μέ τούς πολλούς κληρονόμους.

Ἀνάμεσα σέ δύο λάκκους.

Ἡ καταπράσινη πλαγιά τοῦ χωριοῦ πλαισιώνεται ἀπό δύο λάκκους, τόν «τρανό ἢ μεγαλάκκο» καί τό «λάκκο τό μικρό». Ὁ πρῶτος ἔχει βαθιά κοίτη μέ ἀμέτρητα λιθάρια, σέ ὅλα τά μεγέθη καί μέ μιά ὁμοιότητα: οἱ ἐπιφάνειές τους εἶναι καμπύλες. Τά κατρακυλίσματα καί ἀλληλοχτυπήματα ἀφαίρεσαν τίς αἰχμές, ἐνώ τό ἀέναο χάδι τοῦ νεροῦ ἐπούλωσε τίς πληγές τους καί τά ἔντυσε μέ πράσινο βελούδο. Εὐκόλα βρίσκεις μικρές καί μεγάλες πέτρες μέ σχεδόν σφαιρικό σχῆμα.

Ἡ πολύχρονη καί ὀρμητική ροή τοῦ νεροῦ κατατρώγει τήν ὄχθη πρὸς τό χωριό, μέ ἀποτέλεσμα νά μετακινουῦνται μεγάλες πέτρες καί νά κλονίζεται ἡ σταθερότητα τοῦ τόπου. Γι' αὐτό πολλά σπίτια παρουσιάζουν ρωγμές. Οἱ νεώτεροι Λισκατσίτες ἀκόμη δέν μπόρεσαν νά ἐξηγήσουν γιατί οἱ πρόγονοί τους προτίμησαν τοῦτο τόν ἀσταθὴ τόπο νά χτίσουν τό χωριό, ἐνῶ θά μπορούσαν νά διαλέξουν τήν περιοχὴ τοῦ Ἁι-Δημήτρη. Ἐκεῖ τό μέρος εἶναι ἰσιότερο, πιο προσηλιακό καί ἑκατό στά ἑκατό σταθερό. Ἴσως, κατά τή γνώμη μου, ἡ σχεδόν παντελὴς ἔλλειψη νεροῦ στήν Ὀρλα νά τοὺς ἔκανε διστακτικούς νά ἐγκατασταθοῦν στὸν Ἁι-Δημήτρη, γιατί ἐκτός ἀπὸ τό πόσιμο θά τοὺς ἔλειπε καί τό ποτιστικό νερό. Ἡ μικρὴ φλέβα νεροῦ πού ὑπάρχει στὸ «λάκκο Τούμπα» φυσικά δέν μπορούσε νά καλύψει καμιά ἀνάγκη. Πιθανόν ὅμως καί λόγοι κυριότητος τοῦ κοινοτικοῦ δάσους νά τοὺς ὀδήγησαν στή σημερινὴ τοποθεσία, γιατί ἂν τό χωριό ἦταν στήν Ὀρλα εὐκόλα θά τό διεκδικούσαν τὰ γειτονικά χωριά.

Τό χειμῶνα τὰ νερά τοῦ μεγαλάκκου «ἀχοῦν» καί μέ ὀρμὴ χτυποῦν τὰ βράχια καί ἀφρίζουν. Βιαστικά καί ἀνυπόμονα κατηφορίζουν γιὰ νά ἐνωθοῦν μέ τοὺς ἄλλους «πόρους» καί νά σχηματίσουν τόν Σαραντάπορο ποταμό.

Οἱ Λισκατσίτες στὸ μεγαλάκκο εἶχαν δύο γεφύρια, ἓνα στίς Κλίχτρες καί ἓνα στίς Ποταμιές. Καί στά δύο μέρη σώζονταν μέχρι χθὲς ἀπομεινάρια τῶν παλιῶν γεφυριῶν ὀρθιοὶ κορμοὶ δέντρων μέ χοντροὺς σιδερένιους σύνδεσμους, πού χρησίμευαν γιὰ κολῶνες. Τήν παλιά ἐποχὴ ἡ κατασκευὴ γεφυριῶν ἦταν μιὰ δύσκολη ὑπόθεση. Πολλές φορές ὁ ὀμαδικὸς μόχθος καταντοῦσε ἀνωφελής, γιατί μιὰ γερὴ κατεβασιὰ μπορούσε νά παρασύρει τό ξύλινο γεφύρι.

Μιὰ τέτοια περίπτωση ἀναφέρει σέ ἐνθύμησή του ὁ λόγιος δάσκαλος Χριστόδουλος Πανταζῆς. Τό 1868 ὅλοι οἱ χωριανοὶ χτίσανε στίς ὄχθες τοῦ μεγαλάκκου βάσεις καί στήριξαν κορμούς δέντρων γιὰ γεφύρι. Μετά τρεῖς ἡμέρες

ὄλα πνίγηκαν, γιατί ὁ λάκκος κατέβασε πολύ νερό καί τά παρέσυρε. Μεταφέρω πιστά τή σχετική ἐνθύμηση, γιατί παρουσιάζει ἐνδιαφέρον:

«Τό θέρος τοῦ ἔτους 1868 ἐκτίσθη εἰς τάς δύο ὄχθας τοῦ /ποταμίου πλησίον τῆς πηγῆς μικρός τοῖχος καί ἐπάνω τοῦ /τοίχου ἐτέθησαν τά ξύλα τῆς γέφυρας τῆ 6 8βρίου 1868 ὡς καί/ τά σανίδια ἄπερ ἦσαν δένδρινα πριονίσια 8 σπιθαμαί μά/κρος μίαν πλάτος καί παλάμης τό χόνδρος· ἀλλά διήρκτησε μό/νον τρεῖς ἡμέρας καί ἐπνίγησαν ἅπαντα τῆ 9 8βρίου τό αὐ/τό ἔτος ἡμέρα τετάρτη περί τά μεσάνυχτα. Τό παράδοξον ἦ/το ὅτι δύο ξύλα τά ὁποῖα εἶχον κόψει ἐπὶ τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον τά ἐξήν κατασκευάσει ἐπὶ τούτῳ ὅσα τὴν γέφυραν/οἱ πριονάδες, μά/κρος ἠδουνήθησαν πενήκοντα ἄνθρωποι νά δέσωσιν εἰς τὴν γέφυραν τὸ ἐν, ἐπίσης καί τό ἄλλο. Τό δέ ποτάμιον ἐν ρίπῃ ὀφθαλμοῦ ἐπὶ ἠφάνισε· καί τῷ ὄντι θαῦμα ἦτο, ἐπειδὴ τοσαύτην πλημύραν οὐδεὶς ἐνθυμεῖται, καθότι ἠλλαξε τό ποτάμιον τά ρεύματά του παν/ταχόσε. Καί ἡ βρύσις ἀκόμη πνέει τά λοίσθια, ἔτοιμος νά καταστραφῆ.

1868 8βρίου 10 Λεσκάτσι

ἽΟ Χριστόδ(ουλος) Παντ(αζῆς)»⁵.

5. Ἡ ἐνθύμηση αὐτή, καθὼς καί ἐκείνη ποῦ καταχωρῶ σέ ἐπόμενο κεφάλαιο, εἶναι σημειωμένες σέ παλιό δευτέρι, κτηματολόγιο. Ὁ πρωτοπρεσβύτερος Τιμόθεος Χρήστου, ποῦ ἔχει ἐρευνήσει τά διάφορα στοιχεῖα ποῦ

Ἐκείνη ἡμερὰ τὸ νερό τοῦ μεγαλάκκου ποτίζονται τὰ γύρω ἀπὸ τὸ χωριὸ χωράφια. Ὑπάρχει «δέση» πιο ψηλά καί μέ αὐλάκι τὸ κατεβάζουν στό χωριό. Μέ παρόμοιο τρόπο ἔπαιρναν νερό καί οἱ δύο μύλοι πού ἦταν στήν ὁμώνυμη τοποθεσία. Σήμερα δέν διακρίνονται οὔτε τὰ ἴχνη ἀπὸ τοὺς νερόμυλους· καί ὁ γιαννουλαίκος καί ὁ χρησταίικος ἔγιναν μνήμη. Ἐκεῖ βρίσκεται καί ἡ μεγάλη πέτρα, πού προβάλλει μεγαλόπρεπη σάν μητέρα ὄλων τῶν γύρω βράχων.

Ἀλλά καί τὸ μικρὸ ὑδροηλεκτρικὸ ἐργοστάσιο, πού εἶχαν φτιάξει στήν δεκαετία τοῦ '50 οἱ συνέταιροι, ἀπὸ τὸ λάκκο τὸν τρανὸ ἔπαιρνε νερό. Μέ αὐλάκι καί κανάλια ἔφτανε στό «Πηγαδοχπάνω», στή συνέχεια ἔπεφτε στίς καροῦτες καί κινουῦσε τή «φτερωτή» πού ἔθετε σέ κίνηση τή γεννήτρια. Στό Λισκάτσι ὑπῆρχε ρεῦμα προτοῦ νά φτάσει ἡ Δ.Ε.Η.! Σώζεται ἀκόμη ἡ βάση τῆς γεννήτριας καί ἡ θέση τῆς «φτερωτῆς» στό γεφύρι τοῦ μεγαλάκκου.

Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν ἀπὸ τίς πιο καλές στήν ἱστορία τοῦ χωριοῦ. Μετά τή φοβερὴ θύελλα τοῦ σπαραγμοῦ τοῦ 1948 - 49 οἱ Λισκατσιῖτες ἐπέστρεψαν στήν γενέτειρά τους καί μέ ζῆλο ἐπιδόθηκαν στή συστηματικὴ ἐκμετάλλευση τοῦ κοινοτικοῦ δάσους. Δυστυχῶς μετὰ τὸν πρῶτο ἐνθουσιασμό μπῆκε ἡ διχόνοια καί τὰ πάντα διαλύθηκαν. Οἱ ξύλινες ἐγκαταστάσεις σάπισαν καί ἀπὸ ἐκείνη τὴν προοδευτικὴ περίοδο δέν σώζεται τίποτε. Μετά τίς διαιρέσεις καί ὑποδιαιρέσεις τοῦ δασικοῦ συνεταιρισμοῦ ἄρχισαν τὰ ταξίδια στή Γερμανία καί Ἀμερική, μέ ἀποτέλεσμα στό χωριό νά μείνουν μόνο

(1968) καί στήν ἐφημερίδα τῶν Ἰωαννίνων «Ἡπειρωτικός Ἀγών» (1977). Βλέπε καί βιβλιογραφία.

Γιὰ τὸν Χριστόδουλο Πανταζῆ δημοσίευσε σχετικὸ ἄρθρο ὁ πρωτ. Τιμόθεος Χρήστου στό περιοδικὸ «Ἀσημοχώρι» (τεῦχος 17/1980) μαζί μέ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ χειρόγραφο.

Τὸ χειρόγραφο, παρόλη τὴν ἐπίμονη προσπάθειά μου, δέν μπόρεσα νά τὸ δῶ καί νά τὸ μελετήσω. Ἴσως νά εἶναι καταχωνιασμένο σέ κάποιο συρτάρι τοῦ γιαιτροῦ Βασιλείου Χρήστου.

Η μεγάλη πέτρα στό Μύλο.

μεσήλικες. Μόλις τελευταία (1980) άρχισε πάλι ή έκμετάλλευση του δάσους.

Βουνά και δάση

Προανάφερα ότι τό Λισκάτσι έχει μεγάλες δασόφυτες περιοχές. Στίς ψηλότερες υπάρχουν οί φυλλοβόλες όξυές με τούς κοκκινωπούς κορμούς και τά πυκνά καταπράσινα φύλλα και χαμηλότερα είναι τά έλατα και τά πεϋκα. Τά δύο βουνά, Γκόλιο και Βαρτζομπάνι, έκτός από τίς κορυφές τους πού είναι γυμνές από δέντρα και αποτελοϋν βοσκοτόπια για τούς

θερινούς μήνες, ἔχουν πυκνό δάσος, προπαντός τό πρώτο.

Μεταφέρω ἐδῶ τό πῶς περιγράφει ἕνας λογοτέχνης τά ἔλατα μιᾶς ἄλλης περιοχῆς τῆς πατρίδας μας καί νομίζω ὅτι τά ἴδια θά σημείωνε καί γιά τό δάσος τοῦ Λισκατσιοῦ, ἂν προλάβαινε νά πραγματοποιήσει μιά ἐπίσκεψη σ' αὐτό.

«Ὁ τόπος ὅλος εἶναι γεμάτος ἔλατα. Εἶναι πλασμένα ἀπό τήν πνοή τῶν ἀδυσώπητων χειμῶνων καί πυργώνουν τό κορμί τους καί στέρεο καί ἀνάερο, διψασμένο γιά ἥλιο, μά καί ὑπομονετικό στό μαστίγωμα τῆς μπόρας καί τοῦ χιονιᾶ... Τά θαυμάσια ἔλατα, πού στέκονται ἀσάλευτα στ' ἀπόκρημνα ὕψη σάν κατάρτια μέ ἀνοιγμένα πανιά καί καταπίνουν μέ τήν ἡσυχία τους τό φῶς τοῦ ὄρθρου καί τοῦ βραδιοῦ: γιατί στά σύσκια τοῦτα κατατόπια ἄλλο φῶς δέν ὑπάρχει· ὁ φλογισμένος ἥλιος τοῦ καλοκαιριοῦ, ὁ καφτερός μεσημεριανός ἥλιος, γίνεται τρυφερός καί χαϊδευτικός σάν τό πιό φίνο βελούδο, κάτω ἀπό τόν πηχτό ἴσκια τῶν σκοτεινῶν βράχων. Ὁ περαστικός ἔχει κάθε στιγμή τήν αἴσθηση, πῶς ὀδεύει στούς δροσερούς δρόμους τοῦ φθινοπώρου. Γιατί δέν ὑπάρχει καλοκαίρι στά ψηλῶματα τοῦτα. Μόλις βραδιάσει, ἡ ἀτμόσφαιρα γεμίζει ριπές ριγηλές καί κάτω ἀπό τήν κρυστάλλινη διαύγεια τοῦ κατάστερου οὐρανοῦ κι ἀνάμεσα στούς εὐωδιασμένους ἀνασασμούς τῶν ἐλάτων σκηνοθετεῖται μέ πρόχειρα μέσα λίγος χειμῶνας»⁶.

Ὁ πεζοπόρος τοῦ δάσους συναντάει στό δρόμο του πηγές μέ παγωμένα νερά καί «σύσκια κατατόπια», ιδιαίτερα ἐντυπωσιακά, πού δημιουργοῦν τά πυκνά κλωνάρια τῶν πανύψηλων ἐλάτων. Ἐκεῖ μέ τήν πολύ ὑγρασία δουλεύουν οἱ θαμμένοι σπόροι καί μέσα ἀπό τά σαπισμένα φύλλα ξεπετάγονται χιλιάδες μικρά ἔλατα καί πεῦκα, πού ὅλα φιλοδοξοῦν, μετά ἀπό πολύχρονο ἀγῶνα, νά φτάσουν τά γονικά τους.

Τά λαλήματα τῶν ἄγριων πουλιῶν καί τά ζωηρά χρώ-

6. Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλου, «Ἑλληνικοί Ὅριζοντες», 1982, σελ. 129.

ματα τῶν λουλουδιῶν προκαλοῦν μιά ἄλλη αἴσθησις. Τόν Ἰούλιο τό δάσος ἀνταμείβει τόν ἐπισκέπτη προσφέροντάς του ἀπλόχερα τίς μικρούτσικες ἀγριοφράουλες· κατακόκκινος καρπός ιδιαίτερα εὐγευστος. Στή γλῶσσα τῶν Λισκατσιτῶν λέγονται «μπλανούτσικες».

Στίς ἀκάλυπτες κορυφές καί τίς ἀμμουδερές πλαγιές φυτρώνει τό τσαΐ, ἀνάμεσα στίς πέτρες καί τ' ἀγκάθια. Τό ἀεράκι μεταφέρει τήν εὐωδιά του μακριά, προδίδοντας τήν ὕπαρξή του.

Ἄλλά τίς ὁμορφιές τοῦ δάσους εἶναι δύσκολο νά τις περιγράψω. Θέλει ἡ δουλειά αὐτή ταλαντοῦχο ἄνθρωπο, πού νά μπορεῖ νά βάλει στό χαρτί τίς ὠραιότητες καί τίς συγκινήσεις, νά περιορίσει στίς προτάσεις τήν ἀπεραντοσύνη τῆς Δημιουργίας καί τή μέθη τῆς ψυχῆς, νά ἐκφράσει τήν ἐμπειρία.

Στό δάσος τοῦ χωριοῦ εἶναι προτιμότερο ν' ἀνεβαίνει κανείς μόνος του. Τότε οἱ αἰσθήσεις λειτουργοῦν καλύτερα καί γίνεται «θεόφρων», δηλ. δέν λατρεύει ψυχρά τήν κτίσις, ἀλλά τόν Κτίσαντα, ἡ συγκίνησή του δέν σταματάει στήν ὄρεξη γιά φαγητό καί στόν δροσερό ἀέρα, πηγαίνει πιό πέρα, στόν μυστικό χῶρο τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἐκμετάλλευση τοῦ δάσους πολλές φορές γίνεται σέ βάρος τῆς ὁμορφιάς του. Ὑπάρχουν ὅμως καί ἀρκετές περιοχές ἀπείραχτες· ἐκεῖ τό χέρι τοῦ ὑλοτόμου δέν ἔφτασε οὔτε γιά κόψιμο, οὔτε γιά κάποια περιποίηση. Σ' αὐτά τά μέρη συναντᾶς καί μερικά λιβαδίσια κομμάτια, χλοερά καταφύγια τῶν ἀγριῶν ζώων τοῦ δάσους. Ἄξιομνημόνευτα εἶναι τά ζαρκάδια, πού χάνονται ἀπό τά μάτια σου μέ ἀστραπιαία ταχύτητα. Δέν λείπουν ἀκόμη οἱ ἀγριόχοιροι, οἱ λύκοι καί οἱ ἀρκούδες.

Γύρω ἀπό τήν κυριότητα τοῦ Βαρτζομπανιοῦ ἔχει ἀναπτυχθεῖ ἓνας θρῦλος. Γίνεται λόγος γιά δικαστικούς ἀγῶνες τοῦ Κωνσταντῆ καί Γιώργη Χρήστου καί γιά καταπληκτικές ἐπιτυχίες. Ἱστορία καί παράδοση συμπλέκονται καί δέν εἶ-

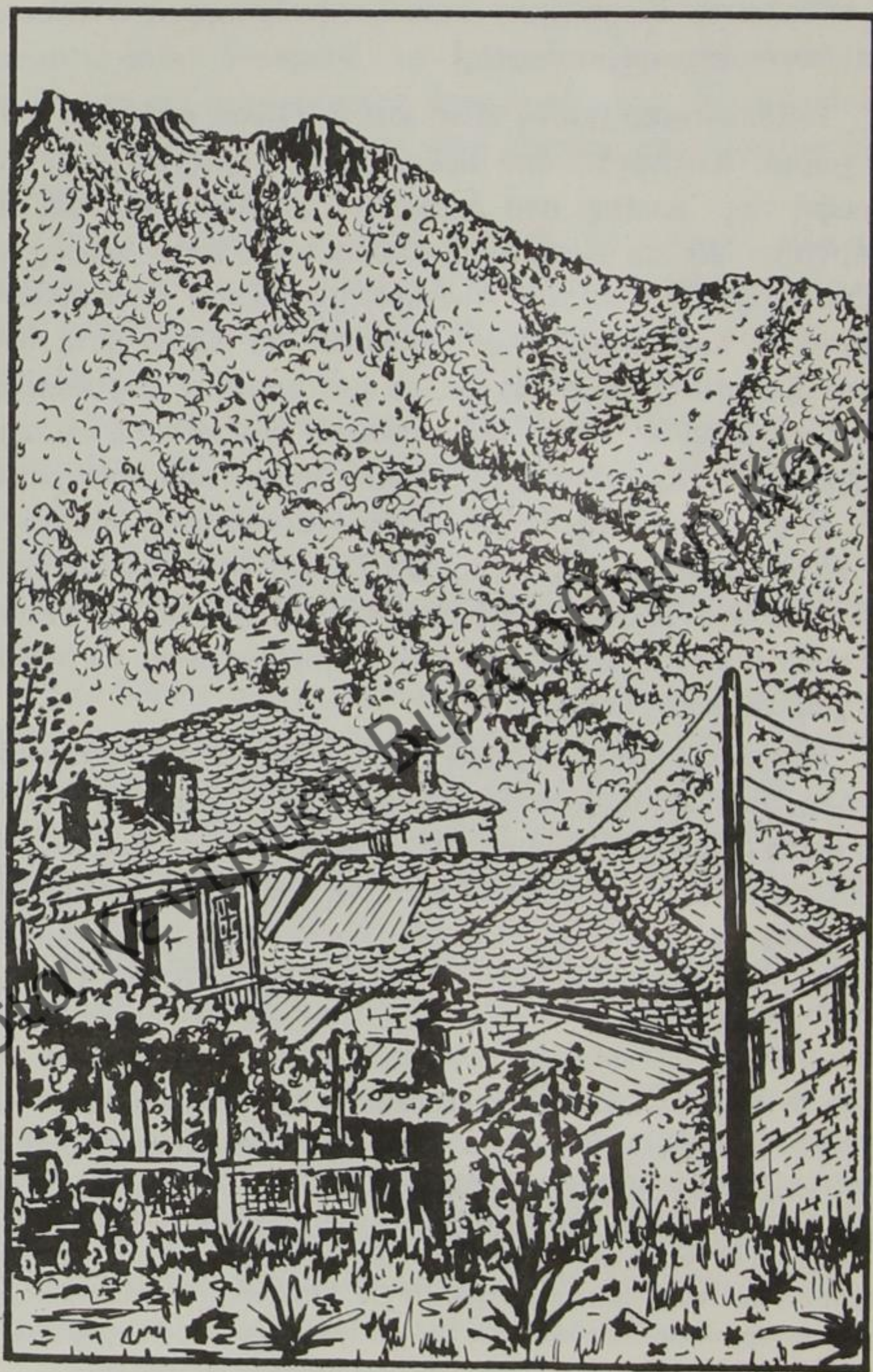
ναι εύκολο νά ύπηρετήσει κανείς τήν ιστορική αλήθεια, γιατί δέν ύπάρχουν μαρτυρίες⁷

Έντυπωσιακό βουνό είναι καί ή "Ορλα, άπέναντι από τό χωριό. Κατάφυτο από δρυς, μέ τήν τρίδυμη πέτρινη κορυφή της. Άνήκει στό Λισκάτσι, τίς Χιονιάδες καί τό Τούρνοβο. Άπ' τή μεριά του λισκατσίτικου τόπου είναι χτισμένα τά έξωκκλήσια του 'Αι-Δημήτρη καί του 'Αγίου Κωνσταντίνου, πού ανήκει στό Τούρνοβο. Η "Ορλα μετά τόν "Αγιο Κωνσταντίνο συνεχίζει μέ μιά χαμηλή λοφοσειρά, όπως πηγαίνει ή κοίτη του ποταμου καί καταλήγει στο Κεχρί, στή σμίξη των άλλων παραποτάμων του Σαρανταπόρου. Στήν κορυφή της "Ορλας, τήν «τσουμπλίκα», ύπάρχει μιά κατακόρυφη αύλακιά στή μεγάλη πέτρα. Όταν δέν έχει έκει σκιά είναι μεσημέρι. Οί κάτοικοι του χωριου τήν παρακολουθοϋν καθώς δουλεύουν στά χωράφια· είναι τό ρολόϊ του χωριου χωρίς δεΐχτες!

Η ανάβαση στην κορυφή της "Ορλας δέν είναι καί τόσο εύκολη, γιατί είναι απότομη καί δέν ύπάρχει μονοπάτι. Από 'κει ψηλά βλέπεις τό χωριό, δυτικά τίς Χιονιάδες, ανατολικά τή Σέλτση ('Οξυά) καί τή Βούρμπιανη, στό βάθος του όρίζοντα, μέσα στα σύννεφα, τό Σμόλιγκα καί βόρεια τίς γυμνές κορυφές του Γράμμου. Άπ' τό παρατηρητήριο της "Ορλας

7. Ο Εύριπίδης Σούρλας έχει δημοσιεύσει σχετικά στα «'Ηπειρωτικά χρονικά», τόμος ΙΣΤ' (1941), σελ. 145 καί έξ. Ο ίδιος αναφέρει σέ άλλο δημοσίευσμά τους («Κόνιτσα», τεϋχος 24, 1964, σελ. 8-10) ένα θρύλο, στον όποιο γίνεται λόγος για ένα τσομπανόπουλο πού έρωτεύθηκε κάποια τουρκοπούλα καί οί γονεΐς της τόν σκότωσαν. Καί συμπεραίνει ότι ή λέξη Βαρτζομπάνι σημαίνει μνήμα του βλάχου. Ο ΟΡ. ΜΑΝ στό μεθεπόμενο τεϋχος του ίδιου περιοδικου διορθώνει τόν Σούρλα ισχυριζόμενος ότι «βάρι άρβανίτικα σημαίνει μνήμα του τσομπάνη καί όχι του βλάχου» (σελ. 9).

Νομίζω ότι τά δυό αυτά δημοσιεύματα του Σούρλα είναι δημιουργία της γόνιμης φαντασίας του καί δέν έχουν ιστορική βάση. Ίσως είναι χρήσιμη ή πληροφορία ότι ό Σούρλας συνδέεται στενά μέ τόν απόγονο του Κωνσταντή Χρήστου γιατρό Β.Κ. Χρήστου.

Ἐπί τὸν ὄρει μακρὰ. Στὸ βάθος ἡ Ὀρλα .

οί κορυφές τῆς Μπάντρας, τοῦ Βαρτζομπανιοῦ καί τοῦ Γκόλιου χάνουν τό ὕψος τους καί γίνονται προσιτές στά μάτια. Ὁ ὄρειβάτης βλέπει ἐκεῖ πολυβολεῖα, κάλυκες σκορπισμένους, κομμάτια ἀπό τά βλήματα τοῦ πολέμου '48-49. Τότε βάφηκε ὁ τόπος μέ αἷμα καί γέμισαν οἱ ρεματιές κουφάρια. Ἀπ' ἐδῶ, σύμφωνα μέ τίς διηγήσεις τῶν μεγαλυτέρων, πάνω στή ζάλη τοῦ πολέμου, κάποια ἀνταρτίνα γάζωνε καί σκορποῦσε τό θάνατο. Ἡ μνήμη ἐκείνης τῆς ἐποχῆς διατηρῆται ζωηρά στό Λισκάτσι. Οἱ βροντές καί οἱ ἀστραπές τοῦ πολέμου εἶναι ἐντυπωμένες μέσα τους. Κάθε κάλυκας ξυπνάει ἕνα πικρό βίωμα, θυμίζει μιά περιπέτεια, φέρνει τό πρόσωπο κάποιου ἀδικοσκοτωμένου, τρέφει τή μνήμη καί νοτίζει τούς ὀφθαλμούς. Ἐνα σκουριασμένο τενεκεδάκι κονσέρβας συγκλονίζει, ἀφοῦ καί αὐτό χρησιμοποιήθηκε γιά βασανισμούς...

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Περί τόν 18^ο αιώνα

Τό Λισκάτσι ἐπί τουρκοκρατίας ὑπαγόταν στόν καζά (ἐπαρχία) Κολώνιας. Μέ τήν πόλη αὐτή συνδεόταν παλιότερα «δι' ἡμιονικῆς ὁδοῦ». Ἐνδιάμεσα ὑπάρχει ἡ Μπάντρα, ἕνα βουνό στήν περιοχή τῶν Χιονιάδων.

Ἐν τῷ Ἀραβαντινῷ ἀναφέρει ὅτι τό «Λεσκάτζι» εἶχε 24 χριστιανικές οἰκογένειες καί οἱ «Χιονιάδες» 7 περισσότερες, δηλ. 31. Καί τά δύο χωριά ἀνήκαν στή δικαιοδοσία τῆς Κολώνιας καί «διήποντο ὑπό τοῦ Ἀρχιερέως τῆς Βελλᾶς, τήν τέχνην τῆς οἰκοδομίας ἐπαγγελλομένων»¹.

Ἐν τῷ ἀείμνηστον Βουρμπιανίτην δάσκαλον Χαράλαμπος Ν. Ρεμπέλης (1887-1949) ὀνομάζει τό Λισκάτσι μαστοροχώρι, ὅπως καί ὅλα τά γύρω χωριά «διότι εἰς παλαιότεραν ἐποχήν καί νῦν ἔτι οἱ περισσότεροι τῶν κατοίκων μετέρχονται τό ἐπάγγελμα τοῦ κτίστου». Οἱ κάτοικοι ὅλων αὐτῶν τῶν χωριῶν διαφέρουν ἀπό ἄλλες γειτονικές περιοχές καί «καθ' ὅλου πᾶσα ἐκφανσις τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν κατοίκων τῶν Μαστοροχωριῶν παρουσιάζει τι τό ἰδιάζον ἐν σχέσει καί πρὸς αὐτά τά νοτιώτερα χωρία τῆς ἐπαρχίας Κονίτισης καί

1. «Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου» τόμ. Β΄, σελ. 90-91. Κυκλοφορεῖ σέ φωτοτυπική ἀνατύπωση Ἡλία Ρίζου, 1969.

πρός αὐτήν ταύτην τήν Κόνιτσαν»².

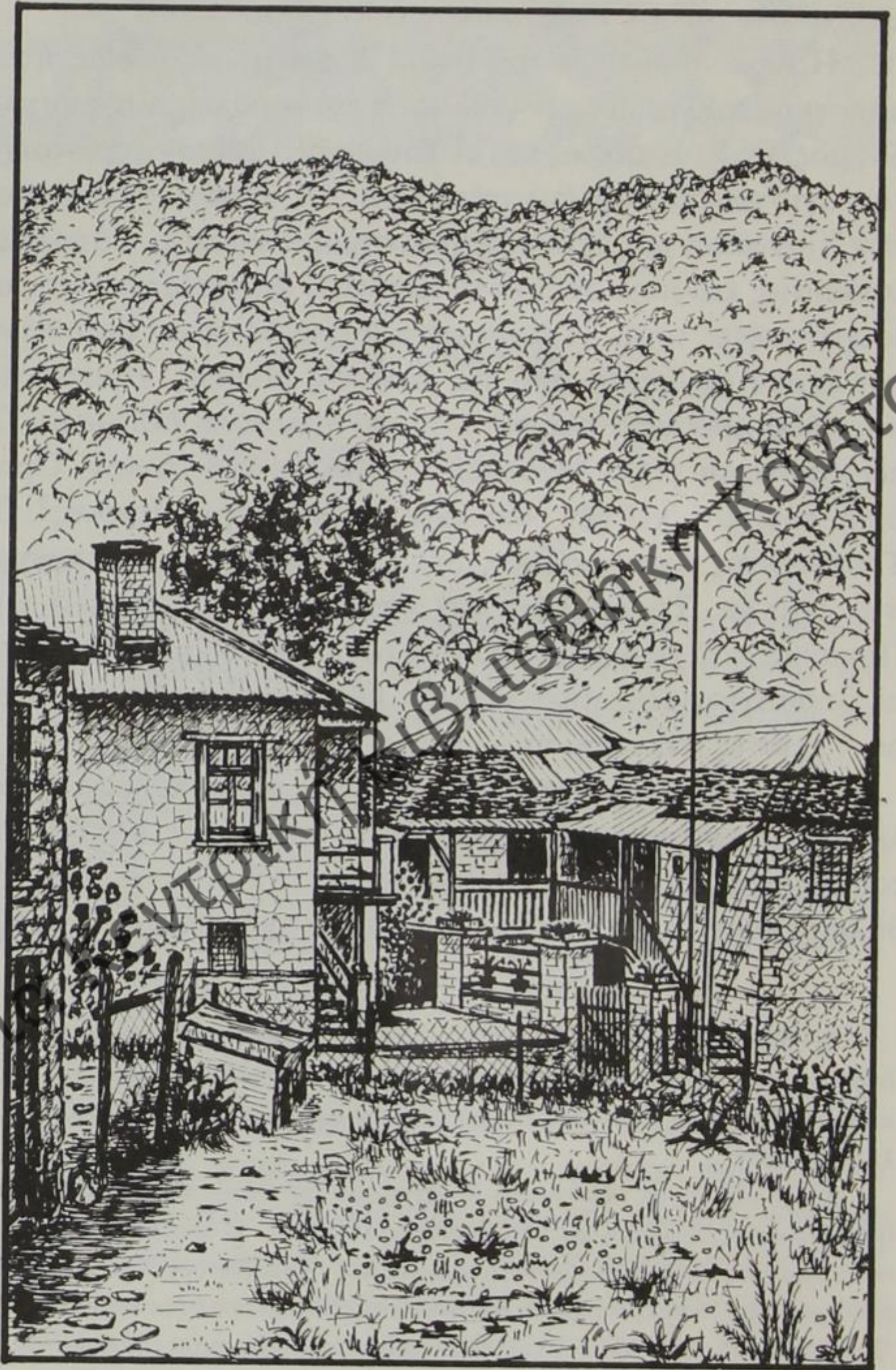
Πρέπει νά διευκρινίσω ὅτι οἱ Λισκατσίτες κυρίως ἦταν μαραγκοί, πού ταξίδευαν κιόλας σέ διάφορα μέρη τῆς πατρίδας μας. Οἱ Χιονιαδίτες καί οἱ Τουρνοβίτες εἶχαν ἀντίστοιχα τήν ἀγιογραφία καί ξυλογλυπτική. Οἱ λαϊκοί ἀγιογράφοι τῶν Χιονιάδων μᾶς ἔχουν ἀφήσει σημαντικά ἔργα. Σέ πολλές ἐκκλησίες καί μοναστήρια συναντοῦμε φορητές εἰκόνες καί τοιχογραφίες τους. Ἡ τεχνοτροπία τους δέν εἶναι βυζαντινή καί ἔχουν ἐπίδραση ἀπό τίς ρωσικές εἰκόνες. Προτιμοῦν σαρκώδη πρόσωπα καί φανταχτερά πολυτελῆ ἐνδύματα. Οἱ περισσότεροι εἶχαν διδαχτεῖ τήν τέχνη στό "Ἁγιον" Ὄρος ὅπου τότε καί 'κεῖ δέν δούλευαν τίς βυζαντινές εἰκόνες'. Οἱ Τουρνοβίτες εἶχαν ἐπίδοση στά ξυλόγλυπτα καί προπαντός στά τέμπλα. Τό ὄμορφο καί καλοδουλεμένο τέμπλο τῆς Παναγίας τοῦ χωριοῦ εἶναι ἔργο τους. Οἱ Βουρμπιανίτες καί οἱ Πυρσογιαννίτες ἦταν χτίστες. Οἱ δεῦτεροι μάλιστα εἶναι οἱ ... χτίστες τοῦ κόσμου.

Σέ στατιστικό πίνακα τοῦ 1911 τῆς μητροπόλεως «Βελ-
λᾶς καί Κονίτσης» βλέπουμε ὅτι ὁ ὀρθόδοξος πληθυσμός
τοῦ χωριοῦ ἦταν 335 κάτοικοι, δηλ. 165 ἄρρενες καί 170
θήλειες⁴. Κατά τήν ἀπογραφή τοῦ 1913 τό Λισκάτσι εἶχε 490

2. «Κονιτσιώτικα», 1953, σελ. 14-15. Στόν τόμο αὐτό βρίσκει κανεῖς δημοτικά τραγούδια, παραμύθια, ἱστορίες, παροιμίες, τοπωνύμια, γλωσσάρι κ.λπ. τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης, πού μέ ἐπιμέλεια εἶχε ἀποθησαυρίσει ὁ δάσκαλος Ρεμπέλης.

3. Μέ τήν τέχνη τῶν λαϊκῶν ἀγιογράφων τῶν Χιονιάδων εἶχε ἀσχοληθεῖ ὁ γνωστός Χιονιαδίτης ἱστοριοδίφης Παῖσιος. Ὁ καρπός τῆς ἐρευνᾶς του περιέχεται στό βιβλίο «Ἁγιογραφία καί Ἁγιογράφοι Χιονιάδων», Ἰωάννινα 1962. Τό περιεχόμενό του πρωτοδημοσιεύτηκε στήν «Ἡπειρωτική Ἑστία» (1960-1962). Πρόκειται γιά μιά πρωτότυπη ἐργασία 144 σελίδων. Ἐπίσης καί ὁ λαογράφος Κίτσος Μακρῆς κυκλοφόρησε τό βιβλίο «Χιονιαδίτες Ζωγράφοι, 65 λαϊκοί ζωγράφοι ἀπό τό χωριό Χιονιάδες τῆς Ἡπείρου», Ἀθήνα 1981, σελ. 102.

4. Στόν ἴδιο πίνακα βλέπουμε ὅτι στόν καζά Κολώνιας ὑπάγονται καί τά ἐξῆς χωριά: Χιονιάδες μέ 455 κ., Τούρνοβο μέ 352 κ., Πληκάτι μέ 263 κ., καί

Κατωμαχαλίτικη γειτονιά.

κ., τό 1961 μειώθηκε κατά πολύ ό πληθυσμός, κατέβηκε στους 160 κ. καί τό 1971 στους 83 κ⁵.

Άπό πότε όμως χρονολογεΐται τό Λισκάτσι; Δυστυχώς δέν έχουμε μαρτυρίες πού νά μάς βοηθοΐν στην άκριβή άπάντηση. Έτσι ό προσδιορισμός τής έποχής δέν εΐναι εύκολος. Η άρχαιότερη χρονολογία εΐναι τό 1722 πού τή συναντοΐμε στην μεγάλη εΐκόνα τής Παναγίας τής Λισκασιτίτισσας καί συγκεκριμένα στό φωτοστέφανο του Χριστου. Δέν μπορούμε νά στηριχτοΐμε ασφαλώς μόνο σ' αυτό τό στοιχείο. Πάντως λίγο πολύ ή χρονολογία αυτή μάς εισάγει στην έποχή που ζητοΐμε, δηλ. στον 18ο αΐώνα, χωρίς ν' αντιπαρέρχομαι καί τό ένδεχόμενο ή εΐκόνα αυτή νά εΐναι φερτή από άλλο μέρος, μιά καί δέν φέρει καμιά άλλη ένδειξη.

Όλοι όσοι ασχολήθηκαν μέ τόν προσδιορισμό τής έποχής πού πρωτοεμφανίστηκε τό Λισκάτσι δέν έχουμε σημαντικές διαφορές. Κανένας δέν υποστήριξε έποχή πρό του 1700. Ο Γαβριήλ Παπαγεωργίου, πού συνέταξε τούς γενεαλογικούς πίνακες των οικογενειών του χωριού⁶, συμπεραΐνει ότι οί πρώτοι κάτοικοι έμφανίστηκαν τό 1750 ή τό 1700. Καταλήγει σ' αυτό τό συμπέρασμα υπολογίζοντας τίσ γενεές.

Άξιομνημόνευτη εΐναι καί ή γνώμη του Άγγελή Γιαννούλη σχετικά μέ τόν καθορισμό του χρόνου εμφάνισης του χωριού: «Τό ιστορικό του χωριού μας - από διηγήσεις των γερόντων - αρχεται από του έτους 1768. Πρό τής χρονολογίας ταύτης κατά πᾶσαν πιθανότητα ή περιοχή έχρησιμοποιεΐτο από κτηνοτρόφους Άρβανιτόβλαχους καί ξυλοκόπους

τό Ντέντσικο (σημ. Άετομηλίτσα) μέ 1.046 κ. Τά άλλα γειτονικά χωριά πού υπάγονται στον Καζά Κονίτσης είχαν πληθυσμό: Βούρμπιανη 1.514 κ, Πυρσόγιαννη 1.567 καί Σέλτση (σημ. Όξυά) 328 κ.

5. Περιοδικό «Άρμολόι», τεϋχος 6/1978, σελ. 6.

6. Δημοσιεύτηκαν στό «Άσημοχώρι» από τό 5^ο τεϋχος 1978 καί έξής. Πρόκειται για «σχεδιαγράμματα κατ' άρρενογονίαν των πρώτων οικιστών του χωριού μας Λεσκάτσι, Άσημοχώριον».

βουλγάρους, οίτινες κατεσκεύαζον διάφορα ξύλινα σκεύη, ὅπως βαρέλια, κόφες, κλειδοπίνακα κ.λπ. καί ἐξ ὧν ἀπέμειναν αἱ τοπικάί σλαβικάί τοπωνυμῖαι Ζοράτα, Τζούμα, Κούμα, Λεσκάτς, Ζουμπάνια κ.ἄ. καί ἀλβανικάί ὡς Βαρ-τσοπάν (μνημα τοῦ βλάχου). Αἱ πληροφορίες λοιπόν ἀρχίζουσι ἀπό τοῦ 1768, ὅτε οἱ ἀδελφοί Παναγιώτης (Γιώτης), Θεοδόσης, Χρῆστος καί Δημήτριος προερχόμενοι κατά πᾶσαν πιθανότητα ἐκ Λαμίας τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, διαφεύγοντες τοὺς ἐκεῖθεν διωγμούς τῶν Τούρκων κατέφυγον διὰ τῆς Θεσσαλίας καί Πίνδου πρὸς τὸν Γράμμον εἰς τὴν δασώδη καί ἀπόκεντρον ταύτην χαράδραν»⁷.

Ὁ Βασίλειος Χρήστου ἰσχυρίζεται ὅτι οἱ πρῶτοι ἄποικοι τοῦ χωριοῦ πιθανῶς νὰ ἦλθαν ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος γιὰ νὰ διαφύγουν τὸ ζυγὸν τοῦ κατακτητῆ καί ἐπιδόθηκαν στή γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν, τὴν οἰκοδομικὴν καί τὰ ταξίδια⁸.

Καί οἱ τρεῖς προαναφερθέντες Λισκατσίτες συγκλίνουν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ Λισκάτσι σάν συγκροτημένον χωριὸν χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ ἀ' μισὸν τοῦ 18ου αἰῶνα. Ὁ ἕνας ἐπαναλαμβάνει τὸν ἄλλο καί ὄχι σπάνια τὸν συμπληρώνει. Στηρίχτηκαν μόνον εἰς τὴν παράδοσιν, ἀφοῦ ἱστορικὲς μαρτυρίαι δέν ὑπάρχουσιν. Ἀτυχῶς δέν ἔχω τίποτε νεώτερον νὰ προσθέσω, γι' αὐτὸ δέχομαι, ὅτι τὸ Λισκάτσι ἔχει ζωὴν τριῶν αἰῶνων, χωρὶς ν' ἀποκλείω ὀριστικὰ τὸ ἐνδεχόμενον νὰ ἐκτείνεται καί εἰς τὸν 17ον αἰῶνα.

Οἱ τρεῖς μαχαλάδες

Εὐρέως εἶναι διαδεδομένη ἡ παράδοσις ὅτι τὸ Λισκάτσι παλιὰ ἀποτελοῦσαν τρεῖς ξεχωριστοὶ μαχαλάδες - συνοικισμοί. Οἱ κάτοικοί τους εἶχαν διαφορετικὰς ἐπαγγελματικὰς

7. Περιοδικὸν «Ἀσημοχώρι» τεύχος 16/1980, σελ. 143-144

8. «Τὸ Λισκάτσι...», σελ. 7.

. Δρόμος του κάτω μαχαλαῖ με καλντερίμι.

ἀπασχολήσεις. Στό σημερινό χωριό ἦταν σιδηρουργοί, στόν Ἅγιο Δημήτριο κτηνοτρόφοι καί στόν Ἅγιο Ἀθανάσιο χρυσοχόοι. Τά ἴδια ἀναφέρει καί ὁ π. Δημήτριος Τάτσης σέ δίφυλλο χειρόγραφο του, ὅπου σημειώνονται καί τά παρωνύμια τῶν κατοίκων τῶν γύρω χωριῶν. Ἐνδιαφέρον εἶναι νά ὑπενθυμίσω ὅτι τούς Λισκατσίτες τούς ἔλεγαν «Ζούλφιδες»⁹.

Γιά τούς μαχαλάδες αὐτούς δέν ἔχουμε ἱστορικά στοιχεῖα, ἀλλά καί ἡ παράδοση εἶναι φειδωλή. Ὁ Κωνσταντῖνος Στεργιόπουλος ἐπαναλαμβάνει τά ὅσα λέγονται γιά τούς τρεῖς συνοικισμούς καί συμπληρώνει ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἦταν πλουσιότεροι καί εἶχαν ἀσημένιες κούνιες γιά τά παιδιά τους¹⁰. Ὁ Βασίλειος Χρήστου ἀπορρίπτει τά σχετικά μέ τούς σιδηρουργούς καί χρυσοχόους Λισκατσίτες, ὅπως θά δοῦμε ἀμέσως πῶς κάτω.

Λισκάτσι ἢ Ἀσημοχώρι

Στό βιβλίο τοῦτο χρησιμοποιοῦ συνεχῶς τό παλιό ὄνομα τοῦ χωριοῦ, παρόλο πού σήμερα εἶναι σχεδόν ἄγνωστο ἔξω ἀπό τήν ἐπαρχία τῆς Κονίτσης. Θαρρῶ πῶς συμφωνοῦν ὅλοι οἱ χωριανοί μου καί συγκινοῦνται ἰδιαίτερα ὅταν ἀκοῦν τό ὄνομα Λισκάτσι. Παραθέτω ἀμέσως μερικά στοιχεῖα σχετικά μέ τά ὀνόματα τοῦ χωριοῦ.

Ἐπάρχει μιά σύγχυση ὡς πρός τήν προφορά τοῦ παλιοῦ ὀνόματος: Λισκάτσι ἢ Λεσκάτσι; Στόν προφορικό λόγο λέγεται Λισκάτσι, ἐνῶ μερικοί ὅταν γράφουν ἀντικαθιστοῦν τό ι τῆς πρώτης συλλαβῆς μέ ε. Ἐκεῖνος πού πρῶτος,

9. Δέν εἶναι εὐκόλο νά ἐξηγήσω τό παρωνύμιο. Σημειῶνω πληροφορικῶς ὅτι τό «ζούλφ» εἶναι πολύχρωμο πουλί στό μέγεθος τοῦ κότσυφα, πιθανῶς ὁ συκοφάγος. Βλέπε στό βιβλίο τοῦ Εὐαγγέλου Ἀθ. Μπόγκα «Τά γλωσσικά ἰδιώματα τῆς Ἠπείρου», τόμος Α', Ἰωάννινα 1964, σελ. 130

10. «Τοπωνυμικόν τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης» στά «Ἠπειρωτικά χρονικά», 1937, σελ. 232.

ἀπ' ὅσα γνωρίζω, ἔγραφε τό χωριό Λεσκάτσι εἶναι ὁ δάσκαλος Χριστόδουλος Πανταζῆς. Σέ παλιό μηναῖο π.χ. διαβάζουμε: «Ὁ Χριστόδουλος Ζήκος, ἐκ Λεσκάτσι, τῷ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ ἑξηκοστῷ δευτέρῳ ἔτει».

Τήν ἴδια γραφή χρησιμοποιοῦν καί νεώτεροι Λισκατσιῖτες, ἴσως γιατί ἐνστερνίζονται τήν ἐκδοχή ὅτι τό ὄνομα Λεσκάτσι προῆλθε ἀπό τήν σλαβική λέξη «λέσκα», πού σημαίνει λεπτοκαρυά ἢ ἀκόμη ἀπό τήν προσπάθειά τους νά γράψουν τό χωριό ἐπί τό λογιότερο. Ὅλα αὐτά ὅμως, νομίζω, ὅτι εἶναι ἡ ἐξαίρεση τοῦ κανόνα. Ἡ προφορική παράδοση τῶν κατοίκων ἀρνεῖται τό ε καί χρησιμοποιεῖ τήν ὀνομασία Λισκάτσι. Τή συναντοῦμε ἐπίσης καί σέ πολλές ἐνθυμήσεις καί ἐνδείξεις πού εἶναι γραμμένες σέ διάφορα βιβλία καί ἀντικείμενα τῆς κεντρικῆς ἐκκλησίας τοῦ χωριοῦ. Μεταφέρω δειγματοληπτικά μερικές:

α'. Στό μεγάλο πολυέλαιο διαβάζουμε:

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΑΚΙ
ΓΙΑΝΝΟΥΛΗ ΚΑΙ ΑΔΕΛΦΩΝ ΕΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ
ΚΟΙΜΗΣΙΣ ΘΕΟΤΟ(ΚΟ)Υ. ΕΓΕΝΕΤΟ ΕΙΣ
ΚΟΡΙΤΣΑ ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΜΑΝΘΕΑ Β. ΠΕΚΛΑΡΗ
ΤΣΑΡΑΠΛΙΝΙΤΟΥ ΧΟΡΙΟΝ ΛΙΣΚΑΤΣΗ 1898».

β. Στήν καμπάνα γράφει:

«1910. ΑΡ. 1015. ΙΩΑΝΝΙΝΑ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΝ
ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΚΛΑΡΗ ΤΣΑΡΑΠΛΙΝΤΩΝ.
ΔΩΡΟΝ ΕΙΣ ΑΓΙΑΝ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΝ
ΛΙΣΚΑΤΣΙΟΥ ΤΩΝ ΕΝ ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ
Β. ΑΜΕΡΙΚΗΣ: Κ.Ν. ΤΑΤΣΗ - Μ.Π. ΤΑΤΣΗ-
Μ.Ν. ΤΑΤΣΗ - Δ.Μ. ΓΙΩΤΗ - Μ.Θ. ΠΑΝΤΑΖΗ -
Α.Γ. ΓΙΩΤΗ - Π.Β. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ»¹¹.

11. Ἡ καμπάνα σήμερα εἶναι στήν Παναγία καί ὄχι στήν Ἁγία Παρασκευή πού τήν εἶχαν ἀφιερώσει οἱ ταξιδεμένοι Λισκατσιῖτες.

γ'. Στα μανουάλια, πού εἶναι μεταγενέστερη δωρεά τοῦ μακαρίτη Κωνσταντίνου Τάτση (1924), γράφει Λισκάτσι, ὅπως ἐπίσης στήν κολυμβήθρα καί σέ παλιά διαχειριστικά βιβλία τῆς ἐκκλησίας.

δ'. Στό «Θεῖον καί Ἱερόν Εὐαγγέλιον», Ἑνετίησιν 1811, πού φυλάγεται στήν Παναγία, ὑπάρχει ἡ ἐνθύμηση:

«Θεμιστοκλῆς ἱερεὺς ἐκ τοῦ χωρίου
Τουρνόβου ἐχρημάτισε ἐφημέριος
εἰς τό ἐνταῦθα χωρίον Λισκάτσι 6
ἔτη, ἀπό τό ἔτος 1897 ἕως
τό 1903 καί ὀφείλωσι οἱ τῆς
ἐποχῆς εὐρισκόμενοι ἱερεῖς νά
μνημονεύωσι αὐτόν ἐν τῇ προσκο-
μιδῇ εἴτε ζῶντα εἴτε τεθνεῶτα».

Λισκάτσι ἐπίσης γράφουν πάντοτε καί τά διάφορα ἔγγραφα τῆς μητροπόλεως «Βελλᾶς καί Κονίτσης», πού πρόσφατα ἐρεύνησα¹².

Γιά τήν ἐτυμολογία τῆς λέξης Λισκάτσι διατυπώθηκαν δύο ἐκδοχές. Μερικοί ἰσχυρίζονται, ὅπως προανάφερα, ὅτι προέρχεται ἀπό τή σλαβική λέξη «λέσκα» πού σημαίνει λεπτοκαρυά, τόπος μέ λεπτοκαρυές¹³. Ἄλλοι ἐπίσης, ὅπως π.χ. ὁ ἐφημέριος τοῦ χωριοῦ π. Δημήτριος Τάτσης, ὑποστηρίζουν ὅτι Λισκάτσι κατά μιά ἄλβανική διάλεκτο σημαίνει κλεφτοχώρι. Πιθανότερη θεωρῶ τήν πρώτη ἐκδοχή, πού ἐνισχύεται καί ἀπό τό γεγονός ὅτι σέ πολλά μέρη ὑπάρχουν πυκνότερες λεπτοκαρυές. (Μπηγαδούλι, ἹΑι-Θανάσης κ.ἄ.).

Ἄν ὅμως γιά τό παλιό ὄνομα τοῦ χωριοῦ ὑπάρχει αὐτή ἡ

12. Χρονολογοῦνται ἀπ' τῆς ἀρχῆς τοῦ αἰῶνα μας καί σύντομα θά τά δημοσιεύσω στό περιοδικό «ἹΑσημοχώρι».

13. ἹΟ Χαρ. Ρεμπέλης στά «Κονιτσιώτικα», σελ. 267, γράφει σχετικά: «Λισκάτσ' τό χωρίον ἹΑσημοχώρι. ἹΗ πρώτη ὀνομασία θά προῆλθεν ἐκ τῆς σλαβ. λέξεως λέσκα, ἡτις σημαίνει λεπτοκαρυά».

διχογνωμία ως προς τήν προφορά και ἐξήγησή του, γιά τό νέο ὄνομα ὑπάρχει ὁμόφωνη καταδίκη. Ἦταν πράγματι ἐπιπόλαιη πράξη ἢ μετονομασία τῶν χωριῶν μας. Ἴσως λόγοι «ἐθνικῆς» σκοπιμότητας νά τήν ἐνέπνευσαν, ὅμως ὅλοι συγκινουῦνται περισσότερο ἀπό τό παλιό ὄνομα. Ἡ μετονομασία ἔγινε τό 1924 καί ἀπό Λισκάτσι ὑποχρεωθήκαμε ν' ἀκοῦμε τή γενέτειρα Ἀσημοχώρι. Ἡ ἀλλαγή ἔγινε «προτάσει τοῦ Κοινοτικοῦ Συμβουλίου καί ἰδίᾳ τῆ ἐπιμονῆ τοῦ Ἀγγελῆ Γιώτη, μέ τήν δικαιολογία ὅτι ἤκμαζε κάποτε (στό χωριό) ἡ τέχνη τοῦ ἀργυροτεχνίτου (ἀσημιτζῆ), διότι κατά τήν θέσιν Ἁγιος Δημήτριος καί ἄνωθεν τούτου εὑρέθησαν πρό πολλῶν ἐτῶν μερικά χαλκῶματα κ.λπ. ἀνάξια λόγου εὐρήματα. Ἡ μετονομασία αὕτη ὑπῆρξεν ἀτυχῆς, καθ' ὅσον ἡ λέξις ἀσήμι εἶναι τούρκικη καί σημαίνει ἄργυρος»¹⁴.

Στή γνώμη αὕτη παρατηρῶ ὅτι ἡ λέξις ἀσήμι δέν εἶναι τούρκικη, ἀλλά εἶναι τῆς δημοτικῆς γλώσσας καί προέρχεται «ἐκ τοῦ ἄσημον ἀργύριον = τό μή κομμένον σέ νομίσματα, τό ἀσφράγιστο, ἐκεῖνο πού δέν φέρει σῆμα». Ἀφοῦ, λοιπόν, βρέθηκαν παλιότερα διάφορα ἀντικείμενα πού μαρτυροῦν κάποια βιοποριστική ἀπασχόληση μερικῶν Λισκατσιτῶν, ὀρθά ὀνομάστηκε Ἀσημοχώρι τό χωριό. Βέβαια, ὅπως εἶπα, ἦταν λάθος ἢ μετονομασία, ἀλλά τό νέο ὄνομα πού δόθηκε εἶναι πετυχημένο· χωριό ὅπου παλιά δούλευαν τό ἀσήμι. Θά ἀποτελοῦσε μάλιστα καύχημα γιά τούς νεώτερους ἂν σώζονταν μερικά ἀντικείμενα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἂν εἶχαμε ἔστω καί δείγματα τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ πού, σύμφωνα μέ τήν παράδοσι, εἶχαν ἀναπτύξει οἱ πρῶτοι κάτοικοι τοῦ χωριοῦ.

14. Τή γνώμη αὕτη διατυπώνει ὁ Ἀγγελῆς Γιαννούλης («Ἀσημοχώρι», 16/1980, σελ. 143). Παρόμοια εἶχε ὑποστηρίζει καί ὁ Βασίλειος Χρήστου («Τό Λεσκάτσι...» σελ. 8) ἀπορρίπτοντας συγχρόνως κάθε γνώμη σχετική μέ ἀσημιτζῆδες καί σιδηρουργούς. Προφανῶς γιατί «πέφτει» ἡ καταγωγή τῶν Λισκατσιτῶν.

Εἶναι περιττό νά σημειώσω ὅτι δέν εὐσταθεῖ ἡ ταπεινωτική γιά τό χωριό ἐξήγησι, πού δίνουν μερικοί, ἀβασάνιστα φυσικά, πώς τάχα Ἐσημοχώρι σημαίνει ἄσημο χωριό, δηλ. ἀσήμαντο. Οἱ τότε κοινοτικοί ἄρχοντες εἶναι ἀδύνατο νά εἰσηγήθηκαν κάτι τέτοιο. Τό χωριό θά μπορούσε νά ὀνομαστεῖ καί Ἐργυροχώρι, ἀλλά αὐτό τό ὄνομα θά προξενούσε σύγχυση μέ τό ὁμώνυμο χωριό τοῦ Πωγωνίου καί γι' αὐτό, ἴσως, τό ἀπέκλεισαν.

Χειμώνας στό Λισκάτσι

Πρίν κλείσω τοῦτο τό κεφάλαιο μέ τά ἀνεπαρκῆ ἱστορικά στοιχεῖα¹⁵ τοῦ χωριοῦ, θέλω ν' ἀνοίξω μιᾶ λαογραφική παρένθεση, πού θαρρῶ ὅτι θά εἶναι ἐνδιαφέρουσα, κυρίως γιά τούς Λισκατσίτες.

Οἱ πρῶτοι πού ἐγκαταστάθηκαν στό Λισκάτσι, ἀψήφησαν καί τό ὑψόμετρό του, πού εἶναι περί τά 950 μ., καί τίς δύσκολες καιρικές συνθήκες πού ἐπικρατοῦν ἐκεῖ κατά τόν χειμῶνα. Μόνιμο εἶναι τό πρόβλημα τῶν χιονοπτώσεων, πού ἀποκλείουν τό χωριό ἀπό τόν ὑπόλοιπο κόσμο, ἀλλά καί ὑποχρεώνουν τούς κατοίκους σέ μιᾶ συνεχῆ καί ἀφάνταστα κουραστική προετοιμασία γιά τήν «ὑποδοχή» τους. Ἡ ἀγωνία κορυφώνεται τό Γενάρη, τότε πού πέφτει τό περισσότερο χιόνι.

“Ὅσοι μεγάλωσαν στό Λισκάτσι χάρηκαν τίς κορμοστασιές τῶν χιονισμένων ἐλάτων καί πεύκων. Προσωπικά μοῦ μένουν ἀξέχαστες καί οἱ παγωμένες ἰτιές στό λάκκο τόν τρανό, πού καθῶς βρέχονταν τά κλωνάρια τους καί πάγωναν στή συνέχεια τά νερά πάνω τους, σχημάτιζαν παρθενικούς πολυελαίους μέ ἀπίθανα σέ σχῆμα καί ὄγκο παγοκρύσταλλα. Τό

15. Τά ἐλάχιστα στοιχεῖα πού ἔχω στήν διάθεσή μου δέν βοηθοῦν γιά μιᾶ ἱστορική ἀναδρομή χωρίς κενά, γι' αὐτό περιορίζομαι στίς λίγες αὐτές πληροφορίες, πού ἴσως βοηθήσουν στό μέλλον γιά κάτι ἀρτιότερο.

ἴδιο ὄμορφα ἦταν καί τά «σπαθιά» πού κρεμοῦνταν ἀπ' τῆς «ὄστρέχες» (τῆς ἄκρες τῆς στέγης). Ἀπό τό πολύ κρύο τά σταλάγματα δέν προλάβαιναν νά πέσουν στή γῆ, γιατί στερεοποιοῦνταν καί μάκραιναι μάκραιναι, ξεπερνώντας κάποτε σέ μήκος τό ἕνα μέτρο. Τά νεώτερα χρόνια οἱ χειμωνιάτικες αὐτές εἰκόνες ἔγιναν σπάνιες, γιατί, ὅπως ἰσχυρίζονται οἱ παλιότεροι, «ἄλλαξε ὁ καιρός».

Μέσα στήν «ἀγωνίστα» (τό καθιστικό δωμάτιο) τό τζάκι καίει ὀλόκληρα κούτσουρα. Στή «βάτρα» ὁ παππούς ἤ ἡ γιαγιά πλέκουν στά παραμύθια «τό ὄνειρο μέ τήν ἀλήθεια» καί ἀκούει ἡ οἰκογένεια μέ πολλή προσοχή. Ὅχι σπάνια ζεσταίνονται καί στεγνώνουν ἕνα δυό νεογέννητα κατσικάκια, πού γρήγορα κιόλας ξεθαρρεύουν καί κάνουν τά πρῶτα τρεμάμενα βήματα μπροστά στά μάτια τῆς ράθυμης καί γουργούρωσ γάτας, πού εἶναι χωμένη μέσα στό τζάκι.

Κυρίαρχη θέση στήν «ἀγωνίστα» ἔχει τό τζάκι καί τά μπάσια, πού εἶναι περί τά 30 ἐκ. ψηλότερα ἀπό τό πάτωμα. Στή «βάτρα» ὁ μασιάς, τό φτυαράκι καί πιό μέσα ἡ πυροστασιά μέ τήν τσουκάλια. Ψηλά στό ταβάνι εἶναι περασμένα τά σταλίκια. Σ' αὐτά κρεμοῦν τό ξεφλουδισμένο καλαμπόκι, τῆς ἀρμάθες τά κρεμύδια καί τῆς στενόμακρες λουρίδες τοῦ «παστρεμᾶ» (ἀλατισμένο κρέας). Στά ράφια πού εἶναι στούς τοίχους, μπουκάλια μέ ρακί καί ἀραδιασμένες κολοκύθες μέ διάφορα σχήματα καί χρώματα. Κάπου στό δωμάτιο εἶναι ἡ κασέλα τοῦ ἀφέντη τοῦ σπιτιοῦ, σφραγισμένη ὅμως, γιατί ἐκεῖ ὑπάρχει ὁ ὅποιος θησαυρός τῶν νοικοκυραίων.

Σ' αὐτό τό ἀπέριττο, ἀλλά περιποιημένο δωμάτιο, τά βράδια τοῦ χειμῶνα, περνάει ἡ οἰκογένεια πολλές ὥρες. Παλιότερα δέν ὑπῆρχαν ραδιόφωνα καί τηλεοράσεις καί στήν «ἀγωνίστα» συνήθως ἐπικρατοῦσε ἡσυχία. Ὁ νοῦς τότε - ἀλλά καί τώρα - στρεφόταν μακριά στά ξένα. Μέ τή γοργόφτερη φαντασία οἱ γυναῖκες ταξίδευαν σέ χῶρες μακρινές, ἐκεῖ πού οἱ ἄντρες καί τά παιδιά τους μοχθοῦσαν καί παραδέρνονταν. Ζοῦσαν τό μυστικό μαρτύριο, τόν κρυφό πόνο,

βασανίζονταν μέ τούς λογισμούς πού ρέπουν πρός τό κακό. Οί αντιξοότητες τῆς ζωῆς ἔσβηναν ἀπό τά πρόσωπα τῶν γυναικῶν τή χαρά καί ζοῦσαν ἐφιαλτικά τήν ἀπομόνωση. Μόνη ἀπαντοχή καί βάλσαμο τῆς πονεμένης γυναίκας ὁ ταχυδρόμος, πού ἀπ' τήν Πυρσόγιαννη, καβάλα στό μουλάρι, ἔκοβε τό χιόνι γιά νά φέρει τά γράμματα. Ἄλλά γιά τίς πίκρες τῆς ξενιτιᾶς θά μιλήσω πιό κάτω.

Παραθέτω καί μιᾶ ἄλλη ἐνθύμηση τοῦ δάσκαλου Χριστόδουλου Πανταζῆ, πού ἀναφέρεται στή χιονόπτωση τοῦ χειμῶνα 1864-1865. Τότε τό χιόνι εἶχε φτάσει περίπου τᾶ δύο μέτρα, γεγονός ἀσυνήθιστο, γι' αὐτό ὁ φιλόπονος δάσκαλος τό σημείωσε στό κτηματολόγιο. Μακάρι νά εἶχαμε τέτοιες ἐνθυμήσεις κι ἀπό ἄλλους. Θ' ἀντλούσαμε ἄρκετά στοιχεῖα, χρήσιμα γιά τήν ἱστορία τοῦ χωριοῦ. Γράφει λοιπόν ὁ Χριστόδουλος:

«Τῷ 1865ῳ - 1866ῳ. Τόν μεταξύ τῶν δύο τού/των ἐτῶν χειμῶνα εἰς τὰς ἡμέρας μας οὐδεὶς/ἐκ τῶν Ἡμετέρων γερόντων ἐνθυμεῖται· ἐπει/δή ἢ χιῶν ἐκάλυψε μόνον τό ὄρος καί οὐχι τὰς/παστάδας, εἰς τήν χώραν μας Λεσκάτσι ἔπε/σε μόνον μιᾶς παλάμης χιῶν μίαν ἡμέραν/ καί τήν ἄλλην ἐξαλείφθη. Τό ἐναντίον δέ πέ/ρυσι μεταξύ τοῦ 1864 - καί 1865 ἔπεσε 10 δέκα /πιθαμῶν χιῶν εἰς τρόπον ὅπου πολλές θυρο/ποῦλες ἐσκέπασε.

Ἦ Χρ. Π. Ἀποστολίδης»¹⁶.

Οἱ πιό δύσκολες ἐργασίες τοῦ χωριοῦ ἦταν παλιότερα

16. Βλέπε καί τήν σημείωση 5 τοῦ πρώτου κεφαλαίου.

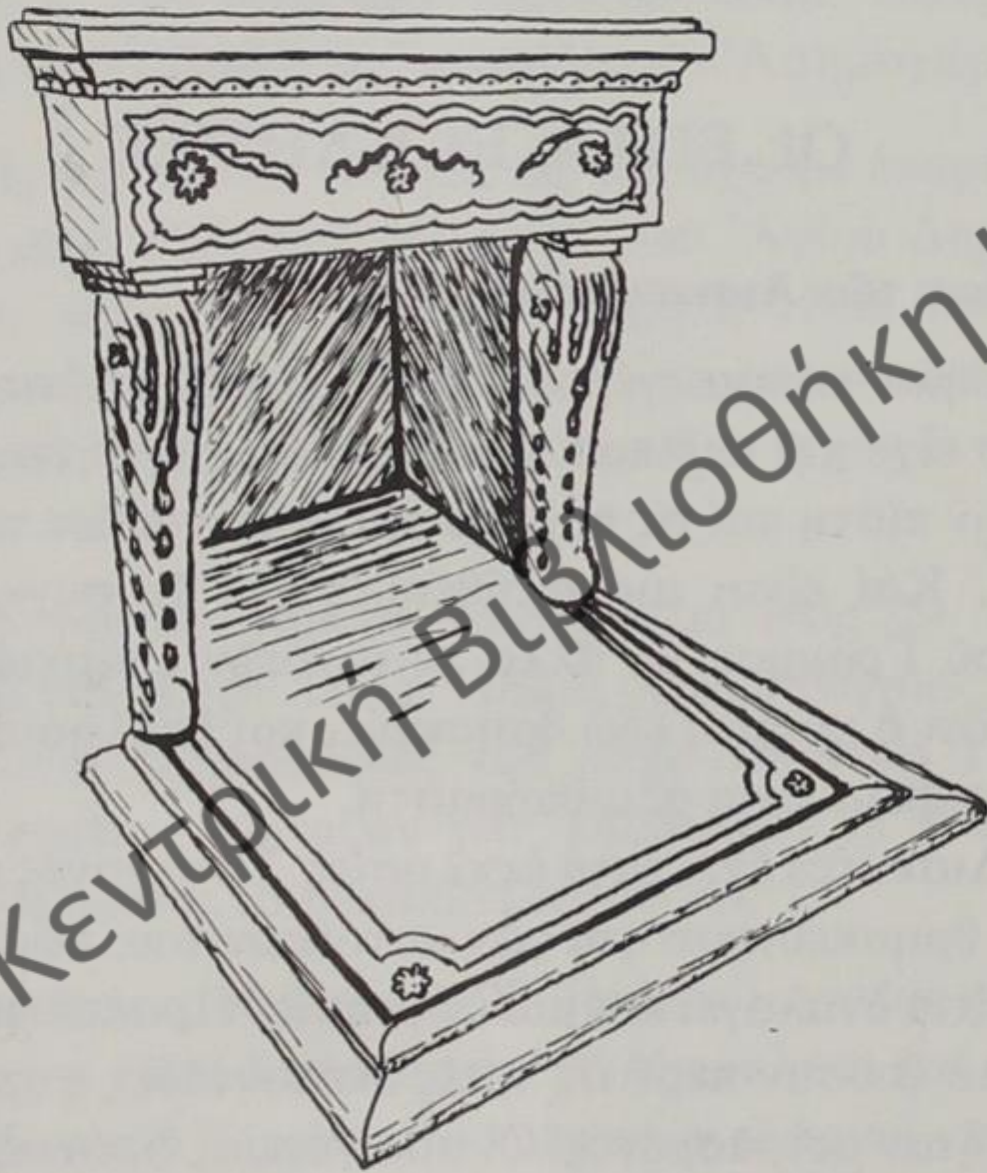
για τό ξεχειμώνιασμα τοῦ σπιτιοῦ τοῦ γαμπροῦ. Ἦταν μιά ὠραία συμμετοχή ὄλων τῶν κατοίκων στά προεόρτια τοῦ μεγάλου γεγονότος.

Παράλληλα φρόντιζαν καί για τίς τροφές τῶν ζώων. Ἔκοβαν χορτάρι καί κλαδί. Τό πρῶτο δέν ἦταν τόσο κουραστικό, τό δεύτερο ὅμως - τό «ἔρμο» τό κλαδί ὅπως τό λένε στό χωριό - εἶχε πολύ παιδεμό. Κλάρισμα, ξεκλάρισμα, δέσιμο σέ δεμάτια, κουβάλημα, στέγνωμα στ' ἄλώνι καί πάτημα ὕστερα «στάβες-στάβες» στήν καλύβα. Κι ἀπ' τήν καλύβα, ὅταν τό χιόνι ἔφτανε στό γόνατο, ἔπρεπε νά κουβαληθεῖ στό κελάρι μέ τό ζαλίκι.

Αὐτά βέβαια σήμερα ἔχουν ἐκλείψει, ἀφοῦ δέν ὑπάρχουν πιά στό χωριό ζῶα. Ὅμως δέν ἔχουν λησμονηθεῖ. Ὅσοι ἴδρωσαν κουβαλώντας «στράτες» (δρομολόγια) ξύλα καί κλαδί, ὅσοι «γρατσουνίστηκαν στα σκραπιά» καί στραβοπάτησαν στίς κατηφοριές, τά θυμούνται ζωηρά.

Κλείνοντας τούτη τήν παρένθεση θά ἤθελα νά σημειώσω μερικές ἐμπειρίες μου. Παρόλο πού εἶμαι νεώτερος, ἔχω ἀρκετή ἐμπειρία τῆς σκληρῆς ζωῆς τοῦ χωριοῦ, ἴδια μέ κείνη τῶν μεγαλύτερων ἀπό μένα Λισκατσιτῶν. Νιώθω ἀκόμη τή σκόνη κολλημένη στό ἰδρωμένο μου πρόσωπο, καθώς κουβαλοῦσα τά ξύλα καί τό κλαδί. Ἀκούω ἀκόμη τό ἀγκομαχητό μου, ὅταν σκαρφάλωνα στίς κακοτράχαλες κορυφές τῆς Ὀρλας, μαυλώντας τά γρεκιασμένα πάνω στίς ἀπρόσιτες πέτρες γίδια. Σήμερα ἐκεῖνος ὁ παιδεμός μου εἶναι μιά ἀνάμνηση. Μέ ἐπηρεάζει πάντα καί δέν ἀφήνει νά παγώσει ἡ ἀγάπη μου για τό Λισκάτσι. Γιατί ὅσο παιδεύεσαι σ' ἕναν τόπο, τόσο τόν ἀγαπᾷς. Τό βίωμα σέ δένει μαζί του καί ἂν ὁ ἄνεμος τῆς ζωῆς σου παρασύρει τή σχεδία μακριά, πάλι θά γυρίσεις. Αὐτό προπαντός ἰσχύει για μᾶς τούς Ἠπειρῶτες πού ἀγαπᾷμε τά βράχια μας καί δέν τρῶμε τούς λωτούς τῆς λησμονιᾶς. Τό κορμί μας πολλές φορές τό φιλοξενεῖ ἡ ξενιτιά, τήν ψυχή μας ὄχι. Δέν τήν βρίσκει, γιατί τήν ἀφήνουμε πίσω στή γενέτειρα. Καί δέν εἶναι ὁ λόγος μου ὑπερβολικός.

Τόν ἐπιβειώνει καί ἡ σημερινή πραγματικότητα· ἄλλος
γιά λίγο καί ἄλλοι γιά περισσότερο χρόνο ἐπιστρέφουμε.
Πῶς νά διατηρηθοῦμε στή ζωή δίχως τήν «ψυχή»;

Τζάκι σέ ἀσημοχωρίτικο σπίτι.
Έργο τοῦ Μήτρου Τσεπέλη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄.

ΟΙ ΕΠΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ

Ἡ εὐσέβεια τῶν Λισκασιτῶν.

Θυμᾶμαι κάποιο γέροντα λευίτη πού σ' ἓνα ἱερατικό συνέδριο εἶχε πεῖ περίπου τά ἑξῆς: «Τά χωριά μας κρατᾶνε ἀκόμη τήν πίστη καί τίς παραδόσεις». Ἐννοοῦσε τά Μαστοροχώρια. Καί εἶναι μιά ἀλήθεια, γιατί ἂν συγκρίνεις τά χωριά τοῦ Γράμμου μέ ἄλλα γειτονικῶν ἐπαρχιῶν, διαπιστώνεις ὅτι ὁ κόσμος ἐδῶ θρησκεύει καί ἐκκλησιάζεται. Ἡ λαϊκή εὐσέβεια εἶναι ἀξιοθαύμαστη.

Τό Λισκάτσι ἔχει ἑπτά ἐκκλησίες. Τό γεγονός αὐτό μαρτυρεῖ τή θρησκευτικότητα τῶν κατοίκων του, ἀφοῦ σέ κάθε πέντε σπίτια ἀναλογεῖ καί μιά ἐκκλησία. Προπολεμικά, ὅταν στό χωριό ζοῦσαν περί τίς τρεῖς ἑκατοντάδες ψυχές, οἱ ἐκκλησίες ἦταν μοιρασμένες. Οἱ οἰκογένειες φρόντιζαν γιά τή συντήρηση καί τόν καλλωπισμό τους. Τήν Ἁγία Παρασκευή τήν εἶχαν οἱ Γεωργακαῖοι, τόν Ἅγιο Νικόλαο οἱ Τατσαῖοι, τόν Ἅγιο Δημήτριο οἱ Ζηκαῖοι, τόν Ἅγιο Ἀθανάσιο οἱ Νουτσαῖοι, τόν Προφήτη Ἡλία οἱ Τσεπελάδες. Τόν Ἅγιο Σπυρίδωνα τόν ἔχτισε τά νεώτερα χρόνια ὁ Σπυρίδων Στεργίου.

Σήμερα ἡ παράδοση αὐτή ἔχει ἀτονήσει, γιατί οἱ μόνιμοι κάτοικοι τοῦ χωριοῦ δέν συμπληρώνουν τρεῖς δεκάδες καί εἶναι προχωρημένης ἡλικίας. Τή συντήρηση τῶν ἐκκλη-

σιῶν ἔχει ἀναλάβει πλέον ἢ ἑνορία. Ἡ συμβολή τῶν ταξιδεμένων Λισκατσιτῶν εἶναι σημαντική, ἀλλά καί τό γεγονός ὅτι τό χωριό εἶχε πάντα ἱερέα, καί μάλιστα ντόπιο, συνετέλεσε ἀποφασιστικά. Ἐδῶ πρέπει, γιά λόγους ἀντικειμενικούς, νά μνημονεύσω ξεχωριστά τόν σημερινό ἱερέα Δημήτριο Μ. Τάτση¹ πού ἡ φροντίδα του γιά τίς ἐκκλησίες ποτέ δέν μειώθηκε. Αὐτό τό ἀναγνωρίζουν οἱ Λισκατσιίτες καί μέ ἐμπιστοσύνη συνεισφέρουν διάφορα ποσά, ὅπως βλέπει κανεῖς καί στίς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ «Ἀσημοχώρι».

Γιά τίς ἐκκλησίες τοῦ χωριοῦ δέν ἔχουμε ἐπαρκῆ ἱστορικά στοιχεῖα. Γιά τρεῖς μάλιστα, τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καί τοῦ Προφήτη Ἡλία, δέν ἔχουμε καμιά μαρτυρία. Ἔτσι γι' αὐτές θά περιοριστοῦμε σέ μιά ἀπλή περιγραφή καί θά σημειώσουμε ὅτι τυχόν ἀναφέρει ἡ παράδοση.

Τό Λισκάτσι σήμερα πανηγυρίζει στίς 20 Ἰουλίου, μνήμη τοῦ Προφήτη Ἡλία. Παλιά ὅμως πανηγύριζε διαφορετικά. Κατά πληροφορίες τοῦ παπα-Δημήτρη Τάτση τά σαράντα σπίτια γιόρταζαν τῶν Ταξιαρχῶν (8 Νοεμβρίου) καί τά ἄλλα εἴκοσι τό Δεκαπενταύγουστο.

Τό πανηγύρι τοῦ χωριοῦ (20 Ἰουλίου) γινόταν στόν Ἴζερο. Περνοῦσε ὅλος ὁ κόσμος ἀπ' τό ἐξωκκλήσι καί συνέχιζε γιά τή βρύση τοῦ Ἴζεροῦ. Ἐκεῖ ἔψηναν τ' ἀρνιά καί ἔστρωναν κάτω ἀπ' τήν ἀγριογορτσιά τά διάφορα «φαγουλάτα». Ἐτρωγαν, τραγουδοῦσαν καί χόρευαν. Ὄταν πλησίαζε ἡ δύση τοῦ ἡλίου, κατηφόριζαν στό χωριό ὅπου συνεχιζόταν

1. Ἐφημερεύει στό Λισκάτσι ἀπό 1-5-1961. Χειροτονήθηκε ἱερέας τό 1947 καί γιά μιά δεκαετία (μέχρι τό 1957) ἔζησε στά κάτεργα τῆς γειτονικῆς Ἀλβανίας. Σάν ὄμηρος ἐκεῖ πέρασε δυσκολίες καί βασανιστήρια χωρίς νά ὑποστείλει τό σταυρό τῆς πίστεως καί τή σημαία τοῦ ἔθνους. Πρόκειται γιά πολύτεκνο λευῖτη μέ ἀποφασιστικό καί ἄκαμπτο χαρακτήρα. Ὁ γράφων εἶναι τό τελευταῖο του παιδί, τό ἑνδέκατο.

ή πανηγυριώτικη χαρά στην πλατεία².

Ίερές Βίγλες.

Τά ἔξι ἐξωκκλήσια τοῦ χωριοῦ εἶναι χτισμένα στίς ὁμορφότερες τοποθεσίες. Ἄλλά καί σέ «στρατηγικά» μέρη. Τά παρομοιάζω μέ βίγλες ἀπ' ὅπου οἱ Ἅγιοι παρακολουθοῦν τίς κινήσεις τῶν ἐχθρῶν τοῦ χωριοῦ. Δέν εἶναι ὑπερβολική ἢ παρομοίωση. Ἡ παράδοση ἀναφέρει τέτοιες περιπτώσεις, πού οἱ Ἅγιοι ἀπέτρεψαν τούς διαφόρους ἐπιδρομεῖς ἀπό τό νά καταστρέψουν τό Λισκάτσι. Μεταφέρω μόνο μία περίπτωση, ὅπως τήν ἔχει καταγράψει ἡ Ἑλένη Γεωργαίου.

«Κάποτε πολύ παλιά, δέν γνωρίζω γιά ποιά ἀκριβῶς αἰτία, ὁμάδα Τουρκαλβανῶν ξεκίνησε μέ πρόθεση νά κάψει τά χωριά καί πρῶτα τό Λισκάτσι, διηγούνται οἱ σημερινοί γέροντες. Νύχτωσαν λοιπόν στό ὄριμα ὅπου βρίσκεται τό ἐκκλήσάκι τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Ἐκεῖ κάθησαν νά περάσουν τή νύχτα τους καί νά ξεκουραστοῦν. Καθώς κοιμόνταν ὅλοι τους, ὁ ἀρχηγός τῆς συμμορίας εἶδε ἕνα ὄνειρο. Ἐνας λαμπροφορεμένος παπάς, ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος, τοῦ λέει μέ τρόπο ἐπιτηρητικό:

—Γιά πού τό ἔβαλες, μπέη; Ἄν ἔρχεσαι νά κάψεις τοῦτο τό χωριό, τό Λισκάτσι, νά ξέρεις καλά ὅτι τό ἔχω ὑπό τήν προστασία μου καί σέ ἀντίποινα θά ρίξω φωτιά στήν Ἀλβανία γιά νά κάψω ζωντανά τά παιδιά σου.

Ταράχτηκε ἀπό τό ὄνειρο ὁ ἀρχηγός τῶν ληστῶν. Ἐτρεμε σύγκορμος. Φοβισμένος καθώς ἦταν μετάνιωσε γι' αὐτό πού ἤθελε νά κάνει. Πῆρε τά παλληκάρια του καί γύρισε στήν Ἀλβανία. Τό γεγονός μαθεύτηκε καί ὅλοι τό ἀπέδωσαν

2. Τά τελευταῖα χρόνια τό ψήσιμο τῶν ἀρνιῶν γίνεται στά Ζουμπάνια. Ἡ χαρά τοῦ παλιοῦ πανηγυριοῦ χάθηκε. Οἱ νεώτεροι δέν συγκινοῦνται ἀπ' τήν παράδοση καί τήν ἀπλή ζωή τοῦ χωριοῦ. Οἱ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις ἐπιβεβαιώνουν τόν κανόνα.

σέ θαῦμα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου»³.

Στά κατασκευαστικά αὐτά ἐκκλησιάκια ἡ ψυχὴ νιώθει ἄνετα. Φτερουγάει καί ἀλλοιώνεται ἱερῶς. Ἐκεῖ, μακριά ἀπὸ ἀνθρώπινο μάτι, κάτω ἀπὸ τίς μορφές τῶν Ἁγίων, φανερώνεις στό Θεό αὐτό πού ἔχεις καί ζητᾶς αὐτό πού ποθεῖς. Ἔτσι δημιουργοῦνται τὰ βιώματα τῆς πίστεως, πού εἶναι δύσκολο νά περιγραφτοῦν. Δέν ξέρω πόσο κατορθώνουν οἱ σημερινοὶ ἄνθρωποι νά τρυγήσουν τέτοιους πνευματικούς καρπούς. Γιατί συχνά μένουμε μόνο στήν ἐπιφάνεια καί στή δροσιά τοῦ ἀνέμου, ἐνῶ ἡ ψυχὴ μας ἀσφυκτιᾷ. Μένουμε στήν ἔξω ὁμορφιά καί μᾶς διαφεύγει ἡ συγκίνηση πού δίνει ἡ προσευχή καί ἡ λατρεία.

Γιὰ τίς ἐκκλησίες τοῦ χωριοῦ θά κάνω λόγο ἀμέσως πιο κάτω ἀναλυτικά. Παράλληλα θά περιγράψω, τό κατά δύναμη, τίς ἀξιολογότερες εἰκόνες, γιὰ νά γνωρίζουν οἱ Λισκατσίτες τὰ κειμήλια τοῦ χωριοῦ. Εἶναι καί αὐτό ἓνα καθήκον· νά διαφυλαχτοῦν οἱ θησαυροὶ μας, ὅ,τι δηλ. μᾶς κληροδότησαν οἱ πρόγονοί μας, πού, ὅπως ἀποδεικνύεται, πίστευαν γερά στό Θεό καί γι' αὐτό ἔχτισαν τίς ἑφτά ἐκκλησίες.

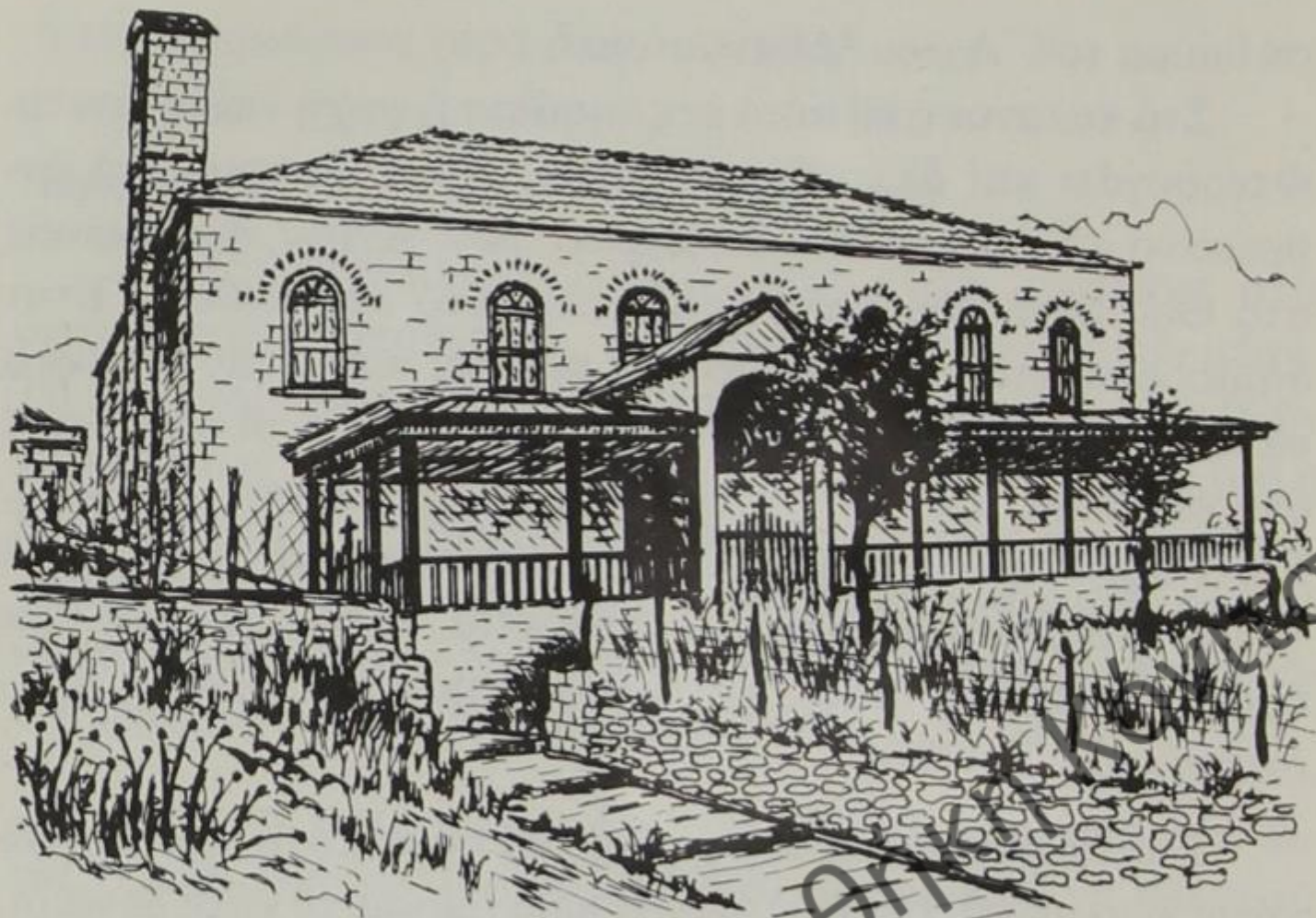
1. Ἡ Παναγία (Κοίμηση τῆς Θεοτόκου)

Εἶναι ὁ κεντρικός ναός τοῦ χωριοῦ καί, ὅπως προανάφερα, βρίσκεται στόν κάτω μαχαλά, ἀνατολικά, χτισμένη σέ κατηφορικό μέρος. Ἡ σημερινή ἐκκλησία χρονολογεῖται ἀπό τό 1877. Ἐχει βέβαια ἀνακαινιστεῖ, μετά τίς ἐμπόλεμες καταστάσεις τῆς δεκαετίας τοῦ '40. Ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι προῦπῆρχε ναός ἐκεῖ, ταπεινός καί μικρός ὅμως.

Στίς 7 Ἰουνίου τοῦ 1873 οἱ Λισκατσίτες ζητοῦν μέ ἀναφορά τους ἀπό τόν Χρηστάκη Ἐφένδη⁴ πού ζοῦσε στήν

3. Ἀπό τό ἄρθρο της «Τά ἐξωκκλήσια τοῦ χωριοῦ μας» (Ἄσημοχώρι, 4/1977, σελ. 29).

4. Στοιχεῖα ἀπό τό χειρόγραφο τοῦ Χριστόδουλου Πανταζῆ πού δημο-

14. Ἡ Παναγία.

Κωνσταντινούπολη, οἰκονομική συνδρομή γιά τό σχολεῖο καί τήν ἐτοιμόρροπη ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ. Παρόμοια ἀναφορά⁵ ἀπευθύνουν καί στόν Κωνσταντῖνο Ζάππα⁶ πού βρισκόταν στή Βλαχιά. Ἀλλά καί ὁ «Βελλᾶς καί Κονίτσης»

σίερεσε ὁ Εὐριπίδης Σούρλας μέ τίτλο «Ἐγγραφα τῆς Κοινότητος Λισκάτσι» στήν «Κόνιτσα». Βλέπε βιβλιογραφία.

5. Ὅπου παραπάνω.

6. Προφανῶς πρόκειται γιά τόν ἐκ Λαμπόβου τῆς Βορείου Ἡπείρου εὐεργέτη (1814-1892), γνωστότατο ἀπό τό πλῆθος τῶν σχολείων καί ἰδρυμάτων κοινῆς ὠφελείας πού ἔχτισε. Ἐνδιαφέρουσες, ἀλλά καί ἐπίκαιρες, εἶναι οἱ ιδέες τοῦ Κωνσταντῖνου Ζάππα σχετικά μέ τή μόρφωση τῶν παιδιῶν καί τό σκοπό τῆς παιδείας γενικότερα. Ἀπό ἐπιστολή του πρὸς τόν «Σύλλογο πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων» ἀποσπῶ τίς ἀκόλουθες δύο περικοπές, στίς ὁποῖες φαίνονται σαφέστατα οἱ ὑγιεῖς ἀρχές τοῦ φιλόγενοῦς Κ. Ζάππα:

«Καίτοι μακράν τῆς πατρίδος ζῶν, διατελῶν ὁμως ἐν διηνεκεῖ πρὸς αὐτήν ἐπικοινωνία πνευματικῶς, συμμερίζομαι τὰς δυσπραγίας καί εὐπραγίας αὐτῆς, ἐξ ὧν ἐμόρφωσα ιδέαν τινά καί πεποίθησιν ὅτι ὑποκρύπτεται ἐν τῷ

Γερμανός στις 16 Ἰουνίου τοῦ 1873 δίνει τή σχετική ἄδεια γιά ἔρανο καί προτρέπει τούς χριστιανούς τῆς θεόσωστης ἐπαρχίας του νά συνδράμουν γιά «τήν ἐκ θεμελίων ἀνέγερσιν τῆς ἐτοιμορρόπου Ἐκκλησίας τῆς ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου τιμωμένης»⁷.

Στίς 26 Μαρτίου τοῦ 1886 ὁ «Βελλᾶς καί Κονίτσης» Βασίλειος μέ ἔγγραφό του ζητοῦσε πληροφορίες γιά τίς ἐκκλησίες καί τά παρεκκλήσια. Ἡ κοινότητα ἀπάντησε στίς 2 Μαΐου τοῦ ἴδιου ἔτους ὅτι στό χωριό ὑπάρχουν: «Ἐκκλησῖαι: 1. Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, κτισμένη τό ἔτος 1823 μέ ἄδειαν τῶν Σπαχήδων γραπτῆν, ἥτις ὅμως ἀπωλέσθη. Παρεκκλήσια: Ἅγιος Νικόλαος, Ἅγιος Δημήτριος, Ἅγιος Ἀθανάσιος, Προφήτης Ἡλίας, Ἅγία Παρασκευή, Ἄγνωστος ἡ ἐποχή τῆς ιδρύσεώς των»⁸.

Ἡ μαρτυρία αὐτή ἀνάγει τήν πρώτη κτίση τῆς Παναγίας στό 1823. Ἡ χρονολογία ὅμως τῆς ἀρχαιότερης εἰκόνας τοῦ χωριοῦ, τῆς Παναγίας τῆς Δισκατσίτισσας μᾶς μεταφέρει ἕναν αἰῶνα πιο πίσω, δηλ. στό αψκβ' (1722). Δέν γνωρίζω μέ ἀσφάλεια ἂν ἡ εἰκόνα αὐτή ὑπῆρχε στό χωριό ἀπό τό 1722 ἢ εἶναι φερτή. Ὅπως σημείωσα σέ προηγούμενο κεφάλαιο,

σώματι αὐτῆς νόσημά τι ὄπερ βαθμηδόν μαραίνει τήν ζωτικότητα καί ἀλλοιοῖ τόν χαρακτήρα της. Τό νόσημα τοῦτο εὐρίσκω ἐν τῇ καταπτώσει τῶν τέως ἠθικῶν ἀρχῶν, αἵτινες διέκριναν τούς πατέρας ἡμῶν, διότι οὐδεμίαν αὐτῶν πατριωτικήν ἢ κοινωνικήν ἀρετήν βλέπει τις εἰς τήν νεωτέραν γενεάν, ἦν ἄλλαι ἰδέαι καί σκέψεις, ἄλλαι ἀντιλήψεις ἐμπνέουσι...

Τά γράμματα μόνα, μή συνοδευόμενα καί ὑπό ὑγιῶν τῆς ἠθικῆς ἀρχῶν, ἀποβαίνουνσι πρόξενα βλάβης, ἀντί ὠφελείας, διότι ἀκονίζουσιν ἔτι μᾶλλον τήν κακίαν καί καθιστῶσι τόν φύσει κακόν κάκιστον» («Ἡ δρᾶσις τοῦ Συλλόγου κατά τήν ἑκατονταετία 1869-1969», ἔκδοση τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, Ἀθήνα 1970, σελ. 93-95).

Πληροφοριακά στοιχεῖα γιά τόν Κ. Ζάππα βρίσκει κανεῖς καί στόν τόμο «Ἡπειρωτική Εὐποιΐα, ἡ Βιογραφική συλλογή Ἡπειρωτῶν εὐεργετῶν τῆς Τουρκοκρατίας» τοῦ Στέφανου Μπέττη, Ἰωάννινα 1982, σελ. 261-264.

7. Ἀπό τό χειρόγραφο τοῦ Χριστόδουλου Πανταζῆ. Βλέπε σημείωση 5.

8. Ὅπου παραπάνω.

διατηρῶ κάποια ἐπιφύλαξη. Οἱ χρονολογίες πού συναντοῦμε στὶς ἄλλες εἰκόνες εἶναι μετὰ τὸ 1823.

Στὴ δυτικὴ πλευρὰ τῆς ἐκκλησίας, ἄνω ἀριστερά, ὑπάρχει ἀγκωνάρι μὲ σκαλιστὰ μονογράμματα ΙΣ ΝΚ, τὴ χρονολογία 1877 καὶ τὸ σταυρὸ στὴ μέση.

Ἀπ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι ἡ ἐκκλησία χτίστηκε μετὰ ἀπὸ ἄδεια τῶν σπαχήδων (Τουρκοὶ στρατιωτικοί) τὸ 1823 καὶ τὸ 1873 ἔγινε ἐτοιμόρροπη, γεγονός πού κινητοποιεῖ τοὺς Λισκατσίτες νὰ δραστηριοποιηθοῦν γιὰ τὴν «ἐκ θεμελίων ἀνέγερσίν της». Καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἐξωτερικὴ χρονολογία ἔχτισαν τὴ σημερινὴ ἐκκλησία τὸ 1877⁹, πού ἀνακαινίστηκε στὰ νεώτερα χρόνια, μετὰ τὴν ἐμπόλεμη περίοδο τῆς δεκαετίας τοῦ '40. Σαναχτίστηκαν ἡ βόρεια καὶ ἡ νότια πλευρὰ καὶ ἔγινε χαγιάτι. Στὴ δυτικὴ πλευρὰ ὑπάρχει μιὰ δευτέρη εἴσοδος, χαμηλὴ, πού μπάζει στό γυναικωνίτη. Ἡ πλευρὰ αὐτὴ προεκτείνεται σέ ψηλὸ καμπαναριό, πού εἶναι ἐλαφρῶς κεκλιμένο.

Στό ἐσωτερικὸ ἄξιό ιδιαίτερης προσοχῆς εἶναι τὸ ξυλόγλυπτο τέμπλο καὶ μερικές εἰκόνες. Οἱ Τουρνοβίτες ταλιαδόροι στόλισαν τὴν ἐκκλησία μ' ἓνα ἀπὸ τὰ ἀξιολογότερα ἔργα τῆς τέχνης τους. Στό τέμπλο ὑπάρχουν 8 δεσποτικὲς εἰκόνες καὶ 19 μικρές. Οἱ κολωνίτσες τοῦ τέμπλου εἶναι ἀπλές καὶ καταλήγουν σέ ὁμορφα κιονόκρανα καὶ ἀπὸ πάνω σέ μεγαλόπρεπη στάση στέκεται ἓνας ἀετός. Ὑπάρχουν πολλές παραστάσεις κάτω καὶ κάτω ἀπὸ τίς θέσεις τῶν εἰκόνων. Μὲ περισσό μεράκι εἶναι σκαλισμένα τὰ βημόθυρα καὶ προπαντός ἡ ἄμπελος, πού εἶναι κουφωτὴ καὶ λεπτοδουλεμένη. Ὁ μακαρίτης Κώτσιος Τάτσης μοῦ εἶχε πεῖ ὅτι, ὅταν ἦταν παιδί, κουβαλοῦσε μαζί μὲ τοὺς συνομήλικούς του τὰ κομμάτια τοῦ

9. Στό τεῦχος 14/1980 τοῦ περιοδικοῦ «Ἀσημοχώρι» δημοσιεύτηκαν τὰ ποσὰ πού στοίχισε ἡ ἀνέγερση τῆς Παναγίας. Συνολικὰ ξοδεύτηκαν 25.000 γρόσια. Ἡ ἐκκλησία χτίστηκε σέ οἰκόπεδο πού εἶχε ἀφιερῶσει ὁ Ἀδάμος Θεοδοσίου.

Λεπτομέρειες από τό ξυλόγλυπτο τέμπλο τῆς Παναγίας.

τέμπλου από τό Τούρνοβο.

Τέλος, στό μέσο τοῦ ναοῦ ὑπάρχει μικρός τροῦλος, ἀθέατος ἀπ' ἔξω, μέ τοιχογραφία, καί στήν κόγχη τοῦ ἱεροῦ ἢ Πλατυτέρα καί οἱ ἱεράρχες.

Οἱ Εἰκόνες τῆς Παναγίας.

Τίς εἰκόνες πού σημειώνω πιά κάτω, τίς ξεχώρισα γιατί παρουσιάζουν κάποιο ἐνδιαφέρον ἀπό ἄποψη τέχνης - δέν ἰσχυρίζομαι ὅτι πρόκειται γιά κάτι μοναδικό - ἀκόμη καί γιά λόγους ἱστορικούς καί ἐρευνητικούς, προκειμένου νά συμπληρώσουμε τίς γνώσεις μας σχετικά μέ τούς Χιονιαδίτες ἀγιογράφους καί τήν τέχνη τους, γιατί αὐτοί κυρίως δούλεψαν στό Λισκάτσι. Ὑπάρχει καί ὁ πρόσθετος λόγος: Νά γνωρίσουν ὅλοι τά ἐκκλησιαστικά κειμήλια, νά τά εὐλαβοῦνται καί φυσικά ν' ἀγρυπνοῦν γιά τή διασφάλισή τους ἀπ' τούς ἱερόσυλους. Ἡ καταχώρηση δέν εἶναι χρονολογική

α'. Παναγία ἢ Λισκατσιίτισσα (74 ἐκ. × 51 ἐκ.).

Εἶναι ἡ ἀρχαιότερη εἰκόνα τοῦ χωριοῦ. Χρονολογεῖται ἀπό τό αψκβ' (1722). Δέν φέρει καμία ἐνδειξη, μόνο στό φωτοστέφανο τοῦ Χριστοῦ σημειώνεται ἡ παραπάνω χρονολογία. Εἶναι τοποθετημένη στό ἀριστερό προσκυνητάρι. Ὁ ταπεινός ἀγιογράφος τῆς τουρκοκρατίας δούλεψε μέ προσευχή καί κατάνυξη. Ἡ Παναγία εἶναι στόν τύπο τῆς Ὁδηγήτριας, μέ πρόσωπο σοβαρό καί γλυκύ, μέ χαμένη τήν πικρία γιά τήν μακρόχρονη ἀπώλεια τῆς ἐλευθερίας τοῦ Γένους. Καί ὁ μικρός Χριστός στό κάπως χαρούμενο πρόσωπό Του ἔχει ἔκδηλη τή θλίψη. Τό φόντο εἶναι χρυσαφί καί ἔχει πολλά γραμμικά σχέδια (λουλούδια, φύλλα καί βλαστοί).

Τήν εἰκόνα αὐτή τήν εὐλαβοῦνται ἰδιαίτερα οἱ Λισκατσιίτες καί θερμές προσευχές κάνουν μπροστά της, γι' αὐτό θεώρησα καθήκον μου νά τήν ἐπονομάσω Παναγία Λισκατσιίτισσα..

β'. Ἅγιος Δημήτριος (91 ἐκ. × 51 ἐκ.).

Βρίσκεται ἀπέναντι ἀπό τό δεσποτικό θρόνο. Κάτω ἀπό τόν καβαλάρη πού ἀκοντίζει ὁ Ἅγιος σημειώνεται:

«δέησις τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ δημητρίου νικολάου νούτζη... 1838».

Ἡ Παναγία ἡ Λισκατσίτισσα

Ἀξιολογη εἰκόνα πού, ὅπως θά δοῦμε στή συνέχεια, εἶναι μᾶλλον Χιονιαδίτου ἀγιογράφου.

γ'. Ὁ Ἅγιος Γεώργιος (89έκ. × 55έκ.).

Κάτω ἀπό τήν κοιλιὰ τοῦ ἄσπρου ἀλόγου ὑπάρχει ἡ μισοσβησμένη ἔνδειξη:

«δέησις δούλου του μαργαρήτη Θεόδοσήου διμιτρήου Χρίστου νικολ(ά)ου διμιτρήου νικολάου ἰωάννου κ(αι) σντωνίου».

Οἱ δύο γωνίες εἶναι στρογγυλεμένες ἀπό κάποιο μεταγενέστερο χέρι, προφανῶς γιά νά τοποθετηθεῖ ἡ εἰκόνα σέ ἄβολη θέση.

δ'. Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες (92έκ. × 64 έκ.).

Δέν ἔχει καμιὰ ἔνδειξη. Πάνω ἀπό τούς Ἱεράρχες ὁ Χριστός

ἐπί νεφῶν εὐλογεῖ. Τά πρόσωπα εἶναι ἀποστεωμένα καί σκοτεινά.

ε'. Ὁ Ἅγιος Δαμιανός καί ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς οἱ ἀνάργυροι (35έκ. × 28έκ.).

Στό μέσον σημειώνεται:

«δέησις τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ παναγιότου νικολάου νούτζη 1832».

στ'. Ὁ Ἅγιος Δημήτριος καί ὁ Ἅγιος Χαράλαμπος (35έκ. × 29έκ.)

Εἶναι:

«(δέ)ησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ...»

ζ'. Ὁ Ἅγιος Σπυρίδων (35έκ. × 28έκ.)

Φέρει τήν ἔνδειξη:

«δέησις τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ δημητρίου ἰωάννου 1837: ἰουλίου: 3»

Οἱ εἰκόνες β', γ', δ', ε', στ', ζ' ἔχουν πολλές ὁμοιότητες ὡς πρὸς τήν τέχνη καί τὰ χρώματα. Ὁμοιάζουν ἐπίσης μέ τίς μικρές (δωδεκάορτο) τοῦ τέμπλου, μεῖντες πού βρίσκονται στόν Ἅγιο Νικόλαο καί στή Ἅγία Παρασκευή. Δέν εἶναι ἀπίθανο νά τίς φιλοτέχνησε ὁ ἴδιος ἀγιογράφος. Ἀπό μιά ἔνδειξη πού συνάντησα σέ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Νικολάου στό ὁμώνυμο ἐξωκκλήσι, καί πού ἔχει ὁμοιότητα μέ τίς παραπάνω εἰκόνες, συμπεραίνω ὅτι ἀγιογράφος εἶναι ὁ Ζῆκος Γεωργίου ἀπό τίς Χιονιάδες¹⁰. Δυστυχῶς οἱ περισσότερες εἶναι ἀχρονολόγητες καί δέν εἶναι εὐκολός ὁ προσδιορισμός τῆς χρονικῆς περιόδου πού δούλεψε ὁ ἀγιογράφος. Γενικά μπορούμε νά ποῦμε ὅτι τῆ δεκαετία 1830-1840 ὁ Ζῆκος Γεωργίου «ἱστορεῖ» στό Λισκάτσι. Ὁ Ζῆκος εἶναι ὁ ἀγιογράφος τοῦ νεομάρτυρος Γεωργίου τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις καί, ὅπως ἔχουν διαπιστώσει εἰδικοί μελετητές, «ἡ σχεδιαστική ἄνεση καί χρωματική εὐαισθησία τοῦ ζωγράφου, εἶναι ἀρετές πού τόν κάνουν νά μεταωρίζεται ἀνάμεσα στό λαϊκό καλλιτέχνη καί στόν ἀνεκτό ἀγιογράφο»¹¹.

10. Βλέπε στό βιβλίο τοῦ π. Γεωργίου Παῖσιου «Ἁγιογραφία καί ἀγιογράφοι Χιονιάδων», σελ. 21.

11. Μίλτου Γαρίδη - Θανάση Παλιούρα «Συμβολή στήν εἰκονογραφία

η'. *Ὁ Μέγας Ἀρχιερέυς* (85έκ. × 59έκ.).

Στό κάτω μέρος, στή μέση περίπου, σημειώνεται:
«*διεξόδων τοῦ Κυρίου δημητρίου, στέργιου 1857*».

Ἡ εἰκόνα εἶναι τοποθετημένη στό δεσποτικό θρόνο. Ὁ Κύριος εἶναι ἔνθρονος, κρατεῖ στό ἄριστερό χέρι σφαῖρα καί σκῆπτρο καί μέ τό δεξιό εὐλογεῖ. Σοβαρό πρόσωπο μέ ἄτονα χρώματα.

θ'. *Ἡ Ἁγία Αἰκατερίνη* (47έκ. × 35έκ.).

Χωρίς χρονολογία ἢ ἔνδειξη.

ι'. *Οἱ Ἁγιοί Τεσσαράκοντα Μάρτυρες* (53έκ. × 36έκ.).

Ἀξιόλογη εἰκόνα μέ λεπτομερή ἀπεικόνιση τοῦ μαρτυρίου. Οἱ γενναῖοι Μάρτυρες εἶναι χωρισμένοι σέ τέσσερις ομάδες. Ὁ καλοπροαίρετος εἰδωολάτρης στρατιώτης εἶναι στό κάτω ἄριστερό μέρος, μεγαλοπρεπής καί ἀποφασιστικός. Δυστυχῶς ἡ ἔνδειξη ἔχει καταστραφεῖ. Διαβάζουμε μόνο:

«*εν ετει 18...ἔργον Αντωνί(ου) Μαΐου...*»

ια'. *Ἡ ψηλάφηση τοῦ Θωμᾶ* (48έκ. × 36έκ.).

Χωρίς ἀξιώσεις. Ἀτεχνη λαϊκή τεχνοτροπία.

ιβ'. *Ὁ Εὐαγγελισμός τῆς Θεοτόκου* (35έκ. × 24έκ.).

Εἶναι:

«*δέησις του δουλου του θεού Ιωάννου*».

ιγ'. *Ὁ Ἅγιος ἀπόστολος Παῦλος* (36έκ. × 30έκ.).

Ἐνθρονος ὁ Ἅγιος καί φέρει τήν ἔνδειξη:

«*Δαπάνη καί Διά χειρός Παυλου Ἰ(;) Βασιλείου 1894...*».

ιδ'. *Ὁ Ἄρχων Μιχαήλ* (43έκ. × 31,50έκ.).

Εἰκόνα χωρίς ἰδιαίτερη τέχνη.

ιε'. *Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου* (49έκ. × 35έκ.).

Βρίσκεται στό ἀριστερό προσκυνητάρι καί εἶναι:
«Ἔργον τῶν Ἀυταδέλφων Χριστοδούλου καί θωμᾶ Ἀνα-
στ(...)*Ζ' ἐκ Χιονάδων. 1886 Ἰανουαρίου 12*».

ιστ'. *Ἡ ἐν τῷ Ἄδῃ κάθοδος* (48έκ. × 36έκ.).

Ζωγραφισμένη πάνω σέ μουσαμά μέ ἐκφραστικά πρόσωπα
λαϊκῆς τεχνοτροπίας.

ιζ'. *Ὁ ἀπόστολος Μάρκος ὁ Εὐαγγελιστής* (48έκ. × 36έκ.).

Εἰκόνα φτιαγμένη ἀπό χέρι ἀμαθοῦς ἀγιογράφου. Εἶναι κατα-
στραμμένη σέ καίρια σημεῖα.

ιη'. *Ἡ Γέννησις τῆς Θεοτόκου* (44έκ. × 31έκ.).

Ἀπλή καί χωρίς τέχνη.

ιθ'. *Ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος* (53έκ. × 31έκ.).

Σέ μονοκόμματο ξύλο, καϊκῆς τέχνης. Εἶναι πολύ καταστραμ-
μένη καί φέρει τήν ἔνδειξη:

«δέισις του οὐλοῦ σου λαζο(;)».

κ'. *Γλυκοφιλοῦσα Παναγία* (23έκ. × 18έκ.).

Ἀξιόλογη εἰκόνα χωρίς ὅμως καμία ἔνδειξη.

κα'. *Πολυπρόσωπη* (29έκ. × 21έκ.).

Εἰκονίζεται ἐπάνω ἢ Ἀγία Τριάς, στό μέσον ἢ Παναγία Γλυκο-
φιλοῦσα καί γύρω της πέντε Ἅγιοι.

κβ'. *Μικρός ξύλινος σταυρός* (ὕψος 27έκ., ὀριζ. 23έκ.).

Ἀπό τή μιά ὀψη ἢ Ἀνάστασις καί ἀπό τήν ἄλλη ἢ Σταύρωσις.
Εἶναι ἓνα ἀπό τά καλύτερα ἱερά κειμήλια τῆς ἐκκλησίας.

* * *

Στό τέμπλο είναι οί ἐξῆς εἰκόνες:

α'. Ὁ Κύριος (105ἐκ. × 53ἐκ.).

Φέρει τὴν ἔνδειξη:

«ΔΑΠΑΝΗ ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΝΟΥΤΣΗ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΕΚΝΩΝ ΑΥΤΟΥ. 1887 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 20. ΧΕΙΡ ΤΩΝ ΑΥΤΑΔΕΛΦΩΝ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΚΑΙ ΘΩΜΑ ΑΝ. ΖΩΓΡΑΦΩΝ, ΕΚ ΧΙΟΝΑΔΩΝ».

β'. Ἡ Παναγία (103ἐκ. × 53ἐκ.).

Κάτω ἄριστερά γράφει:

«Δαπάνη τῶν Ἀδελφῶν Δημητρίου Δημοσθένους καὶ Κυρῆκου Χ. Νούτση».

Στὴν ἴδια εἰκόνα κάτω δεξιὰ σημειώνονται οἱ ἄγιογράφοι:

«Χειρὶ τῶν Ἀδελφῶν Χριστοδούλου καὶ Θωμᾶ Ἀναστ. Ζ ἐκ κώμης Χιονιάδων. 1894.»

γ'. Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου (95ἐκ. × 53ἐκ.).

Φέρει τὴν ἔνδειξη:

«ΔΑΠΑΝΗ ΤΟΥ ΦΙΛΟΘΕΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑ ΚΑΙ ΥΙΟΥ ΑΥΤΟΥ. 1888 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 27. ΧΕΙΡΙ ΤΩΝ ΑΥΤΑΔΕΛΦΩΝ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΚΑΙ ΘΩΜΑ ΑΝ. ΖΩΓΡΑΦΩΝ ΕΚ ΧΙΟΝΑΔΩΝ».

Σὲ μικρότερη εἰκόνα τῆς Κοιμήσεως πού εἶναι ἀπὸ κάτω σημειώνεται:

«Διὰ χειρὸς Παύλου Ἰωάννου 1894».

δ'. Ὁ Ἅγιος Γεώργιος ὁ Τροπαιοφόρος (96ἐκ. × 54ἐκ.).

Ἰστορήθηκε:

«Δαπάνη Κωνσταντίνου Ματθαίου δόσι, 1894. Ἔργον Παύλου Ἰωάννου Βασιλείου».

ε'. Ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος (95ἐκ. × 54ἐκ.).

Ἡ ἔνδειξή της εἶναι μισοκαταστραμμένη:

«ΔΑΠΑΝΗ ...ΡΙΖΟΥ. 1889. Χείρ... Ζωγράφου».

στ'. Οἱ Ταξιάρχες (97ἐκ. × 53ἐκ.).

Φέρει τήν ένδειξη:

«*Δαπάνη Γεωργίου Ίερέως καί υἱοῦ αὐτοῦ Χαραλάμπους 189...*».

Στό χώρο τῶν δεσποτικῶν εἰκόνων ὑπάρχουν καί δυό νεώτερες, μιά τῶν Τριῶν Ίεραρχῶν καί μιά τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

Πάνω ἀπό τίς ὀχτώ μεγάλες εἰκόνες ὑπάρχουν 19 θέσεις μέ ἰσάριθμες εἰκόνες (δωδεκάορτο καί ἄλλες) πού εἶναι ἐνδιαφέρουσες ἀπό ἄποψη τέχνης, ἔργα μᾶλλον τοῦ ἁγιογράφου Ζήκου Γεωργίου.

2. Ὁ Ἅγιος Νικόλαος - Τό Νεκροταφεῖο.

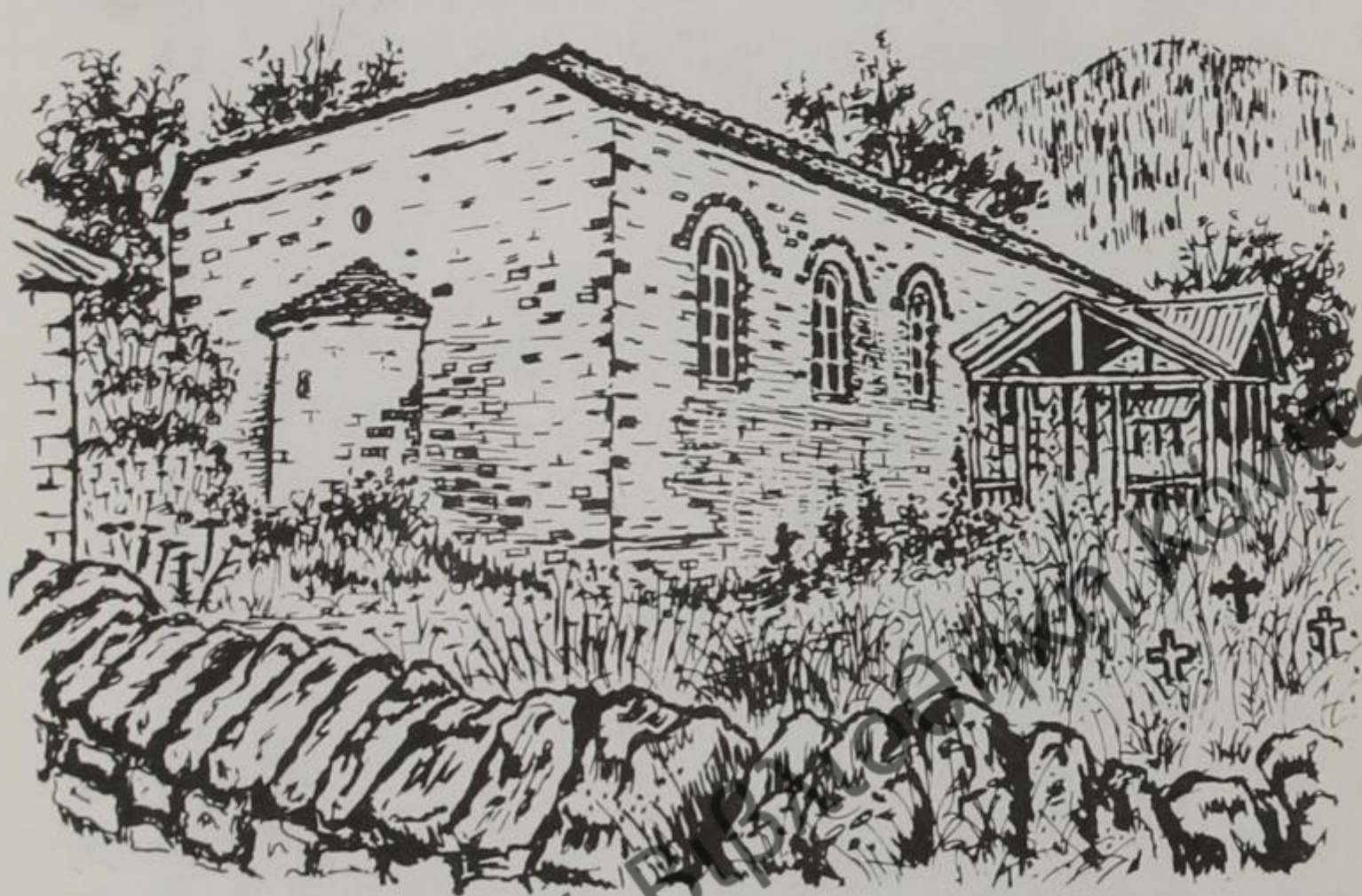
Εἶναι τό πιό κοντινό ἐξωκκλήσι τοῦ χωριοῦ, μόλις διακόσια μέτρα ἀπό τά τελευταῖα σπίτια τοῦ κάτω μαχαλά. Ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι ἦταν προφανῶς πρό τοῦ 1823 πού πρωτοχτίστηκε ἡ Παναγία, κεντρικός ναός τοῦ χωριοῦ. Τοῦτο ἐπιβεβαιώνεται καί ἀπό τό ἀσυνήθιστο γιά ἐξωκκλήσια μῆκος τῆς ἐκκλησίας.

Λίγο πιό πάνω ἀπό τόν Ἅγιο Νικόλαο ὑπάρχει τοποθεσία πού λέγεται «Σήμαντρο». Πῆρε τό ὄνομα ἀπό τό σήμαντρο πού ἦταν κρεμασμένο ἐκεῖ. Ὅπως εἶναι γνωστό, ἐπί τουρκοκρατίας ἀπαγορευόταν ἡ χρησιμοποίηση καμπάνας καί ἐπιτρεπόταν τό λιγότερο ἤχηρό σήμαντρο. Φυσικά τό σήμαντρο στήν τοποθεσία αὐτή θά καλοῦσε τούς χριστιανούς στήν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

Ἡ προφορική παράδοση ἐπίσης μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἡ ἐκκλησία εἶναι παλιά, «ἀρχαία» λένε οἱ Λισκατσίτες. Δέν ὑπάρχει ὅμως κάποιο ἱστορικό στοιχεῖο πού νά μᾶς ἐπιτρέπει νά δεχτοῦμε αὐτό τόν ἰσχυρισμό. Ὁ πρωτ. Τιμόθεος Χρήστου, σέ κάποιο παλιό δευτέρι διάβασε: «*Ἀνέγερσις κτιρίου Ἁγίου Νικολάου 1894*». Ὁ ἴδιος σχολιάζει τήν πληροφορία ὡς ἑξῆς: «Πρόκειται γιά ἀνακατασκευή τοῦ Ἁγίου Νικολάου καί μεγένθυση αὐτοῦ, ὅπως μοῦ ἀνέφερε ὁ παπα-Δημήτρης. Ὁ πρῶτος ναός τοῦ Ἁγίου Νικολάου εἶναι παλαιότερος βέβαια τῆς Παναγίας. Ἴσως τοῦ 1800».

Σήμερα ὁ ναός διατηρεῖται σέ καλή κατάσταση, μετά ἀπό συνεχεῖς ἀνακαινιστικές ἐργασίες. Ἀπό τόν παλιό ναό

σώζονται μόνο πέντε εικόνες αξιόλογες και ενδιαφέρουσες. Οί τρεις είναι στό τέμπλο και οί άλλες δυό στή νότια πλευρά.

Ὁ ἅγιος Νικόλαος καί τό νεκροταφεῖο.

Στό τέμπλο εἶναι:

α'. Ὁ Ἅγιος Νικόλαος (71έκ. × 43έκ.).

Ἐνθρονος καί μέ κατανυκτικό πρόσωπο.

β'. Ὁ Πρόδρομος Ἰωάννης (71έκ. × 44έκ.).

Σέ πολλά σημεῖα καταστραμμένη. Ὁ Πρόδρομος ἔχει καί φτερά.

γ'. Ἡ Μεταμόρφωση τοῦ Σωτῆρος (76έκ. × 45έκ.).

Ἐντυπωσιακή καί ἀξιόλογη εἰκόνα.

Στή νότια πλευρά εἶναι ἐπίσης δυό εἰκόνες:

α'. Ὁ Ἅγιος Νικόλαος (90έκ. × 52έκ.).

Κάτω δεξιά σημειώνεται:

Ὁ ἅγιος Νικόλαος

«ιστορίθη η παροῦσα ικῶν δια χειρός ζήκου γεωργι - χιονιαδί-
του αφιερωθει πάρ' αὐτοῦ εν (τῇ ἐκκλη-)σία (εἰς) μ(νημ)ώσινον αὐ-
τοῦ καὶ των αδελφων αὐτ(οῦ)»¹².

Οἱ παραπάνω τέσσερις εἰκόνες εἶναι τοῦ ἴδιου ἀγιογρά-
φου, τοῦ Ζήκου Γεωργίου. Τά ὅσα γράψαμε γιά τίς εἰκόνες
τῆς Παναγίας ἰσχύουν καί γι' αὐτές.

β'. Ὁ Παντοκράτωρ (71έκ. × 66έκ.).

Προφανῶς θά ἦταν τοποθετημένη στήν ὀροφή. Δέν
φέρει καμιά ἔνδειξη.

* * *

Στόν Ἅγιο Νικόλαο εἶναι τό οστεοφυλάκιο καί τό Νεκροτα-
φεῖο τοῦ χωριοῦ, ὅπου ὑπάρχουν πολλοί πέτρινοι σταυροί.
Ὁ λιθοξόος Μῆτρο-Τσεπέλης ἔχει ἀφήσει δείγματα τῆς
τέχνης του. Ἴσως κάποτε προχωρήσω τήν ἔρευνα στόν τομέα
αὐτό.

Οἱ ταξιδεμένοι Λιγκασιῖτες μέ κατάνυξι καί συγκίνηση,
ὅταν πηγαίνουν στό χωριό, πηγαίνουν στό «Κουλούρι» (Νε-
κροταφεῖο) γιά ν' ἀνάψουν ἕνα κεράκι στούς τάφους τῶν συγ-
γενῶν τους. Ἡ ἰδιαίτερη αὐτή εὐαισθησία τους ἐκδηλώθηκε
τελευταῖα μέ τήν τιμεντόστρωση τοῦ δρόμου πού ὀδηγεῖ
στόν Ἅγιο Νικόλαο¹³.

3. Ὁ Ἅγιος Δημήτριος

Εἶναι χτισμένος στήν «ποδιά» τῆς Ὀρλας. Δέν σώζεται
καμιά μαρτυρία σχετική μέ τήν ἱστορία τῆς ἐκκλησίας. Τό
μεγάλο αἰωνόβιο δέντρο πού ὑψωνόταν ἐδῶ, μέχρι τά τελευ-

12. Ὁ παπα- Γιώργης στό βιβλίο του «Ἁγιογραφία...», σελ. 64, δημο-
σιεύει τήν ἔνδειξη μέ κάποιες διορθώσεις..

13. Σέ ἐπόμενο κεφάλαιο γίνεται λόγος γιά τή δραστηριότητα τοῦ Συλ-
λόγου τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ἀσημοχωριτῶν.

Ὁ ἅγιος Δημήτριος.

ταῖα χρόνια, ἐνισχύει τὴν παράδοση ὅτι ὑπῆρχε συνοικισμός καί φυσικά ἐκκλησία ἀπὸ τὸ 1800 περίπου. Ἡ σημερινή ἐκκλησία δέν παρουσιάζει κάτι τὸ ἰδιαίτερο. Ἀπ' τὴ θέση τοῦ Ἁι-Δημήτρη φαίνεται ὀραία τὸ χωριό καί ἡ ἀπότομη καί βαθιά κοίτη τοῦ μεγαλάκκου.

4. Ὁ Ἅγιος Σπυρίδωνας.

Βρίσκεται στὰ ΒΔ τοῦ χωριοῦ, σέ ἀπόσταση 15'. Μέσα σέ ψηλούς θάμνους καί δέντρα (δρῦς), σχεδόν ἀθέατος ἀπὸ μακριά. Ὅπως μᾶς εἶχε πληροφορήσει ὁ μακαρίτης Εὐάγγελος Γιώτης, τὸ οἰκόπεδο στό ὁποῖο χτίστηκε ἡ ἐκκλησία εἶναι δωρεά τῆς μητέρας του Μαρίας Λουκᾶ Γιώτη.

Ὁ Ἅγιος Σπυρίδωνας εἶναι τὸ νεώτερο ἐξωκκλήσι τοῦ χωριοῦ. Τό ἔχτισε ὁ Σπυρίδων Ἰωάννου Στεργίου τὸ 1933. Στὴν καμπάνα, πού εἶναι κρεμασμένη σέ δέντρο, σημειώνεται:

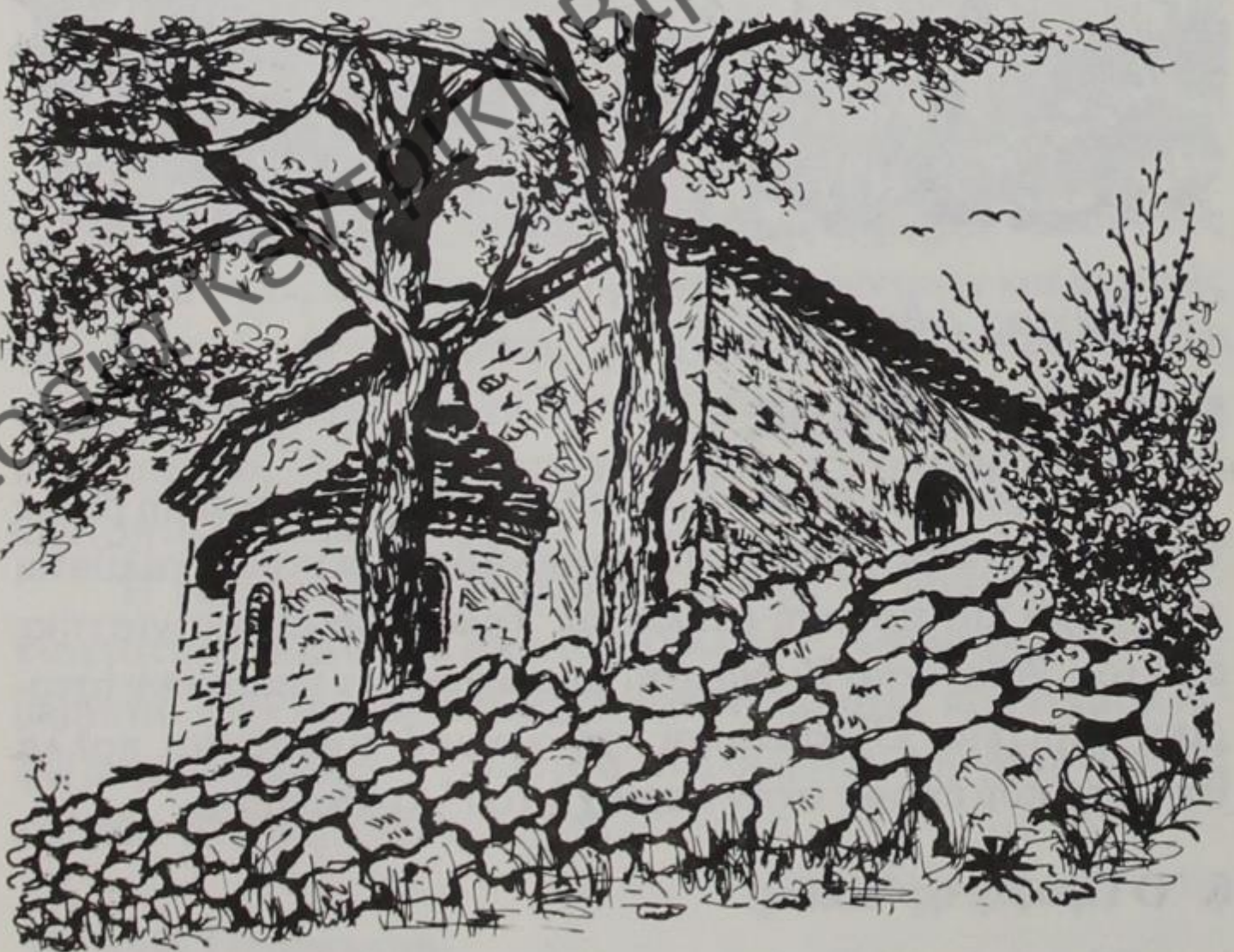
«ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΑΓ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΧΩΡΙΟΝ ΑΣΗ-
ΜΟΧΟΡΗ ΑΝΕΓΕΡΘΗ ΔΑΠΑΝΗΣ ΣΠΙΡΥΔΟΝΟΣ Ι.
ΣΤΕΡΓΙΟΥ 1933».

Τὸ ἴδιο κείμενο διαβάζουμε καί στίς βάσεις τῶν δύο

μανουαλίων. Τό άπλό τέμπλο είναι φτιαγμένο από τόν Κωνσταντίνο Χριστοδούλου Πανταζή, γνωστοῦ σάν «Κωσταρέλλη». Οί εἰκόνες τοῦ τέμπλου εἶναι ἔργα τοῦ χιονιαδίτη άγιογράφου Σωκράτη Ματθαίου. Στόν Παντοκράτορα γράφει:

«Διά χειρός Σωκράτους Ματθαίου 1934».

Όλες οί εἰκόνες ἔχουν όμοιότητα μεταξύ τους στά χρώματα καί τίς μορφές. Εἶναι μέ προσοχή ίστορημένες, χωρίς ὅμως βυζαντινά στοιχεῖα. Κυριαρχεῖ τό πράσινο καί πορτοκαλί. Τά πρόσωπα εἶναι σαρκώδη καί ὠχρά μέ αὐστηρότητα ἀλλά γλυκύτητα μαζί. Στό τέμπλο ὑπάρχουν πέντε εἰκόνες: τοῦ Κυρίου, τῆς Παναγίας, τοῦ Προδρόμου, τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος καί τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Ἡ τελευταία εἶναι *«Διά χειρός Νικολάου Ἰ. Παπακώστα 1934»*. Πάνω ἀπ' αὐτές ὑπάρχει μιά σειρά μέ τούς Ἀποστόλους, ζωγραφισμένους σέ τσίγκο. Ἐξω ἀπό τό τέμπλο εἶναι μιά εἰκόνα τῆς Ἁγίας Βαρβάρας καί μιά τῶν Ἁγίων Πάντων. Στήν Προσκομιδή

Ὁ ἅγιος Σπυρίδωνας.

είναι τοιχογραφία μέ τήν Ἀποκαθήλωση, ἐνῶ στήν κόγχη τῆς Ἀγίας Τραπέζης παριστάνεται ἡ Πλατυτέρα μέ τούς Ἱεράρχες. Εἶναι ἔργα τοῦ Νικολάου Παπακώστα.

Ἐὸ Ἅγιος Σπυρίδωνας εἶναι κατασκευαστικό ἐξωκκλήσι, πού ἀλλοιώνει ἱερῶς τόν προσκυνητή του.

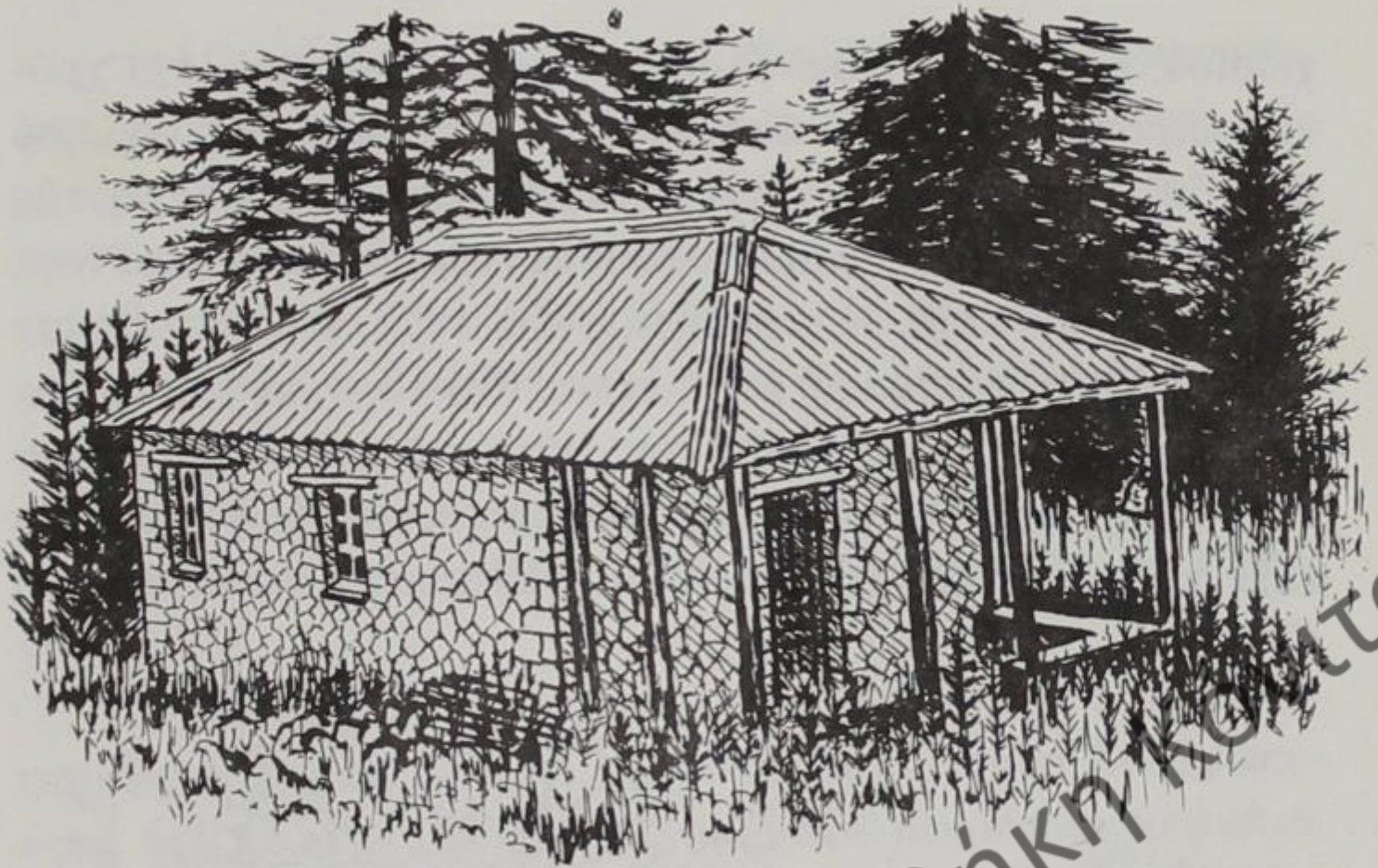
Ἐὸ Ἅγιος Ἀθανάσιος.

5. Ἐὸ Ἅγιος Ἀθανάσιος.

Ἀνηφορικός εἶναι ὁ δρόμος πού ὀδηγεῖ στήν ἱερή βίγλα τοῦ Ἀι-Θανάση. Ἐνα πλῆθος αἰωνόβιων δέντρων καλύπτει τήν μικρή καί ταπεινή ἐκκλησία. Τελευταῖα ἀνακαινίστηκε ἀπό τόν Ἀθανάσιο Χ. Νάτση. Δυστυχῶς δέν ὑπάρχουν ἱστορικά στοιχεῖα. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ διηγοῦνται πολλά θαύματα πού ἔγιναν στήν περιοχή τοῦ Ἀι-Θανάση.

6. Ἐὸ Προφήτης Ἡλίας.

Τό μαγευτικό ἐξωκκλήσι τοῦ Προφήτη Ἡλία βρίσκεται Ν.Α. τοῦ χωριοῦ, ἀθέατο καί σιωπηλό, μέ μόνη συντροφιά

· Ὁ Προφήτης Ἡλίας.

τά ἔλατα καί τά πεῦκα. Ἀπέχει μιά ὥρα μέ τά πόδια. Ὁ δασικός δρόμος, πού διανοίχτηκε πρόσφατα, διευκολύνει τήν ἀνάβαση, ἀφοῦ τό αὐτοκίνητο σχεδόν φτάνει στόν Προφήτη.

Τά δέντρα τοῦ δάσους ἔχουν περιορίσει τήν ὄρατότητα καί μόνο πρὸς τόν οὐρανό ὑπάρχει ἓνα ἄνοιγμα. Ὁ συχνός ἤχηρός ἀνεμος κουνάει τίς κορυφές τῶν δέντρων καί θαρρεῖς πῶς ὅλος ὁ τόπος σείεται. Τό χορτάρι πού φυτρώνει ἐδῶ ψηλά δέν προλαβαίνει νά ξεραθεῖ· εἶναι πάντα καταπράσινο καί τρυφερό. Ἀνάμεσα στά χορτάρια οἱ ἀγριοφράουλες καί ἀμέτρητα ἔλατάκια.

Ἡ ἐκκλησία δέν παρουσιάζει κάτι τό ἰδιαίτερο. Ἀνακαινίστηκε τελευταῖα ἀπό τόν Σύλλογο Ἀσημοχωριτῶν Ἀμερικῆς. Στό τέμπλο ὑπάρχουν πέντε εἰκόνες πού εἶναι «Ἀφιέρωμα Στεφάνου Ε. Νούτση, τῆς συζύγου του Μαργαρίτας καί τῶν τέκνων. 1982».

Ἡ Ἁγία Παρασκευή.

Τό πανώριο τοῦτο ἐξωκκλήσι βρίσκεται ἀνατολικά τοῦ

χωριού. Είναι όρατό άπ' όλα τά σημεία. Πρίν άπό λίγα χρόνια μπροστά στό ιερό ύπήρχε ένα πανύψηλο δέντρο, πού έδινε άλλη όψη στην 'Αγία Παρασκευή. Στην άκρη της μικρής πλατειούλας υπάρχουν δυό δέντρα, πού στη σκιά τους ξεκουράζεται κάθε περιπατητής. Τό 1983 τοποθετήθηκαν καθίσματα σύγχρονα μέ δαπάνες ταξιδεμένων Λισκατσιτών. Στο ξάγναντο της 'Αγίας Παρασκευής φυσάει πάντα δροσερό αεράκι, πού κατηφορίζει άπό τό κοντινό δάσος. Μέχρι εκεί φτάνει και ό άπόηχος του θροΐσματος των πεύκων και έλάτων.

Η άγία Παρασκευή παλιότερα.

Η 'Αγία Παρασκευή είναι κατ' έξοχήν δημοφιλής. Η εύλάβεια των κατοίκων εκδηλώνεται κυρίως στη μνήμη της. Οί Λισκασιίτες της 'Αμερικης τό 1915 τό Σύλλογό τους τόν είχαν ονομάσει «'Αγία Παρασκευή». Λίγα χρόνια πίο πρίν, τό 1910, είχαν δωρίσει καμπάνα στό έξωκκλήσι, πού μεταφέρθηκε άργότερα στην Παναγία. Άλλά και ό Δασικός Συνεταιρισμός του χωριού την 'Αγία Παρασκευή έχει προστατίδά του.

Ἡ ἐκκλησία αὐτή, ὅπως καί ὅλες οἱ ἄλλες πού προαναφέραμε, ἔχει ἀνακαινιστεῖ καί δέν ἔχω στή διάθεσή μου κανένα ἱστορικό στοιχεῖο. Ἐπί πλέον τό 1967 φρεσκαρίστηκαν¹⁴ καί οἱ εἰκόνες τοῦ τέμπλου καί ἔτσι χάθηκε ὀριστικά καθετί πού θά θύμιζε τήν παλιά ἐκκλησία. Μόνο τά βημόθυρα καί ὁ Ἐσταυρωμένος πάνω ἀπό τό τέμπλο στάθηκαν τά πιό τυχερά, γιατί ἡ μανία τῆς χρυσομπογιᾶς τά ἄφησε σχεδόν ἀνέπαφα. Ἀπ' αὐτά τά κομμάτια συμπεραίνω ὅτι καί ἐδῶ δούλεψε ὁ ἀξιόλογος Χιονιαδίτης ἀγιογράφος Ζῆκος Γεωργίου.

Τό τέμπλο ἔχει λίγη ξυλόγλυπτη διακόσμηση. Ἐντυπωσιακός εἶναι ὁ σταυρός πάνω ἀπό τό τέμπλο καί οἱ δύο δρακοντες, πού οἱ οὐρές τους καταλήγουν σέ μικρότερα κεφάλια. Ἀπ' τίς πέντε εἰκόνες τοῦ τέμπλου οἱ τέσσερις εἶναι τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰώνα. Ὁ πρωτ. Τιμόθεος Χρήστου βρῆκε στό ἀρχεῖο τοῦ γιατροῦ Βασιλείου Χρήστου δύο ἐνδείξεις πού ὑπῆρχαν σέ ἰσάριθμες εἰκόνες, προτοῦ τίς καλύψει τό φρεσκάρισμα. Στήν εἰκόνα τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἔγραφε:

«Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ ἐλλογιμωτάτου διδασκάλου Ἑλληνικοῦ Κωνσταντίνου δημητρίου Ἀναστάσι σιοναδίτου καί τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ. 1829 Ἰουνίου 8». Ἐνῶ στήν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, πού εἶναι ἐνθρονη καί κρατάει ὑδρόγειο σφαῖρα, ἔγραφε:

«Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Νικολάου Γιάννη Παπακώστα σιοναδίτου. 1828».

Στά βημόθυρα εἰκονίζεται ὁ Εὐαγγελισμός, ὁ Προφήτης Δαβίδ καί ὁ Σολομών καί ἀπό κάτω οἱ ἱεράρχες Βασίλειος καί Χρυσόστομος.

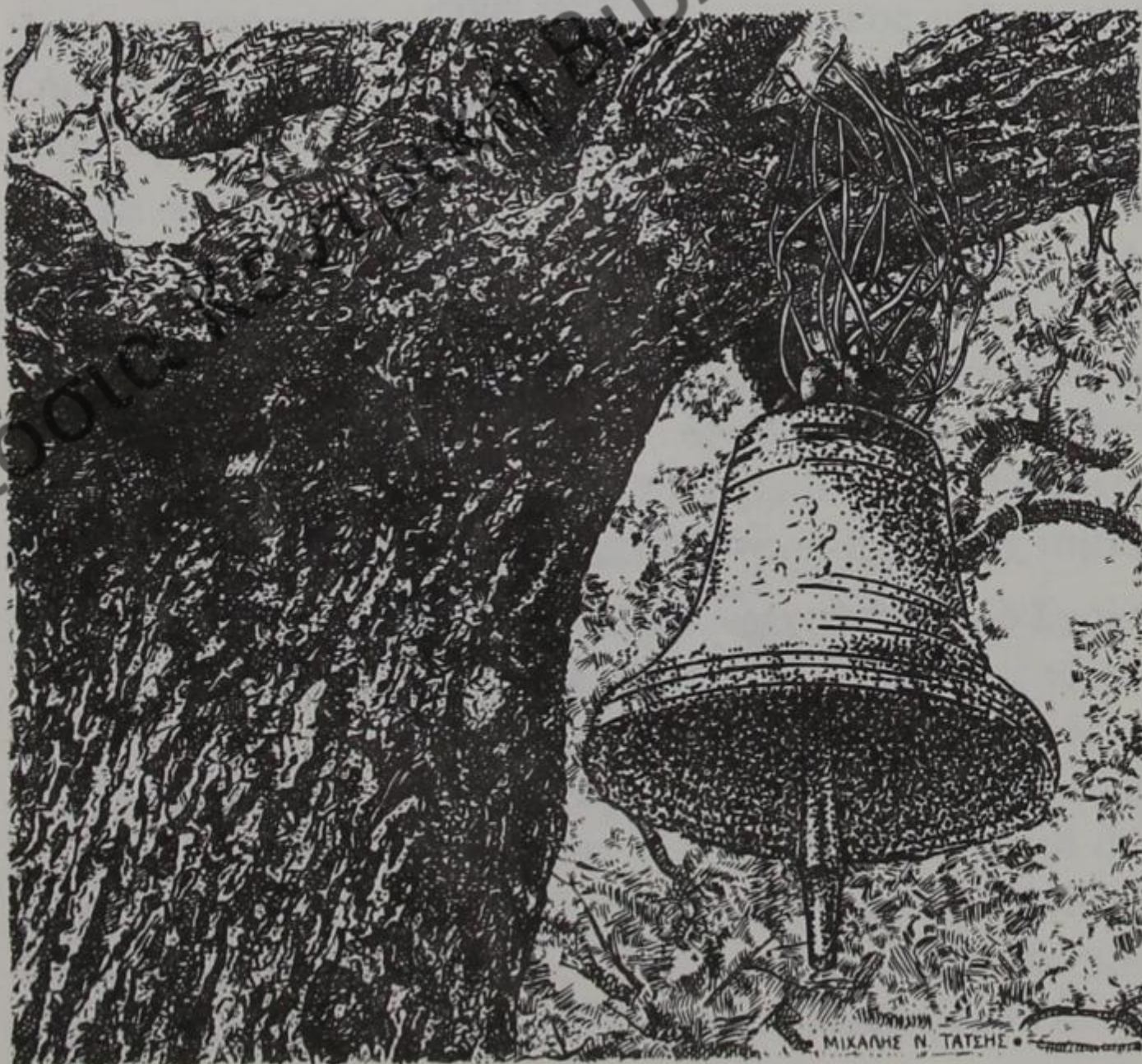
14. Θά ἔπρεπε νά ὑποδειχτεῖ ἀπό κάποιον ν' ἄφηναν ἀπείραχτες τίς ὠραῖες εἰκόνες τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Μέ τά φρεσκαρίσματα καί τίς διάφορες «ἀφιερώσεις» πού σημείωσε ὁ μακαρίτης Ἀνέστης Γιαννούλης, ἔχασαν οἱ εἰκόνες τήν ἀξία τους.

Λεπτομέρειες από τό τέμπλο τῆς ἁγίας Παρασκευῆς.

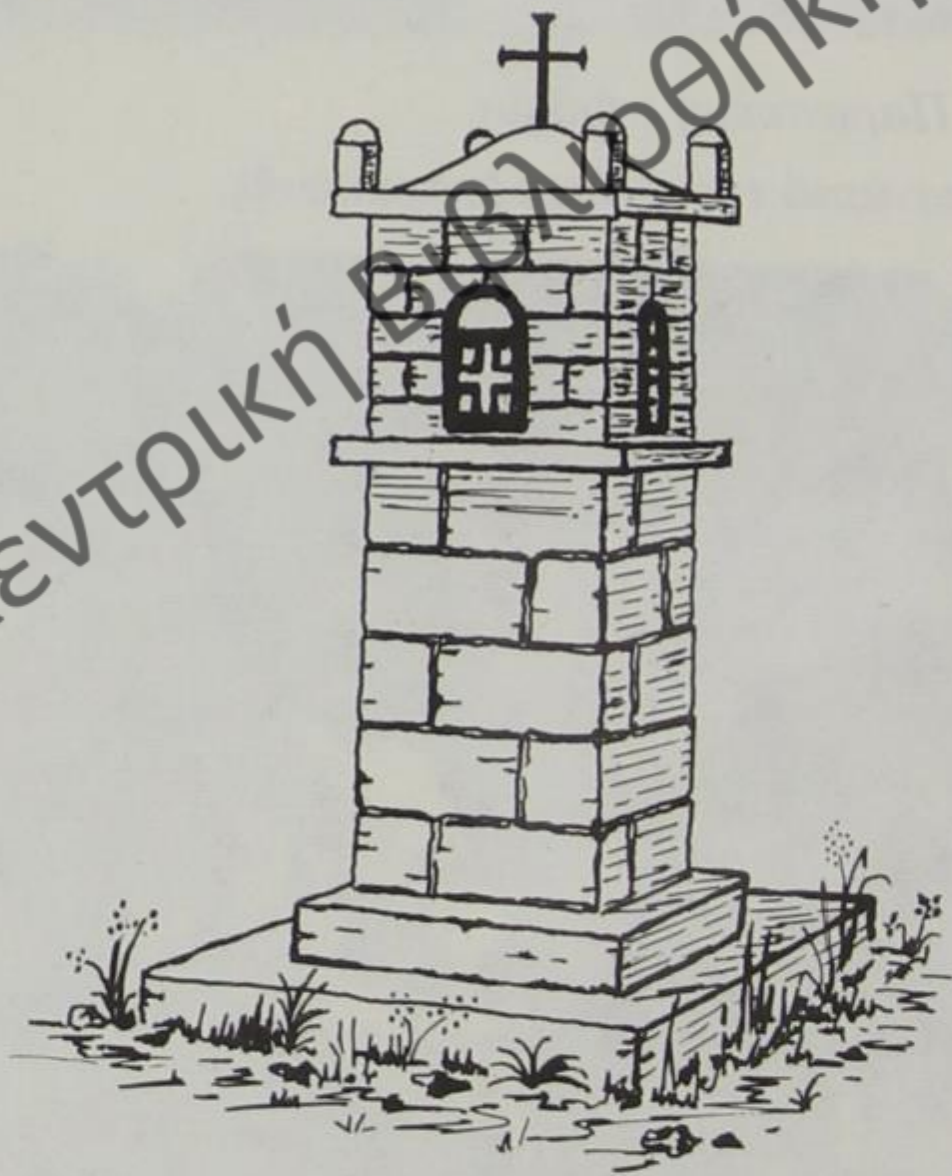

Ἡ ἅγια Παρασκευὴ σήμερα.
Τὸ καμπαναριό τῆς ἁγίας Παρασκευῆς.

Υπάρχει επίσης στη ὀροφή ὁ Παντοκράτορας φρεσκαρισμένος καί στη βόρεια πλευρά μιά εἰκόνα (37έκ. × 27έκ.) μέ τήν Παναγία Γλυκοφιλοῦσα καί τούς Ἁγίους Γεώργιο, Χαράλαμπο καί Δημήτριο.

Στίς 26 Ἰουλίου, μνήμη τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, μαζεύεται ὅλο τό χωριό ἐκεῖ. Τήν ἐποχή αὐτή τυχαίνει πάντα νά βρίσκονται στό χωριό πολλοί ταξιδεμένοι καί ἔτσι ἐπικρατεῖ μιά χαρούμενη ἀτμόσφαιρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

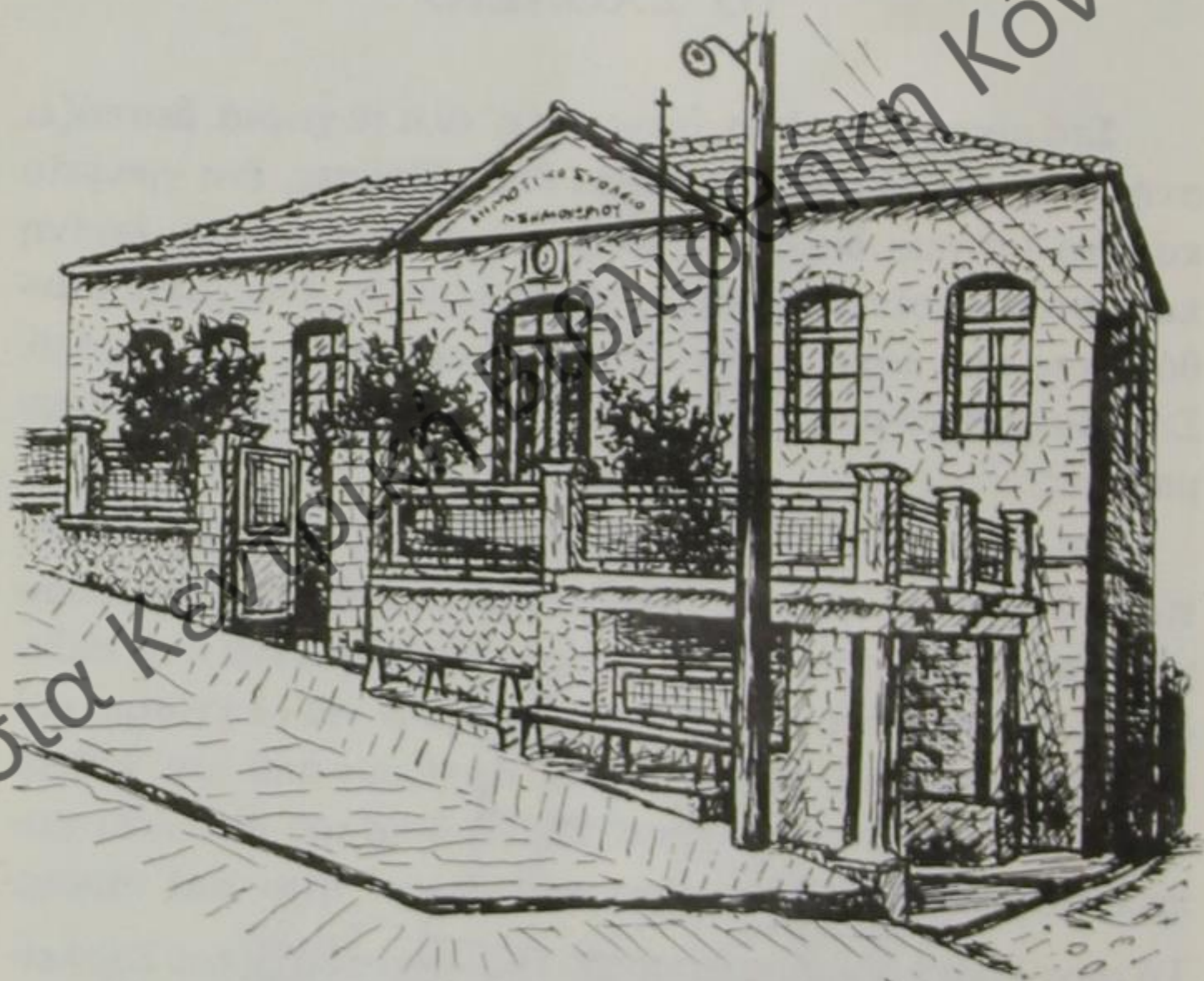
ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Στό μικρό Λισκάτσι, ὅπως καί σ' ὅλα τά χωριά, δεσπόζει στήν πλατεία τό σχολεῖο. Ἔχει δύο αἰθούσες, ἕνα γραφεῖο καί ἕνα ἰσόγειο δωμάτιο. Μπροστά εἶναι ἡ βρύση, ἐκείνη πού ἔφτιαξαν οἱ Λισκατσίτες τῆς Ἀμερικῆς, ἕνας μικρός ἀνθόκηπος καί πίσω τό «σιάδι», ὁ παιδότοπος τοῦ χωριοῦ. Σήμερα φυσικά τό σχολεῖο δέ λειτουργεῖ, γιατί δέν ὑπάρχουν μαθητές.

Σέ «Δευτέριον Ἐκκλησίας Παναγίας», πού ἀρχίζει ἀπό τίς 24 Φεβρουαρίου τοῦ 1907, βρίσκουμε ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα γιά τήν ἱστορία τοῦ σχολεῖου. Συγκεκριμένα στίς σελίδες 37-39 σημειώνονται τά διάφορα ἔξοδα γιά τό χτίσιμο καί τόν ἐξοπλισμό τοῦ σχολεῖου, πού ἀρχίζουν ἀπό τόν Ἰούνιο τοῦ 1907 καί φτάνουν μέχρι τό Σεπτέμβριο τοῦ 1912 «ἐπιτροπεύοντος τοῦ Βασιλάκη Γιαννούλη» πού ἦταν καί ταμίας. Τό συνολικό ποσό τῶν δαπανῶν τῆς «οἰκοδομῆς τοῦ Σχολεῖου» ἀνῆλθε σέ «25.036,30 ἤτη εἴκοσι πέντε χιλιάδες γρόσια ἐκόστισεν καί τριάντα ἐξη γρόσια καί τριαντα παράδες ος φένεται αριθμητικός. 1912 ετος 7/Βρ. 25. Βασιλ. Γιαννούλης ταμίας». Ἐπίσης στίς σελίδες 41-45 σημειώνονται τά ὀνόματα τῶν συνδρομητῶν γιά τήν ἀνέγερση τοῦ Σχολεῖου. Πρόσφεραν 99 Λισκατσίτες, ἄνδρες καί γυναῖκες. Τό ποσό πού συγκεντρώθηκε ἦταν 5.921 γρόσια. Πρόσφεραν ἐπίσης

καί 59 ξένοι, κυρίως από τά γύρω χωριά, 2.767 γρόσια. Συνολικά συγκεντρώθηκαν 8.688 γρόσια.

Στά «Ἡπειρωτικά Χρονικά» τοῦ 1941 καί στίς σελίδες 162-163, δημοσιεύονται δύο ἐπιστολές τῆς κοινότητος Λισκατσίου πρὸς τό ἐν Ἀθήναις Δ.Σ. τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος Βουρμπιάνης. Στήν πρώτη ἡ Κοινότητα ζητοῦσε οἰκονομική ἐνίσχυση γιά τήν ἀνέγερση τοῦ σχολείου καί στή δεύτερη εὐχαριστεῖ τόν Πρόεδρο τῆς Ἀδελφότητος, πού προφανῶς ἀνταποκρίθηκε γενναιόδωρα στό αἴτημά της.

Τό σχολεῖο.

«Ἡ θεμελίωση τοῦ σχολείου ἔγινε τόν Αὐγουστο τοῦ 1908, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐντοιχισμένη πλάκα. Τά ἐγκαίνια τοῦ σχολείου ἔγιναν τό 1910. Τό οἰκόπεδο τοῦ σχολείου ἦταν κτῆμα τοῦ Θεοδοσίου Χρήστου (καπετάν Γιότση) ἀδελφοῦ τοῦ Κωνσταντῆ Χρήστου καί τό ἔδωσε ἡ θυγατέρα του Ρού-

Μαθητές του σχολείου περί το 1910.

σιω (Μαρία) πού ἦταν παντρεμένη στὶς Χιονιάδες. Τὶς πληροφορίες αὐτές γιὰ τὸ οἰκόπεδο τὶς ἐπιβεβαιώνει ὁ ἱερεὺς Δημήτριος Τάτσης»¹.

Προτοῦ νὰ χτιστεῖ τὸ νέο σχολεῖο, ἐπὶ τουρκοκρατίας, τὰ παιδιὰ μαθαίνανε γράμματα σὲ σχολεῖο πού ὑπῆρχε κοντὰ στὴν Παναγία. Σὲ ἔγγραφό τους οἱ μουχταροδημογέροντες τοῦ χωριοῦ ἀναφέρουν ὅτι στὸ Λισκάτσι ὑπάρχει «1 Σχολεῖον ἐκτισμένον τὸ ἔτος 1864, μικρόν καὶ ἀσήμαντον»².

Ἡ προφορική παράδοση ἀναφέρει ὅτι γιὰ τὸ σχολεῖο χρησιμοποιήθηκε κατὰ περιόδους ἄλλοτε τὸ «ἀμελικόν» (ξενώνας) καὶ ἄλλοτε τὸ χαγιάτι ἢ ὁ γυναικωνίτης τῆς κεντρικῆς ἐκκλησίας καὶ «ἐπειδὴ δέν εἶχανε τὰ παιδιὰ μολύβια καὶ κοντύλια γράφανε στὴν ἄμμο».

Ὁ Β.Κ. Χρήστου ὁμιλεῖ καὶ γιὰ τὸ Κρυφό Σχολεῖο πού «σώζεται στὸ Λισκάτσι μέσα σὲ μιὰ ἄλλη μεγάλη ρεματιά, πού ἀρχίζει σύρριζα στὴν ἀνατολική πλευρά τοῦ χωριοῦ, πίσω ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ ἱερό τῆς Παναγίας»³. Ἡ πληροφορία αὐτή δέν μπορεῖ νὰ ἐπιβεβαιωθεῖ γιατί ὁ τόπος ἔχει διαμορφωθεῖ πρό ἐτῶν.

1. Πρωτ. Τιμοθέου Χρήστου, «Τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο Ἀσημοχωρίου», στὸ «Ἀσημοχώρι», τεύχος 34/1984, σελ. 339.

2. Βλέπε σημείωση 5 τοῦ Γ' κεφαλαίου.

3. «Τὸ Λεσκάτσι...», σελ. 13.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

ΤΑΞΙΔΙΑ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ

*‘Ο χωρισμός είναι κακός, καί τό ‘χε γειά είναι ζάλη,
Καί τό καλῶς ὠρίσεται είναι χαρά μεγάλη».*

(Δημοτικό δίστιχο)

‘Ο πικρός χωρισμός

Οί Λισκατσίτες ἀπ’ τῆς ἀρχῆς τοῦ αἰῶνα μας ἄρχισαν τά ταξίδια. ‘Ο ἄγονος τόπος τοῦ χωριοῦ δέν τοὺς «βαστοῦσε». Κοινή εἶναι ἡ μοίρα τῶν Ἑπειρωτῶν. Οἱ πρῶτοι ταξιδευτές βρέθηκαν στή Σαλαμάγκα τῆς Νέας Ὑόρκης τῶν Η.Π.Α.

Τά ταξίδια τους ἦταν περιπετειώδη, πού δέν μποροῦν νά συγκριθοῦν μέ τά σημερινά. Ἄνθρωποι βουνίσιοι, χωρίς στοιχειώδη γράμματα, χωρίς γνώση τῆς γλώσσας τοῦ τόπου στόν ὁποῖο θά ζοῦσαν, ἀμάθητοι ἀπό κοσμοπολίτικη ζωή, ἀναγκάστηκαν νά φύγουν ἀπό τόν τόπο τους γιά νά «καζαντίσουν».

Τά βάσανα στήν ξενιτιά ἦταν μεγάλα. Ζοῦσαν φυσικά καλύτερα ἀπό τό χωριό, ὄχι ὅμως καί ὅπως νόμιζαν, ὅταν ἀποφασιστικοί καί γιομάτοι ἐλπίδες διέσχισαν τόν Ἄτλαντικό ὠκεανό μέ πολυήμερο ταξίδι στή θάλασσα. Τό βασικότερο πού τοὺς ταλάνιζε ἦταν ἡ νοσταλγία τοῦ χωριοῦ καί τῆς οἰκογένειας. Σύμφωνα μέ τή συνήθεια τῆς ἐποχῆς, οἱ ἄντρες εἶχαν ταξιδέψει μόνοι τους, ἀφήνοντας πίσω στό

Λισκάτσι γονιούς, γυναίκες και παιδιά. Ἡ λαχτάρα τῆς ἐπιστροφῆς γιὰ νά δοῦν τά ἀγαπημένα τους πρόσωπα καί νά γνωρίσουν καί τά νέα τους παιδιά¹ ἦταν μεγάλη.

Ἐκεῖνοι πού εἶχαν μείνει στό χωριό ἔπιναν καθημερινά φαρμάκι. Εἶναι πολύ ἐκφραστικά δύο δημοτικά τραγούδια τῆς ξενιτιᾶς πού λέγονται στήν περιοχή καί εἶναι καταγραμμένα ἀπό τό δάσκαλο Χαρ. Ρεμπέλη². Βλέπουμε σ' αὐτά ὅτι ἡ ξενιτιά εἶναι βαρύτερη «ἀπ' ὅλα τά γκιντέρια» (μεγάλες θλίψεις) τῆς ζωῆς καί πικροποτίζει τούς ἀνθρώπους.

Τό πρῶτο λέει:

«Ξένος ἐδῶ, ξένος κι' ἐκεῖ, κι' ὅπου κι' ἄν πάω ξένος,
Ἡ ξενιτειά μέ χαίρεται κι' ὁ τόπος μου μέ κράζει,
Κι' ἡ μάνα πού μέ γέννησε, κλαίει κι' ἀναστενάζει...
Ἄφίνω γειά στή γειτονιά καί γειά στά παλληκάρια,
Ἄφήνω καί στή μάνα μου τρίγια γυαλιά φαρμάκι.
Τό ἴνα νά πίνῃ τό πρωί, τ' ἄλλο τό μεσημέρι,
Τό τρίτο τό μικρότερο, νά πίν' ὅταν κοιμᾶται».

Ἡ μάνα λοιπόν ἔπινε τά περισσότερα «γυαλιά». Δέν ξανοιγόταν ποτέ. Ὁ νοῦς της πήγαινε στό κακό, ὅταν ὁ ταχυδρόμος δέν ἔφερε γράμμα. Ἐκείνη τήν ἐποχή, πού ἀκόμη δέν εἶχαν ἀρχίσει τά ἀεροπορικά ταξίδια καί δέν εἶχε «ζωσθῆ ὁ τόπος μέ μιά κλωστή πού οἱ ἄνθρωποι θά ὀμιλοῦν ἀπό ἓνα μακρυνό μέρος σέ ἄλλο, σάν νᾶνε σέ πλαγινά δωμάτια, π.χ. ἀπό τήν πόλη στήν Ρωσσία»³ ὅπως εἶχε προφητέψει ὁ Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, ἡ ἀγωνία γιὰ τό τί κάνουν οἱ ταξιδεμένοι ἦταν μεγάλη. Τώρα φυσικά εὐκολα παίρνεις τό τηλέφωνο καί ἀκοῦς τή φωνή τοῦ ἀγαπημένου σου προσώπου. Τότε ὅμως μόνο τό γράμμα ἔφερε τά μηνύματα.

1. Πρόκειται γιὰ τίς περιπτώσεις ἐκεῖνες πού ταξίδευαν οἱ ἄντρες, προτοῦ γεννηθοῦν τά παιδιά πού ἤδη ἐκυοφοροῦντο.

2. «Κονιτσιώτικα», σελ. 87 καί 58.

3. Ἐπισκόπου Αὐγουστίνου Ν. Καντιώτου, «Κοσμάς ὁ Αἰτωλός», Ἀθήνα 1966, σελ. 332.

Ἄλλά ἄς δοῦμε καί τό δεύτερο τραγούδι:
 «Ἡ ξενιτειά κι' ὁ χωρισμός, ὁ πόνος κι' ἡ γιαγάπη
 Τά τέσσερα ζυγίζονταν σέ μιά χρυσή παλάντζα,
 Ποιό εἶναι τό βαρύτερο νάπ' ὅλα τά γκιντέρια·
 Βαρύτερ' εἶν' ἡ ξενιτειά, βαρύτερ' εἶν' τά ξένα,
 Τί ταξιδεύουν τά παιδιά κι' ἀλησμονοῦν τίς μάννες.
 Χωρίζει καί τ' ἀντρόῦνα, τά πολυαγαπημένα.
 Στόν τόπο, πού χωρίζονται, χορτάρι δέ φυτρώνει,
 Κι' ἄν ξεφυτρώση κι' ἄν θά βγῆ, καμένο, ζιουρισμένο».

Ἡ πιό χαρούμενη μέρα γιά μιά οἰκογένεια ἦταν ὅταν ὁ ταξιδεμένος της γύριζε στό χωριό. Τά βάσανα σταματοῦσαν, τά δάκρυα στέρευαν, ἡ ζωὴ ἔπαιρνε ἕναν ἄλλο τόνο. Ὅταν ὅμως πλησίαζε ἡ ἀναχώρηση ἐμφανίζονταν πάλι τά σύννεφα τῆς πικρίας, ἄρχιζαν τά δάκρυα καί οἱ λυγμοί. Οἱ ὑποσχέσεις γιά γρήγορο γυρισμό πού ἔδινε ὁ ταξιδεμένος στήριζαν λίγο τίς ἀποκαμωμένες γυναῖκες. Ὅπως ὅλα αὐτά εἶναι ἀντικείμενο τῆς λαογραφίας καί γι' αὐτό δέν ἐπεκτείνομαι. Ἴσως μελλοντικά, ἄν τό ἐπιτρέψει ὁ Θεός, ν' ἀσχοληθῶ ἐκτενέστερα.

Ἄ ὁ πρῶτος Σύλλογος

Οἱ Λισκατσιίτες τῆς Σαλαμάγκας ἰδρύουν τόν Ἰούλιο τοῦ 1915 τόν «Προοδευτικό Σύλλογο Λισκάτσι ἢ Ἁγία Παρασκευή», τοῦ ὁποίου σκοπός ἦταν «ἡ ὕδρευσις τοῦ χωριοῦ Λισκάτσι» καί μετὰ τό ἔργο αὐτό ὁ «ἐν γένει καλλωπισμός τοῦ χωριοῦ».

Ἄ ὁ Σύλλογος αὐτός κατάφερε πράγματι νά φέρει τό νερό στό χωριό ἀπ' τή «Βρύση τῆς Τσούραινας» περί τό 1920. Ἐκεῖνο τό ἔργο μέ μεταγενέστερες ἐπιδιορθώσεις στολίζει τό μεσοχώρι⁴.

4. Πρέπει νά τοποθετηθεῖ μιά ἀναμνηστική πλάκα πού νά θυμίζει τήν προσφορά τῶν πρώτων ταξιδευτῶν τοῦ χωριοῦ, σύμφωνα μάλιστα καί μέ τό

Τό ἐξώφυλλο τοῦ ἐν Σαλαμάγκα τῆς Ἀμερικῆς, Συλλό-
 γου Λισκατσίου «Ἡ Ἀγία Παρασκευή».

Στόν Κανονισμό τοῦ Συλλόγου⁵ βλέπουμε ὅτι τό Δ.Σ. ἐκλέγει ἐπταμελή ἐπιτροπή πού «θά ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων μελῶν τοῦ Συλλόγου (τούς ἔχοντας ἐπιδείξει⁶ ἄριστον διαγωγήν καί ἐσεβάσθησαν τάς ἀποφάσεις αὐτοῦ) καί δύο μελῶν τῆς Ἐφοροεπιτροπῆς τοῦ χωριοῦ Λισκάτσι τούς ἔχοντας ἐπιδείξει ἄριστην διαγωγήν καί τοῦ ἱερέως τοῦ ἄνω χωρίου, ὅστις καί θά προεδρεύη τῆς ἐπιτροπῆς» (ἄρθρο 2ο), γιά νά ὑλοποιήσει τό ἔργο τῆς ἰδρεύσεως καί τοῦ καλλωπισμοῦ τοῦ χωριοῦ.

Ἐνδιαφέροντα ἐπίσης εἶναι τά δύο ἄρθρα πού καθορίζουν ὅτι ὁ Σύλλογος «ἐορτάζει τήν ἐπέτειον τῆς ἰδρύσεως του τήν ἡμέραν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς» (21ο) καί «ἔχει σφραγίδα φέρουσα ἐν τῷ μέσῳ μέν τήν εἰκόνα τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, περίξ δέ τάς λέξεις: “ Προοδευτικός Σύλλογος Λισκατσίου ἐν Σαλαμάγκα”, Ν.Υ» (24ο)⁷.

Οἱ Λισκατσίτες τῆς Σαλαμάγκας εὐεργέτησαν τό χωριό μέ δύο τρόπους: Πρῶτο ἔφεραν τό νερό, διευκολύνοντας ἔτσι τή ζωή τῶν κατοίκων του, καί δεύτερο ἄφησαν λαμπρό παράδειγμα πρὸς μίμηση, δηλ. ν' ἀγαποῦν οἱ μεταγενέστεροι τή γενέτειρα καί νά φροντίζουν γιά τήν πρόοδό της, προσφέροντας καί ἀπό τό ὑστέρημα ἀκόμη⁸. Δέν πρέπει νά λησμο-

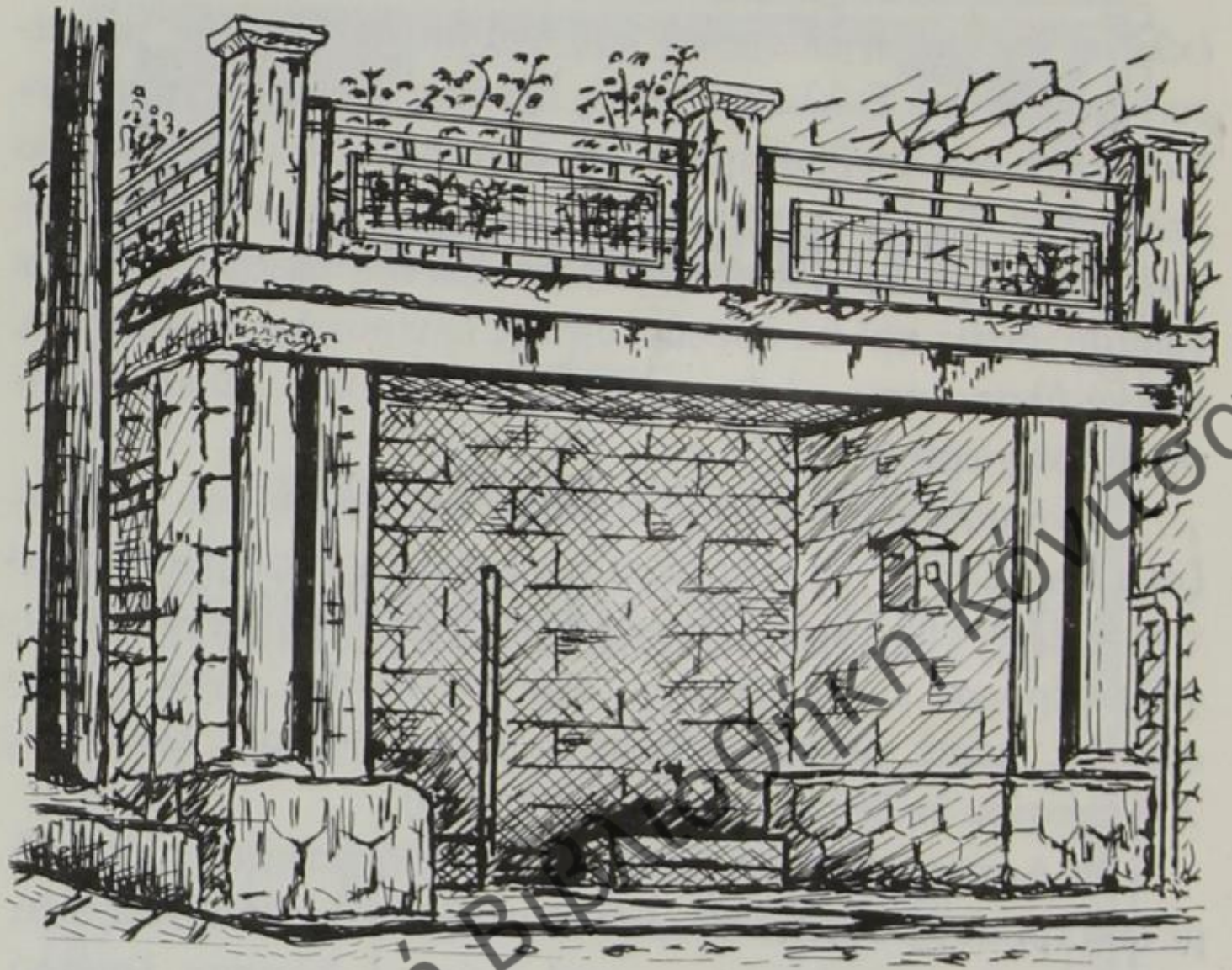
20ο ἄρθρο τοῦ Κανονισμοῦ τοῦ Συλλόγου πού ἀναφέρει: «Τά ὀνόματα τῶν τακτικῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου πρέπει νά ἐγγραφῶσιν εἰς μαρμαρίνην πλάκα, ἢ ὁποία θά τοποθετηθῆ εἰς τήν βρύσιν».

5. Τό δυσεύρετο πιά βιβλιαράκι πού περιέχει τόν Κανονισμό, πρόθυμα πρό ἐτῶν μου τό εἶχε δώσει γιά μελέτη ὁ Γρηγόριος Στεργίου.

6. Τό ἐντύπο βιβλιαράκι ἀντί γιά τό ρῆμα «ἐπιδείξει» γράφει «ἀποδείξει», πού ἂν δέν εἶναι τυπογραφικό λάθος εἶναι ἀδόκιμη ἢ λέξη. Στόν κανονισμό ὑπάρχουν πολλές ἀβλεψίες καί λάθη, πού μερικῶς διορθώθηκαν κατά τή δημοσίευσή του στό περιοδικό «Ἀσημοχώρι» (ἀπό τό 20ο τεῦχος, Σεπτ. 1981 καί σέ πολλές συνέχειες).

7. Τό πρῶτο Δ.Σ. τοῦ Συλλόγου ἀποτελοῦσαν: πρόεδρος Κωνσταντῖνος Τάτσης, ταμίας Κωνσταντῖνος Γ. Κωνσταντή, γραμματέας Χ(;) Πέτρος Γιώτης καί σύμβουλοι οἱ Στέφανος Πανταζῆς, Γεώργιος Πολιτάκης (ἐκ Σμύρνης), Γεώργιος Α. Γεωργάκης καί Βασίλειος Χ. Γεωργάκης.

8. Ἡ περίπτωση τοῦ Βασιλείου Π. Γιαννούλη πού μέ δαπάνες του ἔκανε

Ἡ βρύση τοῦ χωριοῦ.

νοῦμε ὅτι τότε οἱ ταξιδεμένοι στήν Ἀμερική κοπίαζαν ἀφάγιστα στίς κουζίνες τῶν ἐστιατορίων, μακριά ἀπό τήν περιποίηση τῆς οἰκογένειας καί οἱ οἰκονομίες τους ἦταν περιορισμένες. Καί ὅμως στό νοῦ τους εἶχαν καί τήν ἔγνοια τοῦ χωριοῦ, γιά τήν πρόοδο καί τόν ἐκπολιτισμό του.

Ἀπό τότε ἄρχισε σιγά-σιγά νά πνέει νέος ἄνεμος στό χωριό. Οἱ Λισκασιίτες ἔπαυσαν πιά νά φοροῦν ράκη καί νά ζοῦν σέ χαμοκέλες. Συνεχῶς ἐπιζητοῦν καί πετυχαίνουν κάτι τό καλύτερο, τό νεώτερο, τό πιά σύγχρονο. Αὐτό δέ σημαίνει ὅτι ἀπορρίπτουν ἢ λησμονοῦν τά ὅσα τούς κληροδότησαν οἱ

πέρυσι (1983) τήν ὀμορφη Παιδική Χαρά στό χωριό, μᾶς τονώνει τήν ἐλπίδα ὅτι καί οἱ νεώτεροι θά τρέφουν τήν ἴδια ἀγάπη πρὸς τή γενέτειρα.

πρόγονοί τους. Ἐξαίρεση βέβαια στὸν κανόνα ἀπετέλεσαν μερικές εἰδικές περιπτώσεις ἀνθρώπων, πού οἱ συνθήκες τῆς ζωῆς τούς ἐμπόδισαν ν' ἀκολουθήσουν τὸ δρόμο τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐδῶ πρέπει νά θυμηθῶ τούς «ἀμερικάνους» Λισκασιτες, πού μετὰ ἀπό πολύχρονο ταξίδι στή χώρα τοῦ πλούτου καί τῆς εὐημερίας, τήν Ἀμερική, γυρίζουν στό Λισκάτσι ἐκπληρώνοντας τήν τελευταία τους ἐπιθυμία. Αὐτοί λοιπόν γερασμένοι πιά καί συνταξιούχοι, μέ ζωντανεμένες τίς παιδικές τους ἀναμνήσεις καί περιφρονημένες τίς «ἀμερικάνικες», περνοῦν τὰ «τέλη τῆς ζωῆς» τους στό χωριό, ἐμπνέοντας τὸ σεβασμό στους ἄλλους ὄχι μόνο μέ τήν ἡλικία τους, ἀλλά καί μέ τίς διάφορες δωρεές τους στίς ἐκκλησίες καί τὸ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ⁹.

Συνέχεια τῆς παράδοσης.

Τόν παλιό Σύλλογο τῶν Λισκασιτῶν ἀναβίωσαν οἱ νεώτεροι ταξιδεμένοι τὸ 1969, ἰδρύοντας τὸ Σύλλογο «Προφήτης Ἡλίας» μέ ἔδρα τὸ CHARLOTTE N.C. τῆς Ἀμερικῆς. Παρουσιάζει ἔντονη δραστηριότητα γιά τόν καλλωπισμό καί ἐκσυγχρονισμό τοῦ χωριοῦ.

Ἀνακαίνισε στήν ἀρχή τὸ ἐξωκκλήσι τοῦ προφήτη Ἡλίας καί συνέχισε μέ τήν ἀλλαγὴ τῆς στέγης τῆς Παναγίας καί τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ἐπίσης συντήρησε τὸ σχολεῖο (στέγη, πατώματα), τιμεντρόστρωσε τὸ δρόμο πρὸς τὸ Νεκροταφεῖο, ἔφτιαξε κιόσκι στό ἀγναντερό Ζουμπάνι καί γενικά συνεχίζει τήν παράδοση τῶν πρώτων Λισκασιτῶν τῆς Σαλαμάγκας. Τὰ λιγοστά μέλη του (περί τὰ 20) μέ ζῆλο καί προσωπική θυσία συγκεντρώνουν χρήματα καί τὰ προω-

9. Ἀλησμόνητη εἶναι ἡ μορφή τοῦ μακαρίτη Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, πού ἐπιστρέφοντας ἀπό τήν Ἀμερική, βοηθοῦσε ποικιλοτρόπως τίς ἐκκλησίες τοῦ χωριοῦ. Σεβάσμιος καί λογικός, ἀγαπητός ἀπ' ὄλους, πού ὅμως ἓνα ἀτύχημα στά Ἰωάννινα μᾶς τὸν στέρησε ἀπροσδόκητα.

θοῦν στό Λισκάτσι.

Μέ τό Σύλλογο αὐτό παράλληλα οἱ ταξιδεμένοι Λισκατσίτες πέτυχαν τήν μεταξύ τους ἀγάπη, ἀγαθό πού συχνά ἀπουσιάζει ἀπ' ἐκείνους πού μένουν στό χωριό¹⁰. Αὐτό τό διαπιστώνουμε καί ὅταν οἱ «ἀμερικάνοι» ἐπισκέπτονται τό χωριό. Μέ τήν ἀνοιχτή τους καρδιά καί τήν ἀγάπη τους πρός ὅλους τούς χωριανούς δίνουν, σκορποῦν παντοῦ χαρά. Μέ τά διάφορα δῶρα πού προσφέρουν ζεσταίνουν τίς σχέσεις καί μέ τόν ἐνθουσιασμό τους ἀναβιώνουν τά παλιά πανηγυριώτικα ἔθιμα.

Οἱ Λισκατσίτες τῆς Ἀθήνας

Οἱ Λισκατσίτες ἐκτός ἀπό τήν Ἀμερική ταξίδευαν καί στό ἐσωτερικό τῆς πατρίδας μας καί ἰδίως στήν Ἀθήνα. Τό 1926 ἀποφάσισαν νά ἰδρῦσουν τό Σύλλογο «Ἡ Πρόοδος». Πρωτεργάτης αὐτῆς τῆς προσπάθειας ἦταν ὁ γιατρός Βασίλειος Κ. Χρήστου¹¹ βοηθούμενος καί ἀπό ἄλλους χωριανούς. Ὁ Σύλλογος αὐτός παλιότερα ἐπέδειξε ἱκανοποιητική δραστηριότητα. Σέ ἐποχές πού οἱ πολιτικές καταστάσεις ἦταν ἀνώμαλες καί ἡ πατρίδα μας συχνά ἦταν ἀνοιγμένη σέ πολέμους, ὁ Σύλλογος βοήθησε ποικιλοτρόπως τό χειμαζόμενο χωριό. «Ἡ Πρόοδος» ἐπανασυστήθηκε τό 1953. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι τό 1977 γιορτάστηκε ἡ πεντηκονταετηρίδα τοῦ Συλλόγου καί κυκλοφόρησε ἡμερολόγιο τοίχου ἀφιερω-

10. Σ' ὅλα τά χωριά παρατηρεῖται τό λυπηρό φαινόμενο νά φιλονικοῦν οἱ ἐναπομείναντες λιγοστοί κάτοικοι χωρίς σοβαρή αἰτία. Ἐνῶ πρέπει νά συμβαίνει τό ἀντίθετο· μονιασμένοι νά ὑποφέρουν τή μοναξιά στά μαραζωμένα χωριά.

11. Γιά τό γιατρό Β.Κ. Χρήστου ἔχει γράψει στόν α' τόμο τοῦ ὀγκώδους ἔργου «Λόγιοι τῆς Ἠπείρου, 1430-1912», Ἀθήνα 1979, ὁ Βασίλης Κραψίτης. Στό συνοπτικό αὐτό βιογραφικό σημείωμα (σελ. 426-427) ἀναφέρονται καί οἱ συγγραφικές δραστηριότητες τοῦ Χρήστου.

μένο στο γιατρό Β.Κ. Χρήστου ¹², πού επί σειρά ἐτῶν διετέλεσε πρόεδρος του.

Ἀπό κάποιο σημείωμα πού ἀναφέρεται στά πεπραγμένα τοῦ Συλλόγου, πληροφορούμαστε ὅτι βοήθησε γιά τήν ἀνακαίνιση τοῦ Ἁγίου Νικολάου καί τήν ἐπιδιόρθωση τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ἀνήγειρε τό καλλιτεχνικό ἠρῶο ¹³ (1962) στήν πλατεία τοῦ χωριοῦ. Εἶχε ἐξοπλίσει ἀκόμη τό σχολεῖο μέ ἐποπτικά ὄργανα (χάρτες, βιβλία, εἰκόνες ἠρώων τοῦ 1821 κ.λπ.). Ἐνήργησε γιά τήν ἀνοικοδόμηση τοῦ χωριοῦ, πού τό μισό εἶχε καεῖ τόν Αὐγουστο τοῦ 1949, γιά τήν κυριότητα τοῦ δάσους, γιά τό Δασικό Συνεταιρισμό (1951), γιά τόν πρῶτο αὐτοκινητόδρομο Κονίτσης - Ἀσημοχωρίου καί ἀπό «Ποταμιές - Κερασιές» ἐπίσης μέχρι τό Γράμμο (1955) καί προέβη σέ διάφορες ἐνέργειες γιά τά προβλήματα τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης καί τῆς Ἠπείρου γενικότερα.

Ὁ Σύλλογος τά τελευταῖα χρόνια καταβάλλει προσπάθειες νά δραστηριοποιηθοῦν ὅλα τά μέλη του γιά νά μπορεῖ νά συμβάλλει καί αὐτός στόν ἐξωραϊσμό τοῦ χωριοῦ.

Τέλος σημειῶνω καί τόν «Ἐκπολιτιστικό Σύλλογο Ἀσημοχωριτῶν» πού ἐδρεύει στά Ἰωάννινα καί ἰδρύθηκε τό 1982.

Ταξιδευτές καί ἀταξιδευτές

Σέ ἐκλογικό κατάλογο τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης, «ΧΩΡΙΟΝ ΛΕΣΚΑΤΣΙ» (1913), βρίσκω μερικές χρήσιμες πληροφορίες, τίς ὁποῖες παραθέτω. Ὁ κατάλογος ἀρχίζει μέ τόν

12. Βλέπε καί στό «Ἠπειρωτικόν Μέλλον» (30-5-1977) ὅπου δημοσιεύτηκε τό χρονικό τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ γιατροῦ Β.Κ. Χρήστου «ὡς ἰσοβίου ἐπιτίμου προέδρου τοῦ Συλλόγου».

13. Δυστυχῶς δέν στήθηκε σέ κατάλληλη θέση, γι' αὐτό παλιότερα ἔγινε αἰτία νά διαιρεθεῖ τό χωριό σέ δύο ἀντιμαχόμενες παρατάξεις. Ἡ αὐλή τοῦ σχολεῖου εἶναι τό καλύτερο μέρος στό ὁποῖο, σέ εὐθετο χρόνο, πρέπει νά μεταφερθεῖ.

Ἄδαμου Ζήση τοῦ Γεωργίου (αὔξ. ἀριθ. 1) καί τελειώνει μέ τόν Χολέβα Κωνσταντίνο τοῦ Λεωνίδα (αὔξ. ἀριθ. 126). Ἐννοεῖται ὅτι στόν κατάλογο σημειώνονται μόνο ἄρρενες, ἀφοῦ οἱ γυναῖκες δέν ψήφισαν τότε. Ἐπίσης προξενεῖ ἐντύπωση τό γεγονός ὅτι δέν ἀναφέρονται πολλά ἄτομα πού νά εἶναι μεγαλύτερα τῶν 50 ἐτῶν. Μόνο 26 ἀπό τούς γραμμένους εἶναι ἡλικίας πάνω τῶν 50 ἐτῶν καί ἀπό αὐτούς μόνο 9 εἶναι πάνω τῶν 60 ἐτῶν. Ὑπάρχει καί ἡ ἐξαίρεση: ὁ Βασίλειος Γεωργίου τοῦ Δημητρίου εἶναι 81 ἐτῶν.

Στόν κατάλογο βλέπουμε καί τίς ἐπαγγελματικές ἀσχολήσεις τῶν Λισκατσιτῶν. Οἱ περισσότεροι εἶναι ξυλουργοί καί ἄρκετοί ἀπ' τούς ἀναφερόμενους στόν κατάλογο εἶναι ταξιδεμένοι σέ διάφορες πόλεις τῆς πατρίδας, ἀλλά καί τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἐνδεικτικά σημειῶνω μερικές: Ἀγρίνιο, Ἀθήνα, Βόλος, Καβάλα, Καλαμάτα, Λάρισα, Πάτρα, Πύργος, Ἀμερική (προφανῶς στή Σαλαμαγκα), Ἀργυρόκαστρο, Ἀργεντινή, Αὐλώνα, Κωνσταντινούπολη, Φιλιππούπολη κ.ἄ. Μόνο στήν Ἀμερική εἶναι περί τούς 20.

Ὅπως προανάφερα, τά πρῶτα χρόνια ταξίδευαν μόνο οἱ ἄντρες καί τά κάπως μεγαλύτερα ἀγόρια, τά μαστορόπουλα. Οἱ γυναῖκες συνεχιζαν τή ζωή τους καλλιεργώντας τά ἄγονα μέρη τοῦ χωριοῦ. Ἡ μικρή ἀπόδοση τῶν χωραφιῶν ἀπαιτοῦσε, δυστυχῶς, ἀπερίγραπτη σωματική ἐξάντληση. Παράλληλα ἔπρεπε ν' ἀσχοληθοῦν μέ τό νοικοκυριό καί τήν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν τους. Ἡ ζωή τῶν ἀταξίδευτων γυναικῶν ἦταν τότε μαρτυρική. Δέν εἶναι σπάνιες οἱ περιπτώσεις γυναικῶν πού γέννησαν στό χωράφι ἢ στό λόγγο. Καί μοιάζουν οἱ ἡρώιδες αὐτές μέ τή μάνα τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη, τοῦ δοξασμένου ἀγωνιστῆ τοῦ '21. Μεταφέρω ἐδῶ τή σχετική παράγραφο ἀπό τά «Ἀπομνημονεύματά » του, ὅπου περιγράφει πολύ παραστατικά τά ὅσα τραβοῦσαν οἱ γυναῖκες τοῦ παλιοῦ καιροῦ. Γράφει λοιπόν ὁ Μακρυγιάννης:

«Οἱ γοναῖγοι μου πολύ φτωχοί καί ἡ φτώχεια αὐτήνη ἦρθε ἀπό τήν ἄρπαγή τῶν ντόπιων Τούρκων καί τῶν Ἀρβα-

νίτων τοῦ Ἀλήπασα. Πολυφαμελίτες οἱ γοναῖγοι μου καί φτωχοί· καί ὅταν ἤμουνε ἀκόμα εἰς τήν κοιλιά τῆς μητρός μου, μίαν ἡμέρα πῆγε διά ξύλα εἰς τόν λόγκον. Φορτώνοντας τά ξύλα στό νῶμο της, φορτωμένη εἰς τόν δρόμον, εἰς τήν ἐρημιά, τήν ἔπιασαν οἱ πόνοι καί γέννησεν ἐμένα, μόνη της ἤ καημένη καί ἀποσταμένη. Ἐκιντύνεψε καί αὐτήνη τότε καί ἐγώ. Ξελεχώνεψε μόνη της καί συγυρίστη, φορτώθη ὀλίγα ξύλα καί ἔβαλε καί χόρτα ἀπάνου εἰς τά ξύλα καί ἀπό πάνου ἐμένα καί πῆγε εἰς τό χωρίον»¹⁴.

Ἀπό τό 1950 ὅμως καί δῶθε ἄλλαξαν οἱ συνήθειες. Ὅσοι ταξιδεύουν, φεύγουν πιά οἰκογενειακῶς. Γι' αὐτό καί τό χωριό ἔχει μείνει χωρίς πληθυσμό, δίχως νέους ἀνθρώπους. Σταμάτησαν καί τά μαρτύρια τῶν γυναικῶν, ἀφοῦ συνοδεύουν τούς ἄντρες τους στήν ξενιτιά καί μαζί ἀντιμετωπίζουν τόν ἀγῶνα τῆς ζωῆς καί τήν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν τους. Καί ὅπως εἶναι ἐπόμενο, μαζί χαίρονται καί ἀπολαμβάνουν τά ἀγαθά πού προσφέρει ὁ ξένος τόπος.

14. Ἐκδοση Ἀ. Καραβία, ἀχρονολόγητη, σελ. 15.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τό Λισκάτσι σήμερα, ὅπως γενικά ὅλα τά χωριά τῆς περιοχῆς διατρέχει ἄμεσο κίνδυνο: ὁ μόνιμος πληθυσμός του κατέβηκε στούς εἴκοσι ἀνθρώπους! Γι' αὐτό στίς ἐπιλογικές τοῦτες γραμμές ἡ φωνή μου εἶναι ὑποτονική καί τά λόγια μου πικρά. Θρηνῶ, ἀλλά δέν ἀπελπίζομαι. Πιστεύω ὅτι ἄλλαξαν οἱ καιροί, ἀλλά συγκινοῦμαι καί ἀπό τά χελιδόνια, πού ἐνῶ μᾶς ἀποχαιρετοῦν τό φθινόπωρο, γυρίζουν τήν ἀνοιξη καί ἐπιμένουν στό ξαναχτίσιμο τῆς παλιᾶς φωλιᾶς.

Καύχηση γιά τό παρελθόν, πικρία γιά τό παρόν, αἰσιοδοξία γιά τό μέλλον.

Ἐνώνω τό θρήνο μου μέ τούς θρήνους τῶν ἄλλων γειτονικῶν χωριῶν. Τά δάκρυά μου τ' ἀφήνω νά γίνουν ἓνα μ' ἐκεῖνα τῶν Χιονιαδιτῶν, τῶν Τουρνοβιτῶν, τῶν Πληκαδιτῶν, τῶν Βουρμπιανιτῶν κ.λπ., ἀφοῦ κοινή εἶναι ἡ μοίρα μας καί σέ μᾶς ἔλαχε ὁ κλῆρος νά ζήσουμε τήν παρακμή τῶν χωριῶν μας, τήν ἐρήμωσή τους. Νά διαπιστώσουμε τήν παρατεταμένη ἀστοργία τοῦ Κράτους πού ἐπιδείνωσε τήν κατάσταση.

Γιά νά νιώσει κανεῖς τόν ψυχικό μου πόνο, πρέπει νά ἔχει τήν ἴδια πληγή: ν' ἀγαπάει τόν τόπο του ὅπου γεννήθηκε καί ἀποχωρισμένος ἀπ' αὐτόν νά τόν βλέπει νά ρημάζει καί νά μένει τούς περισσότερους μῆνες τοῦ χρόνου μέ δύο δεκάδες νοματαίους. Αὐτό εἶναι μυστική πληγή καί ἄς μή τρέχει αἷμα!

Φοβοῦμαι ὅτι τά παιδιά μας θά ἐπισκέπτονται τό χωριό βιαστικά, χωρίς συγκίνηση. Δέν πιστεύω νά ξοδεύουν πολλές μέρες στό Λισκάτσι, γιατί θά τό βλέπουν μόνο σάν τόπο

ἀναψυχῆς μέ πολλές μάλιστα ἐλλείψεις καί ὄχι σάν ἀλυσίδα πού ἐνώνει μέ τό χθές, τό ὅπωςδήποτε καλύτερο χθές.

Ὡστόσο ὑπάρχει καί μιά λύση, ἀνάγκης θά ἴλεγα, πού πρέπει νά τήν ἔχουν ὑπό μνη τους ὅσοι πονοῦν τόν τόπο τους. Νά καλλιεργήσουν στούς νέους τήν ἀγάπη πρὸς τό Λισκάτσι. Ἴσως δύο τρεῖς προτάσεις νά διευκολύνουν αὐτό τό δύσκολο ἔργο:

α'. Νά συγκινοῦνται ἀπό τήν Παναγία τῆ Λισκατσίσσα πού στέκει στό προσκυνητάρι σιωπηλή καί νά νιώθουν ἱερά σκιρτήματα στίς ψυχές τους.

β'. Νά αἰσθάνονται ἠθική ὑποχρέωσή τους τήν ἐπισκεψη τοῦ Νεκροταφείου στόν Ἅγι-Νικόλα, νά τό ποτίζουν μέ δάκρυα, ν' ἀνάβουν ἓνα κερί στούς τάφους τῶν παππούδων τους.

γ' Νά ἀποκτήσουν βιώματα ἀπό τή χαρά τοῦ πανηγυριοῦ τοῦ Ἅγι-Λιαῖ καί νά θέλγονται ἀπό τίς φυσικές ὁμορφιές τοῦ χωριοῦ.

Ἡ διαπίστωση ὅτι οἱ ἄνθρωποι ζητοῦν σήμερα πιά ἐπιμονα ἀπ' ἄλλες ἐποχές, ἓναν τόπο δικό τους ὅπου δέν θά τοὺς καταπίνει ἡ ἀνωνυμία τοῦ πλήθους, ἀλλά θά τοὺς γνωρίζουν καί θά τοὺς προσέχουν, μοῦ τονώνει τήν ἐλπίδα ὅτι ἡ στροφή πρὸς τίς ρίζες θά κορυφωθεῖ στό προσεχές μέλλον.

Πιστεύω ὅτι τό Λισκάτσι θά ἐπιβιώσει γιά νά τό κληροδοτήσουμε στίς ἐπόμενες γενεές καί ἴκεϊνες στίς μεθεπόμενες, ὅπως τό παραλάβαμε:

μικρό καί ὁμορφο,

ἤσυχο καί καταπράσινο,

ἀπάνεμο λιμανάκι

τῆς κάθε Λισκατσίτικης ψυχῆς!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Σημειώνω τά δημοσιεύματα ἐκεῖνα πού ἀναφέρονται στό Λισκάτσι καί παρουσιάζουν κάποιο ἐνδιαφέρον. Μᾶς λείπει ὅμως ἓνα κείμενο πού νά θεωρεῖται, ἄς ποῦμε, πηγή πληροφοριῶν. Ἡ συμβολή τῶν παρακάτω δημοσιευμάτων στή σύνταξη τοῦ «ἀνά χειῖρας» βιβλίου δέν ἦταν σημαντική. Γι' αὐτό πιστεύω ὅτι ὁ φίλος ἀναγνώστης θά τό κρίνει μέ ἐπιείκεια καί προπαντός δέ θά βιαστεῖ νά ρίξει ὅλη τήν εὐθύνη στόν γράφοντα γιά τά ὑπάρχοντα κενά πού παρουσιάζει ἡ ἱστορική ἐξέταση τοῦ χωριοῦ.

1. «Ἱστορία τοῦ καί ἰδιοχείρως γράφοντος Χριστοδούλου Πανταζῆ ἐκ χωρίου Λεσκάτσι 1867 Ἰουνίου 12. Ἐν Στράτσιανη». Ἀποσπάσματα τοῦ δημοσιεύτηκαν.

2. «Κανονισμός τοῦ ἐν Σαλαμάγκα τῆς Ἀμερικῆς προοδευτικοῦ Σολλόγου Λισκατσίου τῆς Ἠπείρου Η ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ», Ἐκ τοῦ Χρωμοτυπογραφείου ὁ «Κόσμος», 49 MADISON STREET NEW YORK CITY, ἀχρονολόγητο. Ἴσως περί τό 1920.

3. Κωνσταντίνου Δ. Στεργιόπουλου, «Τοπωνυμικόν τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης», στά «Ἠπειρωτικά Χρονικά» τοῦ 1937, σελ. 232.

4. Βασιλείου Κ. Χρήστου, «Τό Λεσκάτσι τῆς Κονίτσης, Ἀσημοχώριον καί ὁ Κωσταντῆς Χρήστου», ἀνατύπωση ἐκ τοῦ 9ου τ. Ἐγκ. Ἡμερ. τοῦ «Πελασγοῦ» - Κ. Σκενδέρη, Ἀθῆναι 1939, σελ. 20. Βλέπε καί τό πατριδογνωστικό ἄρθρο τοῦ Εὐριπίδη Σούρλα πού φέρει τόν ἴδιο τίτλο καί δημοσιεύτηκε στήν «Κόνιτσα» τοῦ 1968, ἀριθμ. τεύχους 69, σελ. 1-3.

Εἶναι παρουσίαση τοῦ περιεχομένου τοῦ τεύχους τοῦ Β.Χρήστου.

5. Στά «Ἡπειρωτικά Χρονικά» τοῦ 1941, τόμος ΙΣΤ', τεύχη Α'-Γ', σελ. 141-180. Στίς σελίδες αὐτές ὁ Εὐριπίδης Σούρλας γράφει γιά τόν Γιώργη Κ. Χρήστου καί τόν Θεοδόση Χρήστου.

6. Εὐριπίδη Σούρλα, «Κωσταντῆς Χρήστου ἀπό τό Λισκάτσι τῆς Κονίτσης», ἀνάτυπο ἀπό τό τριπλό τεῦχος 51-53 τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», Ἰωάννινα 1956, σελ. 6.

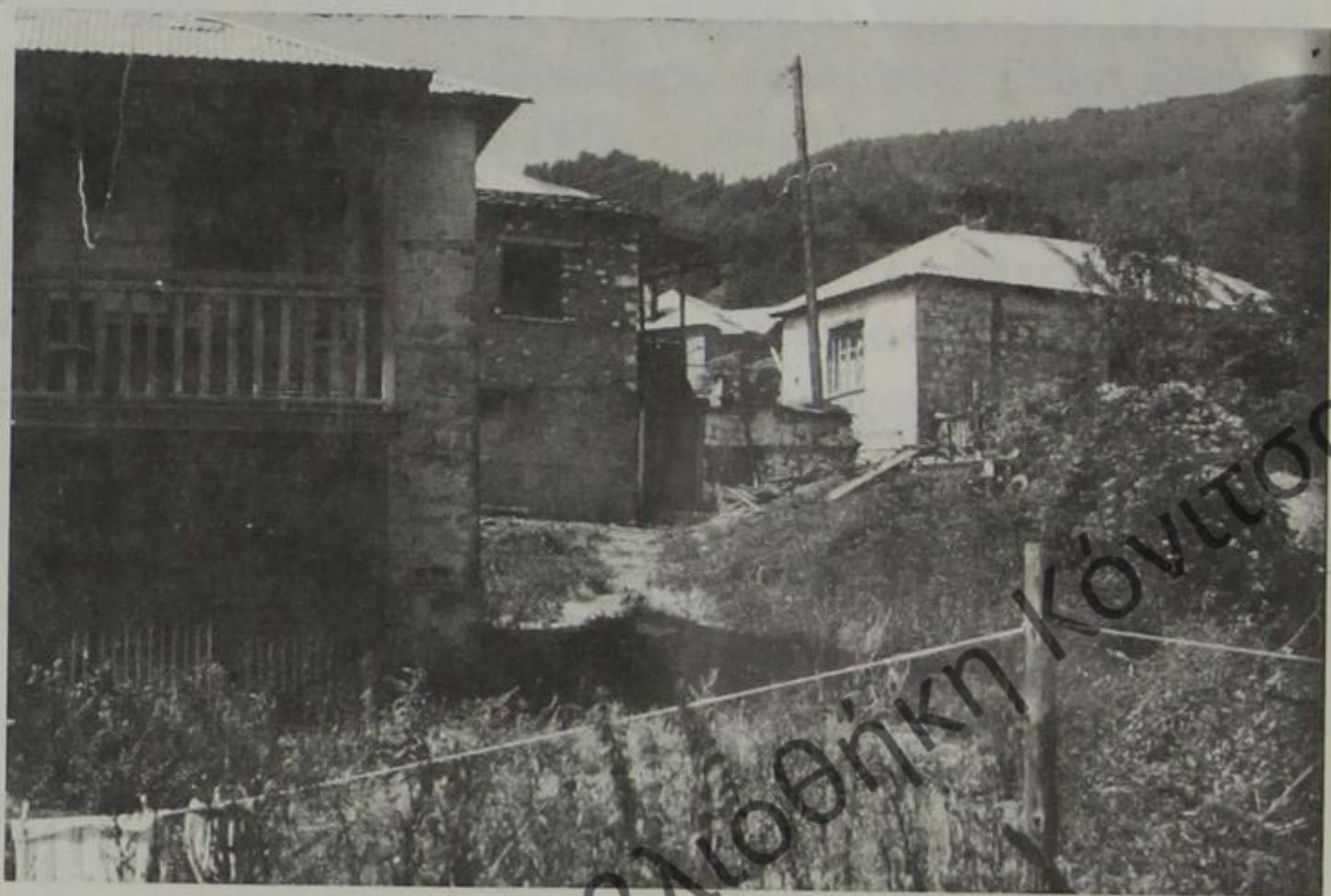
7. Βασιλείου Κ. Χρήστου, «Ὁ Νικολάκης τοῦ Κωσταντῆ Χρήστου», ἀνάτυπο ἀπό τό τριπλό τεῦχος 51-53 τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», Ἰωάννινα 1956, σελ. 8.

8. Σπύρου Μουσελίμη, «Τό Λεσκάτσι, ἓνα χωριό τῆς Κόνιτσας συνεχίζει τό ἔθιμον τῆς ἑλληνικῆς φιλοξενίας», ἐφημερίδα Ἰωαννίνων «Ἡπειρωτικός Ἀγών», Παρασκευή 30 Μαρτίου 1962 καί σέ ἐπόμενες τέσσερις συνέχειες. Παρόλο πού τό κείμενο χαρακτηρίζεται σάν ἱστορική μονογραφία, δέν περιέχει ἱστορικά στοιχεῖα. Ἡ διήγηση τῆς Εὐφροσύνης Γιαννούλη πρὸς τό Μουσελίμη εἶναι χαριτωμένη καί ἐνδιαφέρουσα γιά τή λαογραφία.

9. Εὐριπίδη Σούρλα, «Ὁ θρύλος γιά τό Βαρτζομπάν τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης», στήν «Κόνιτσα» τοῦ 1964, Ἀπρίλιος, τεῦχος 24, σελ. 8-10. Σχόλιο στόν παραπάνω θρύλο δημοσιεύτηκε στό μεθεπόμενο τεῦχος τοῦ ἴδιου περιοδικοῦ, σελ. 9, ἀπό τόν ΟΡ.ΜΑΝ.

10. Εὐριπίδη Σούρλα, «Ἐγγραφα τῆς Κοινότητος Λισκάτσι», στήν «Κόνιτσα», Ἰουλ. - Αὐγ. - Σεπτ. 1968 καί Ὀκτ. - Νοεμβ. - Δεκ. τοῦ ἴδιου ἔτους στά δύο τεύχη 75-77 καί 78-80. Πρόκειται γιά ἀποσπάσματα ἀπό τό χειρόγραφο τοῦ Χριστόδουλου Πανταζῆ.

11. Εὐριπίδη Σούρλα, - «Ἀναλυτικόν Πρόγραμμα κατά τάξεις τοῦ ἔτους 1864», στήν ἐφημερίδα Ἰωαννίνων «Ἡπειρωτικός Ἀγών» τῆς 14 Ὀκτ. 1977. Ἐπίσης ἀποσπάσματα ἀπό τό χειρόγραφο τοῦ Χριστόδουλου Πανταζῆ.

Παλιότερη φωτογραφία του κάτω μαχαλά.

Παναγία ή Λισκατσίτισσα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Στή βιοπάλη του χωριού.

Χαρακτηριστικό κομμάτι του πάνω μαχαλά.

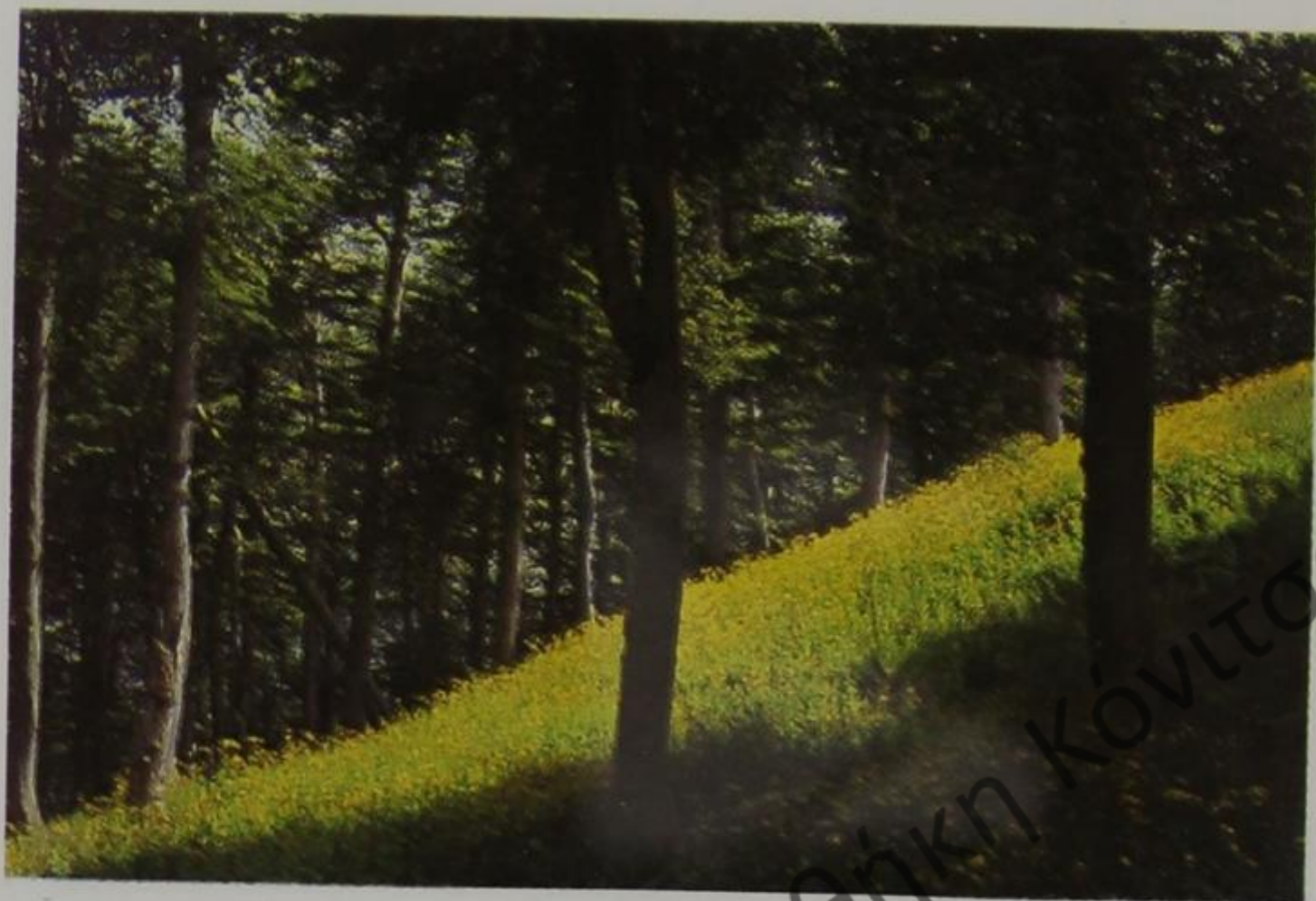

Δρόμος τοῦ πάνω μαχαλαῖ.

Απόγευμα στά Ζουμπάνια.

Κάπου κοντά στο Λιβάδι.

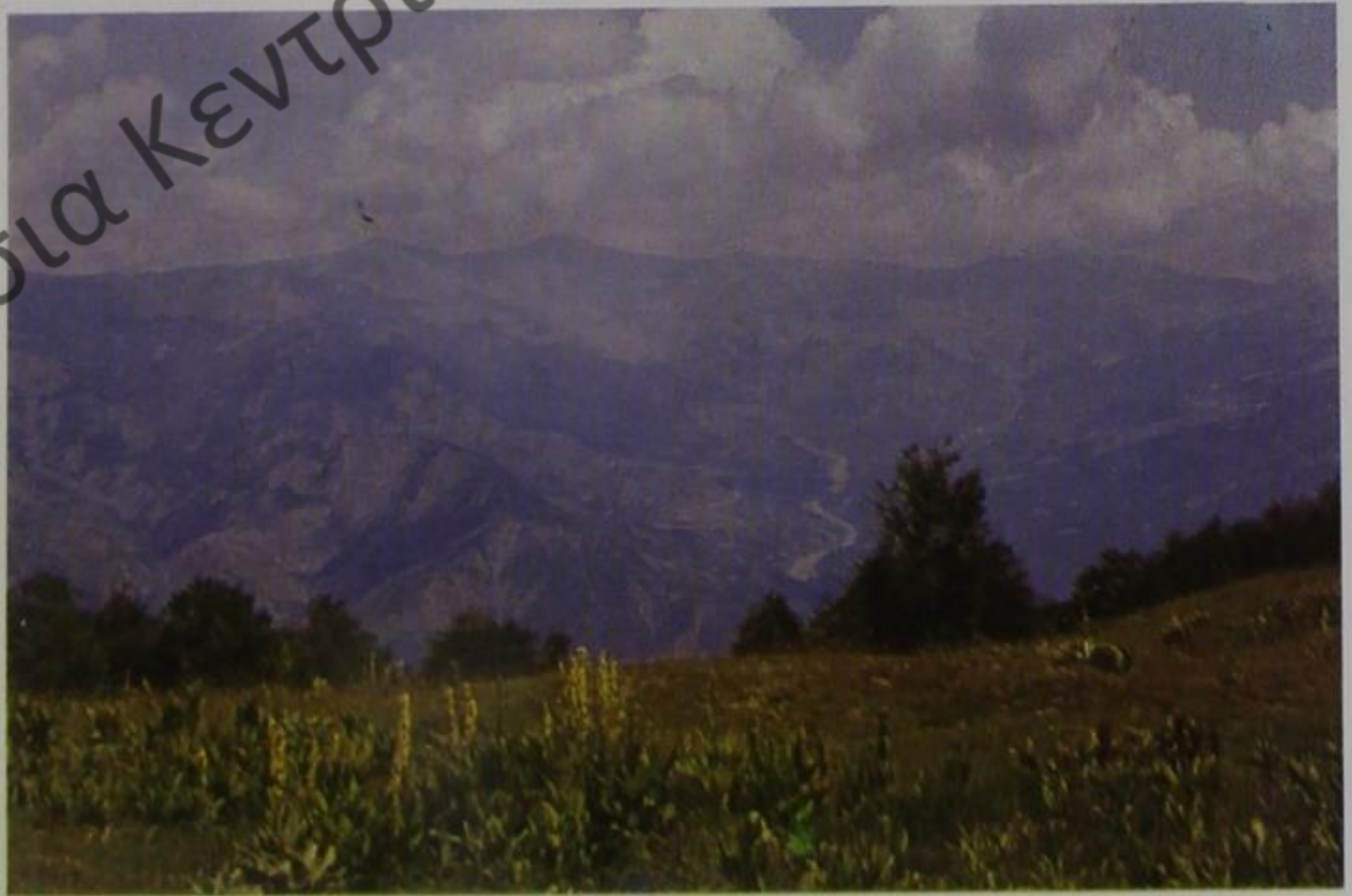
Πρός τό Σιαγμένο.

Στίς πλαγιές του Γκόλιου.

Ο Γράμμος από το Γκόλιο.

Τό χτένι τοῦ Ἴζεροῦ, ὁ Βρός καί στό βάθος τό Γκόλιο.

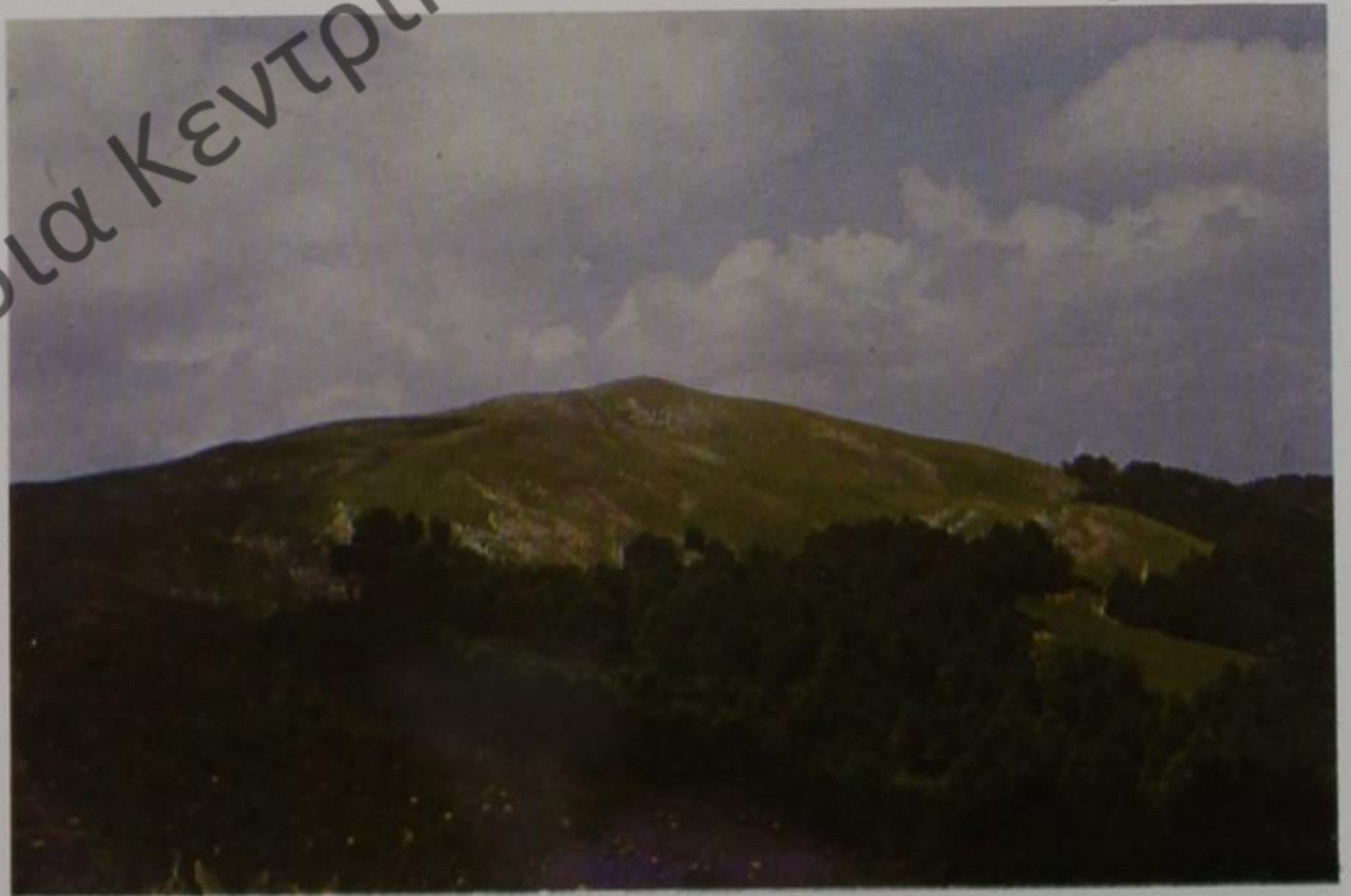
Ἡ Ὀρλα ἀπό τό Ἄνιλιό.

Γκόλιο. Στο βάθος Κάμενικ.

Ἡ κορυφή τοῦ Γκόλιου.

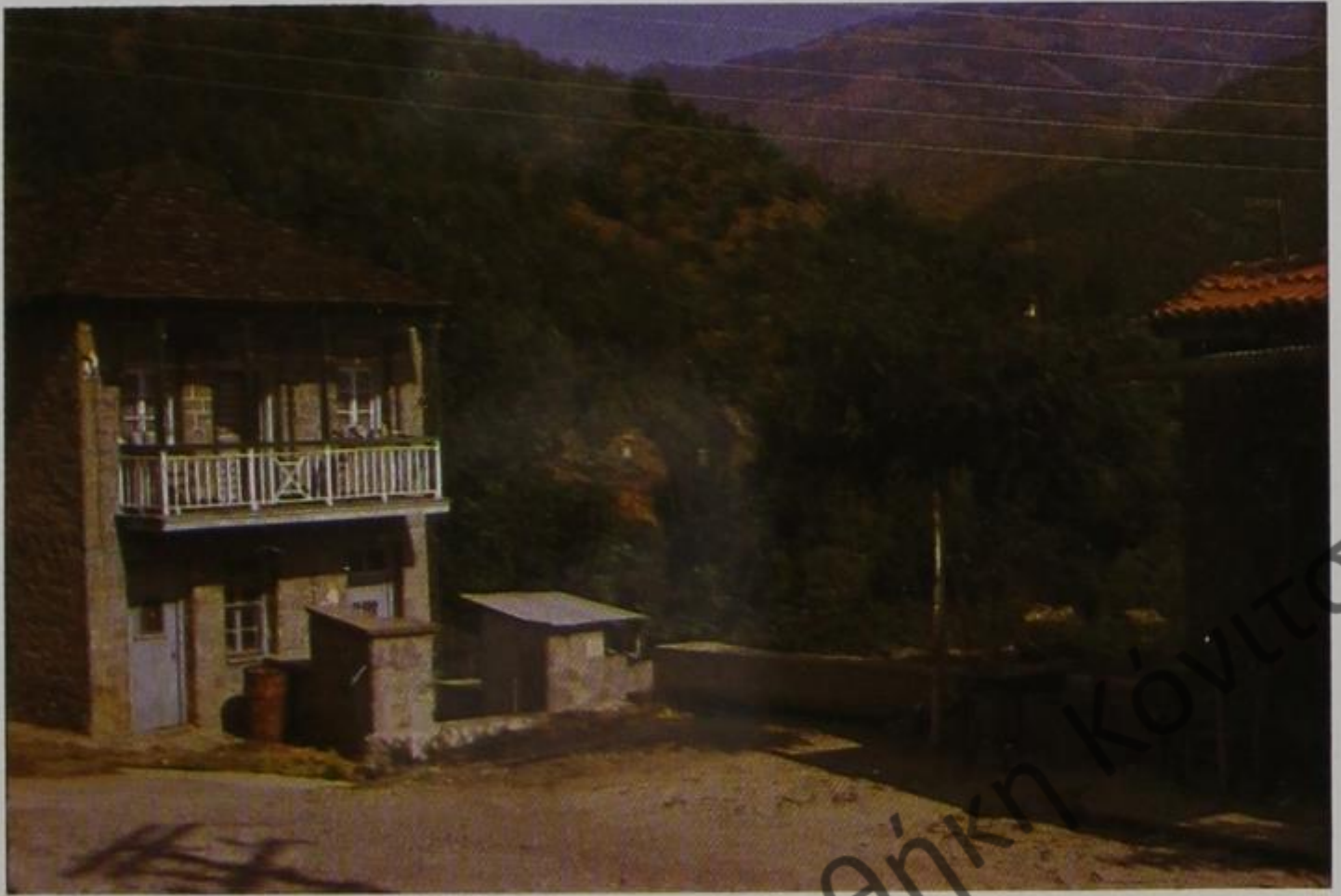

Στόν κάτω μαχαλά.

Ἡ Ἁγία Παρασκευή χιονισμένη

Στήν πλατεία του χωριού.

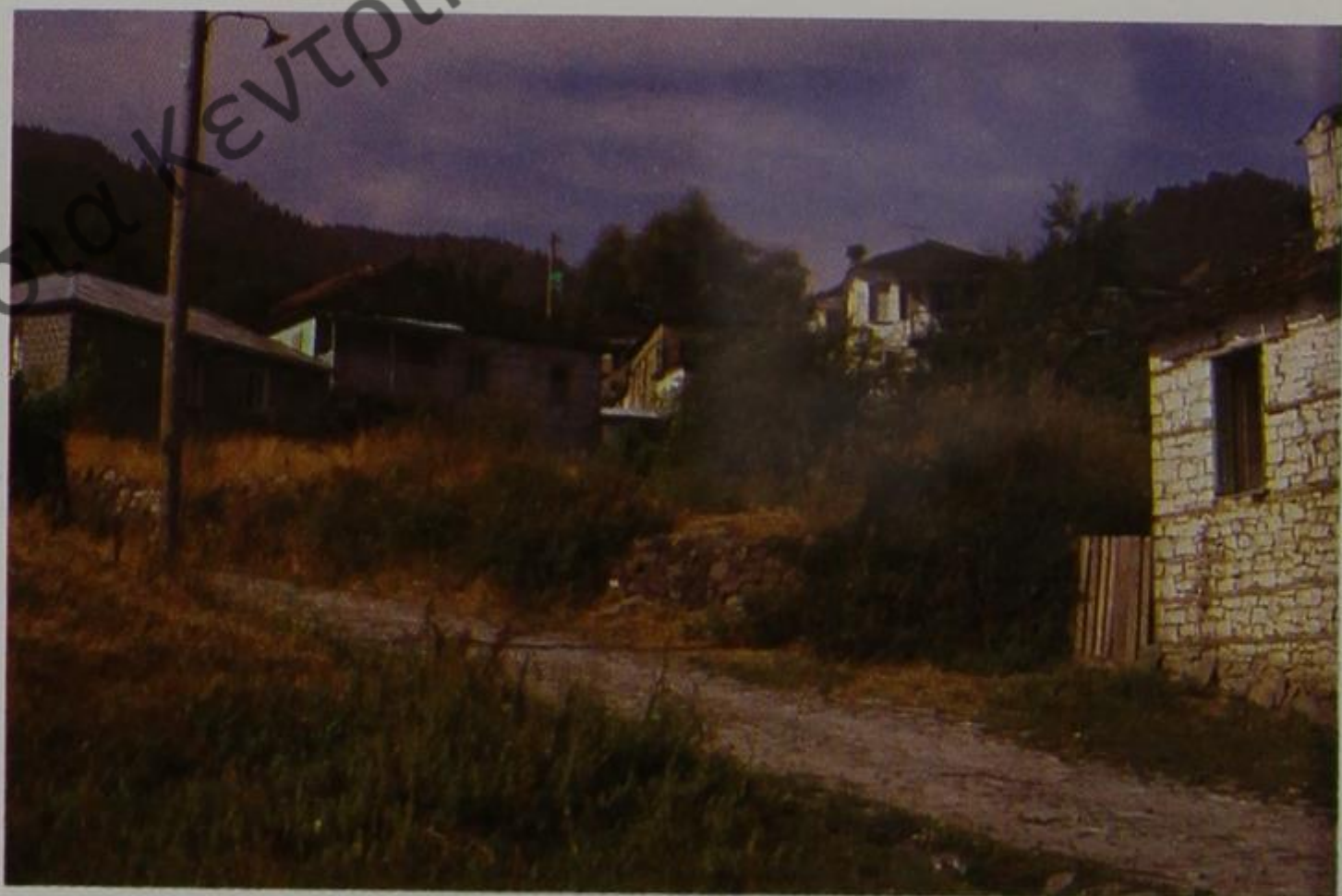
Τό χωριό παλιότερα.

Ο κάτω μαχαλάς και η "Ορλα.

Από τό άλώνι τῆς Προίικας.

Στά παγκάκια τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς.

Πρόσφατη φωτογραφία τοῦ χωριοῦ ἀπό τόν Ἅγιο Ἀθανάσιο.

Ἐπί τῷ κίосκῳ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς.

Καλοκαίρι στήν πλατεία

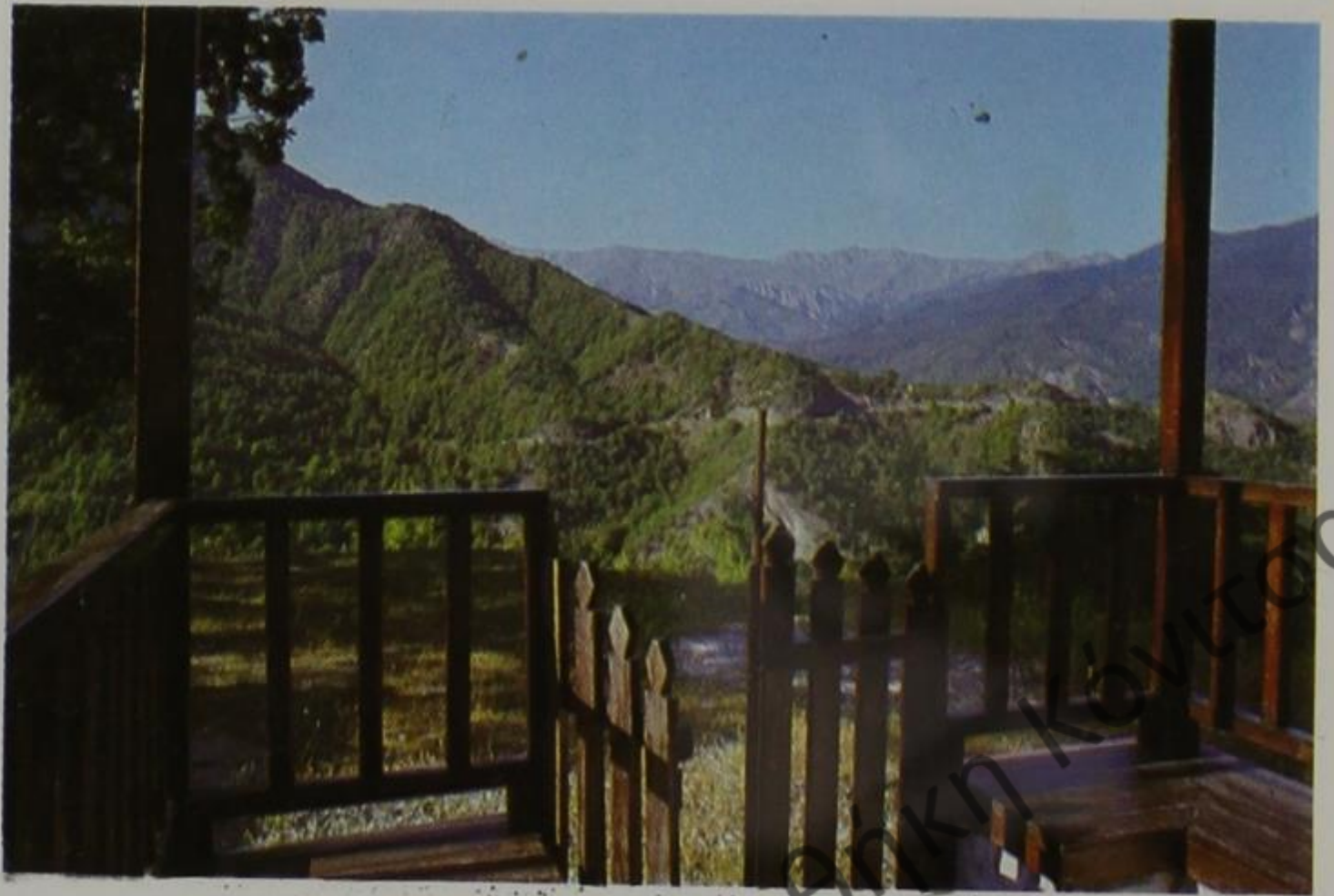

Κυνήγι στό Βαρτζομπάνι.

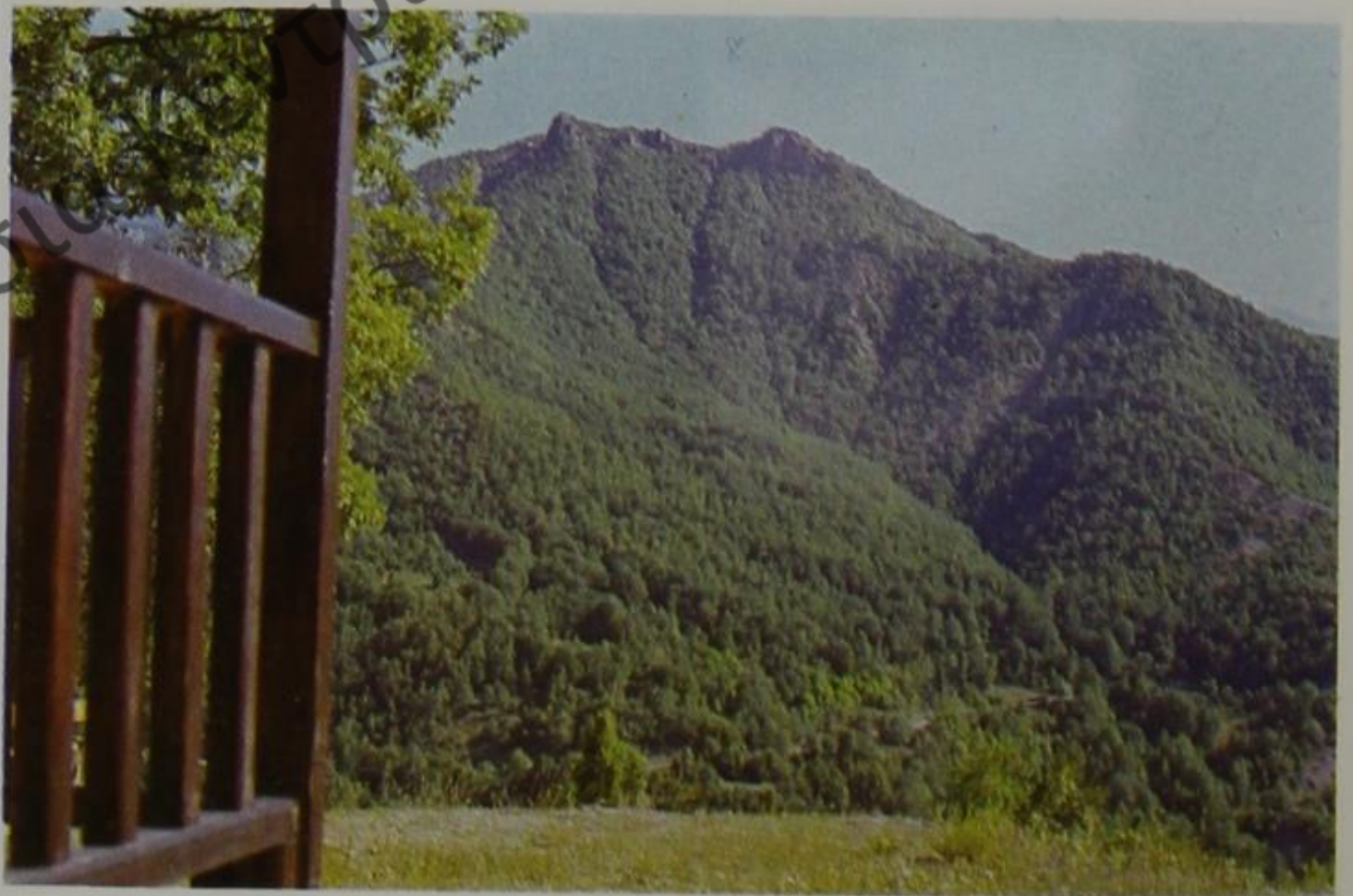
Πανοραματική άποψη του χωριού από την 'Αγία Παρασκευή.

“Άγιος Κωνσταντίνος και Γράμμος από τήν Ἁγία Παρασκευή.

Ἡ Ὀρλα.

Ἄσημοχωρίτικο κουβεντολόι.

Τό χωριό ἀπό τόν Ἅγιο Δημήτριο

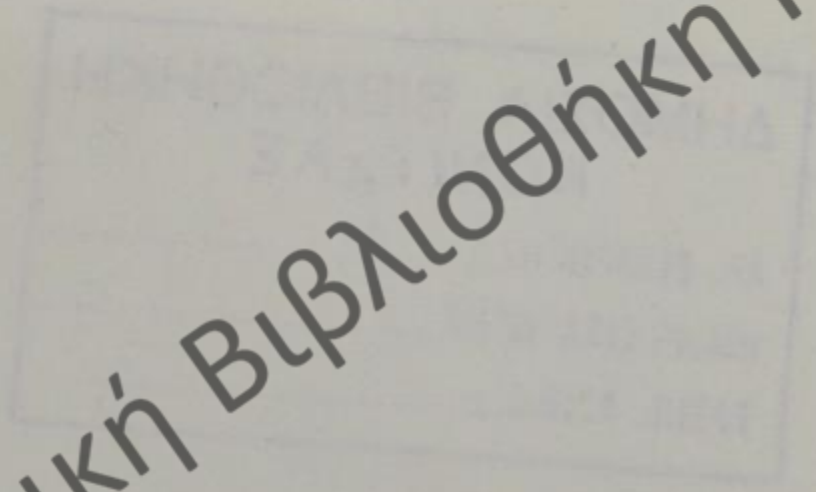

Διάνοιξη του δασικού δρόμου.

Τοπία του χωριού.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

